

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць.

Головний редактор М. Закіров, д-р політ. наук, заввідділу політологічного аналізу.

Редакційна колегія: Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова. **Адреса редакції:** НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuv.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 17 2019

ЗМІСТ

Коротко про головне

Виступ Президента України В. Зеленського.....3

Аналітика

Політичні акценти

Потіха А.

**Підсумки роботи 45-го саміту країн G7:
українсько-російські відносини...** 4

Тарасенко Н.

**Підсумки візиту Президента України В. Зеленського до
Польщі**.....11

Дем'яненко М.

**28-й День Незалежності: подробиці
святкування**.....19

Ворошилов О.

**Начало работы Верховной Рады Украины IX созыва
в отзывах экспертов**.....27

Якименко Ю. Визит советника президента США по национальной безопасности Дж. Болтона в Украину в оценках СМИ.....	38
Горова С. 100 днів і трохи більше... Формування основних векторів роботи	44
Економічний ракурс	
Кулицький С. Туристично-рекреаційна галузь в Україні: стан, проблеми, оцінка перспектив (Початок, закінчення у наступному номері)	52
<u>Наука – суспільству</u>	
Основні напрями діяльності НАН України	62
Сучасні дослідження та розробки академічної науки	66
Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти.....	70
Публікації вчених у ЗМІ.....	73
Діяльність науково-дослідних установ.....	77
Здобутки української археології.....	80
<u>Проблеми розвитку соціальних комунікацій</u>	
Тарасенко Н. Представництва бібліотек у соціальних мережах як джерело професійних інформаційних ресурсів для бібліотечних працівників.....	81

Коротко про головне

Виступ Президента України В. Зеленського

В. Зеленський – до депутатів під час розгляду питання про зняття недоторканності: Просто зробіть те, що ви обіцяли людям довгий час. Президент України В. Зеленський закликав Верховну Раду України підтримати проект закону про внесення змін до ст. 80 Конституції України щодо недоторканності народних депутатів і зазначив, що зі скасуванням недоторканності з'явиться можливість притягнення народних обранців до кримінальної відповідальності. При цьому у них буде імунітет на політичні рішення та позиції.

«Я хочу розвіяти всі міфи та всі політичні маніпуляції: у депутатів зберігається індемнітет – вони не нестимуть відповідальності за політичні рішення, за голосування чи будь-які політичні та публічні виступи. Йдеться про дозвіл на притягнення до кримінальної відповідальності», – заявив Глава держави під час виступу на II сесії Верховної Ради України IX скликання.

«Якщо депутат збиває людину або “кришує” видобуток бурштину, або вчиняє будь-який інший кримінальний злочин – він повинен відповідати», – наголосив В. Зеленський.

Він також зауважив, що парламент – це насамперед законодавчий орган, а не місце, де можна п'ять років ховатися.

Президент нагадав, що недоторканності не мають парламентарі багатьох країн світу, зокрема Австралії, Великої Британії, Іспанії, США, Канади, Німеччини, Австрії.

«Це неповний список країн, у яких парламенти не мають імунітету від кримінальних злочинів. Я звертаюся зараз до всіх депутатів Верховної Ради України: просто зробіть те, що ви обіцяли довгі роки людям, простим українцям», – резюмував Глава держави і нагадав, що зняття недоторканності з народних обранців підтримує 90 % громадян України.

В. Зеленський порадив депутатам не перевіряти, скільки саме людей може вийти під стіни парламенту у разі залишення недоторканності. Він також зауважив, що вірить у депутатів усіх фракцій та їхній вибір.

«Кажуть, що наша наука – у плачевному стані. Це неправда. Бо українські депутати зробили справді геніальне відкриття: вони винайшли “вічний двигун”. “Вічний двигун” політичного життя. Працює дуже просто: спочатку кандидати в депутати обіцяють зняти недоторканність, потім провалюють голосування, потім народ забуває. А на наступних виборах кандидатам знову є що обіцяти. Це працює останні майже 20 років. Але цьому “гаджету” час відправитися на звалище історії», – заявив Президент.

Він зазначив, що знає про те, що напередодні, протягом дня і ночі, дехто намагався зірвати голосування за скасування депутатської недоторканності.

«Я думаю, громадяни здогадаються, хто ці люди, коли побачать поіменний список голосування. Біля їхніх прізвищ буде, на жаль, написано “Проти”», – підкреслив В. Зеленський. *(Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2019. – 03.09).*

Аналітика

Політичні акценти

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Підсумки роботи 45-го саміту країн G7: українсько-російські відносини

26 серпня у Франції завершився ювілейний, 45-й, саміт країн «Великої сімки»: Канади, США, Великобританії, Франції, Німеччини, Італії та Японії. Саміт пройшов на тлі глобального економічного протистояння США і Китаю, можливого виходу Великобританії з ЄС. Погляди учасників розділилися щодо повернення Росії до «Великої сімки» і відновлення G8, іранської проблеми, ракетного договору і глобальної торговельної війни між Сполученими Штатами та Китаєм. Президент США Д. Трамп, який досить скептично відгукується про ефективність G7, ООН, НАТО та інші «старі» формати, на думку експертів, прибув до Франції не домовлятися, а жорстко і безкомпромісно відстоювати свою позицію з усіх питань порядку денного.

Що стосується українського питання, президент Франції Е. Макрон оголосив про зустріч в Нормандському форматі, яку лідери погодили провести у вересні. Як зазначив французький експерт, президент Інституту перспективного аналізу і безпеки в Європі Е. Дюпюї, Україна буде в центрі уваги дипломатичної порядку у вересні під час 75-го саміту Генеральної Асамблеї ООН. «Україна буде в центрі уваги дипломатичної порядку, в наступні місяці, тому що Президент Зеленський проявляє готовність до відкритого обговорення ситуації в Україні. Ми чекаємо і сподіваємося, що відбудеться нормандська зустріч. Я вважаю, що президент Макрон ясно сказав президенту Путіну про готовність Зеленського вести діалог докола того, що відбувається в східних областях України. Ми говоримо про можливості розширеного діалогу і про можливу перспективу федералізації України», – зазначив Е. Дюпюї (URL: <https://www.unn.com.ua/uk/publication/1820916-ekspert-z-frantsiyi-pro-te-yak-roznachitsya-na-ukrayini-zustrich-velikoyi-simki>). – 2019. – 27.08).

Щоправда невідомо про яку федералізацію говорив експерт. Ймовірно були якісь домовленості про які мало відомо, але українська сторона про це не заявляла.

Разом з тим французький експерт наголосив, що Україна не була визначальною темою на G7. Проте під час зустрічі президента Е. Макрона з

В. Путіним, яка відбулася 19 серпня, напередодні саміту лідерів «Великої сімки», ситуація в Україні була центральним питанням. «Важливо розуміти, що після G7 відбудеться другий саміт, на якому якраз буде порушуватися українська проблематика, в кінці вересня – 75 засідання Генеральної Асамблеї Об'єднаних Націй. Під час цього саміту Зеленський, Путін, Макрон і, звичайно ж, пан Дональд Туск, представляючи ЄС, і інші лідери країн ООН обговорять критичні питання», – наголосив експерт.

Разом з тим, як інформують ЗМІ, уперше від моменту початку російської агресії G7 відмовилася надавати Україні письмові гарантії підтримки, зберігати санкції проти РФ у зв'язку з невиконанням Мінських угод. Щороку від моменту анексії Криму та окупації Донбасу для України саміт G7 закінчувався ідентично: сторони підписували підсумкове комюніке, де гарантували, що й надалі підтримуватимуть офіційний Київ, посилювати або продовжувати санкції проти Росії до виконання нею Мінських угод. Минулого року, коли президентом України був П. Порошенко, такі письмові гарантії відмовився надавати Д. Трамп. Він не захотів ставити підпис під документом, пославшись на торговельні спори з іншими країнами-учасницями. Нинішній саміт завершився декларацією на одну сторінку, де і згадки немає про підтримку України. Ідеться лише про організацію Німеччиною та Францією зустрічі лідерів нормандського формату найближчим часом (URL: <https://gordonua.com/ukr/publications/-pidsumki-velikoji-simki-rosiju-ne-povernuli-sanktsiji-ne-zatverdili-minsk-ne-pidtrimali-pro-krim-zabuli-1223718.html>). – 2019. – 27.08).

Як інформують ЗМІ, ще напередодні саміту G7 однією з головних його тем називалася ситуація в Україні. І вона дійсно обговорювалася як усіма лідерами одночасно, так і в ході двосторонніх зустрічей. Однак про якісь прориви в українському питанні за результатами саміту говорити не доводиться. Зокрема, в ході спільної прес-конференції Д. Трюдо і А. Меркель було заявлено про підтримку України і про необхідність подальшого проведення реформ в нашій країні. Дещо раніше А. Меркель повідомила, що на саміті обговорювалися також терміни проведення зустрічі в нормандському форматі, і висловила надію, що ця зустріч відбудеться «якомога швидше». А на підсумковій спільній прес-конференції з Д. Трампом А. Меркель заявила, що підтримує ідею переговорів Президента України В. Зеленського з президентом Російської Федерації В. Путіним. «Я хочу бачити проведення переговорів між новим українським Президентом Зеленським і російським президентом. Ми хочемо побачити прогрес по Мінських угодах», – заявила А. Меркель (URL: <https://ukr.segodnya.ua/world/europe/skandaly-i-rezultaty-sammity-g7-1321692.html>). – 2019. – 27.08).

Деякі політики вважають, що Україні потрібно більше приділяти уваги і закликають до більш тісного співробітництва з новою владою. Зокрема, директор Аналітичного центру Байдена, колишній заступник міністра оборони США М. Карпентер радить президенту Д. Трампу запросити

Україну на наступний саміт G7. «Як щодо запрошення України на наступну зустріч G7? Це динамічна демократія, яка бореться за виживання як суверенна держава. Чому ви не скажете президенту Путіну залишатися вдома, поки він не виведе свої війська з України», – зазначив М. Карпентер (URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/ukrajinu-treba-zaprositi-na-samit-g7-povini-ukrajini-50039349.html>). – 2019. – 27.08).

Натомість глава Білого дому Д. Трамп кличе президента РФ В. Путіна відвідати США під час наступного саміту, а Німеччина і Франція намагаються прив'язати нормандський формат до питання приєднання Росії до «Сімки». Як відомо з подібною ініціативою виступив в ході зустрічі з В. Путіним президент Франції Е. Макрон, ідею негайно підтримав Д. Трамп. Щоправда, пізніше Е. Макрон виступив з уточненням, заявивши, що перетворення G7 на G8 можливе лише після вирішення українського питання. Проте Д. Трамп готовий підтримати діалог з Росією безумовно. І тут немає нічого дивного, адже американський президент на минулорічному саміті G7 в Канаді також виступав за повернення Росії до «Сімки» найрозвинутіших країн, аргументуючи це тим, що чимало питань (зокрема, щодо Ірану і Північної Кореї) набагато легше вирішити за сприяння Кремля.

За інформацією ЗМІ, така ініціатива не отримала значної підтримки. Так, британська преса пише, що російська тема викликала «напругу» між лідерами G7 (URL: <https://ukr.segodnya.ua/world/europe/skandaly-i-rezultaty-sammita-g7-1321692.html>). – 2019. – 27.08).

Більшість учасників саміту виступили проти такої ідеї. Проукраїнську позицію зайняв Європейський союз – постійний негласний учасник «Групи семи» президент Європейської ради Д. Туск заявив: «Росію повернути до “Сімки” неможливо». За його словами, причин, через які країну виключили із G7, – захоплення Криму і окупації частини Донбасу – не було усунуто, російська агресія нікуди не поділася. Навіть більше, Д. Туск наголосив, що з'явилися додаткові виклики, наприклад, провокації РФ в Азовському морі.

Тим часом, лідери країн G7 ухвалили підсумкову декларацію, у якій жодного слова не сказали про Росію. Але все ж під час саміту учасникам удалося погодити позицію стосовно РФ. Формула така: РФ поки що не приєднують до «Сімки», однак із ізоляції країну виводять – G7 оголосила про початок діалогу із країною-агресором. Про це на своїй сторінці у Twitter повідомило Agence France-Presse, посилаючись на французькі дипломатичні джерела (URL: <https://gordonua.com/ukr/publications/-pidsumki-velikoji-simki-rosiju-ne-povernuli-sanktsiji-ne-zatverdili-minsk-ne-pidtrimali-pro-krim-zabuli-1223718.html>). – 2019. – 27.08).

У свою чергу і президент США від своєї ідеї, ймовірно, не збирається відмовлятися. Як пише британська газета The Guardian, президент США Д. Трамп не прийняв позиції більшості учасників та акцентував: без залучення Росії до «Сімки» обговорення Сирії, Ірану і КНДР є неможливим. У цьому його підтримав лише прем'єр Італії Д. Конте, японська сторона зберегла нейтралітет. Усі інші виступили проти свого американського

колеги. Д. Туск заявив, що доцільніше було б запросити на наступний саміт G7 в якості гостя Україну. А прем'єр-міністр Великобританії Б. Джонсон і Канади Д. Трюдо домовилися блокувати будь-які спроби повернути Росію в G7, поки не буде припинена агресія Москви в Україні.

За словами Д. Трюдо, якщо доведеться особисто зустрітися з В. Путіним, він безпосередньо висловить йому усі занепокоєння щодо неналежної поведінки Росії. «Під час міжнародних самітів я ніколи не уникав дискусій, у яких брав участь Путін. Я навіть мав особисті розмови із ним, під час яких наголошував на занепокоєнні Канади рядом вчинків Росії. Якщо випаде можливість, я повторю це знову і вислухаю, що він скаже на це», – заявив Д. Трюдо, відповідаючи на запитання про можливу присутність В. Путіна у статусі гостя на майбутньому саміті G7 у США (URL: <https://prm.ua/diyi-rosiyi-v-ukrayini-pozbavili-yiyi-prava-na-partnerstvo-u-g7-tryudo/>). – 2019. – 27.08).

Разом з тим він наголосив, що Росія нині не може мати повноправний партнерський статус у рамках G8. «Важливо визнати, що G7 – це зібрання держав-однорумців, рішуче налаштованих рухатися уперед позитивним для світової економіки чином. Натомість дії Росії в Україні та деінде точно позбавили її права на партнерство у цій групі», – підкреслив глава уряду Канади.

У свою чергу в Японії вважають, що повернення до формату G8 не можна виключати при виконанні певних умов, проте на це може знадобитися час. Про це заявив на прес-конференції в Токіо міністр закордонних справ країни Т. Коно. «Формат вісімки існував раніше, тому не можна виключити повернення до нього за участю РФ при виконанні певних умов», – наголосив міністр (URL: https://sensor.net.ua/news/3144792/pozitsiya_yaponii_po_krymu_neizmenna_anneksiya_nepriemlema_glava_mid_kono). – 2019. – 27.08).

При цьому він не уточнив, про які умови йдеться, однак зазначив, що поки складно сказати, скільки на це потрібно часу. Разом з тим Т. Коно заявив, що Японія не змінює позицію по Криму і вважає приєднання півострова до РФ неприйнятним. «Анексія Криму неприйнятна. Це була наша позиція, і вона не змінилася», – підкреслив Т. Коно.

Проте Д. Трамп може поступити так, як йому захочеться. Адже ще до початку роботи саміту він назвав «безумовно можливим» приїзд Путіна як учасника на наступний саміт G7, який відбудеться у 2020 р. у США. Поки що не йдеться про запрошення російського лідера як офіційного представника клубу: для цього необхідне рішення всіх його учасників. Трамп може покликати його в односторонньому порядку як гостя. Так цього року зробив французький лідер Е. Макрон, запросивши прем'єр-міністра Іспанії П. Санчеса і міністра закордонних справ Ірану Д. Заріфа.

Отже, на правах господаря майбутнього саміту Д. Трамп може запросити туди в якості гостя кого завгодно. Але, якщо говорити про перспективи такої пропозиції, то тут є багато проблем для самого Д. Трампа.

Адже наступний саміт пройде в умовах активної президентської виборчої кампанії в США, що буде диктувати йому свої умови. У тому числі з приводу доцільності такого запрошення. Та й не факт, що В. Путін приїде. У російській пресі відзначається, що для президента РФ, яка раніше була повноправним членом клубу, запрошення в якості гостя – однозначне пониження в статусі. Що, з огляду на амбіції В. Путіна, для нього неприпустимо. І якщо навіть запрошення надійде і буде прийняте, важко спрогнозувати реакцію світових лідерів на, фактично, «насильницьке» запрошення до діалогу з Росією.

Деякі російські експерти досить скептично відреагували на ідею Д. Трампа запросити В. Путіна на саміт G7 у якості гостя. Зокрема, Л. Шевцова, російський політолог, доктор історичних наук, дослідник Chatham House заявила, що російським чиновникам не варто спокушатися, адже Захід шукає шляхи нейтралізації Росії, щоб підготуватися до серйозної глобальної гри. «Трамп все ж провокатор. Влаштував балаган, який завершився клацанням по російському самолюбству», – зазначила експерт (URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/povernennya-rosiji-v-g8-novini-rosiji-50039477.html>). – 2019. – 28.08).

За її словами Д. Трамп пообіцяв, що В. Путін «найімовірніше» буде запрошений у Нью-Йорк на саміт «Сімки» в 2020 р. Е. Макрон ідею підтримав, тим самим взявши участь в «балагані». Приймаючи в себе В. Путіна, Е. Макрон створив враження, що Європа жити не може без Росії. «Зараз же будемо брати в обійми глибоко європейську країну! Але “Сімка” в Біариці заявила, що Путіна бачити не готова», – підкреслила Л. Шевцова.

Вона вважає, що не варто сподіватись на добрі наміри Заходу. При цьому вона наголосила, що найімовірніше все залишиться як є. «Словом, ніби обіцяли, і кликали. А потім зачинили двері. Іронія в тому, що Кремль, не дочекавшись рішення “Сімки”, поспішив заявити, що розгляне запрошення. МЗС почав вимагати запрошення на рівних. А російські пікейні жилети вже який день обговорюють, то повертатися чи ні? А якщо повертатися, то яку ціну заламати за повернення? Виявилось, даремно витрачали енергію», – зазначила експертка.

На її переконання, «Сімка» в Біарриці закрила тему. «Хоча незрозуміло, як у голові Трампа укладається пропозиція повернути Росію в G7 з виходом США з ДРСМД, а також його вимогою до Німеччини знизити залежність від російського газу і новим американським пакетом санкцій проти Росії? Як прагнення Макрона обійняти Росію поєднується з його закликом дати відсіч російській кампанії з дезінформації? Схоже на когнітивний дисонанс!», – заявила Л. Шевцова.

Щоправда вона вважає, що нормалізація відносин Заходу з Росією залишається на порядку денному. На її думку, не варто спокушатися з приводу західних мотивацій. Кремлю доведеться усвідомити неприємну істину: «фактор Росії» для ліберальної спільноти став засобом для досягнення більш важливих для нього стратегічних цілей. І тому Росію

потрібно або ізолювати, або умиротворити, щоб не заважала. «Перетворення Росії на союзника ліберальної цивілізації, сприяння її модернізації та руху до демократії зняті з західного порядку денного. Росія більше не мета. Росія – головний біль», – вважає експертка.

При цьому Л. Шевцова заявили: «Те, як з Росією заграють і те, як росіяни відповідають на ці загравання, навряд чи привід для державної гордині. І вже точно не привід для самоповаги».

Українські експерти не виключають запрошення В. Путіна на саміт G7 в 2020 р. Проте вони не вбачають явної загрози для України. Як зазначив експерт з міжнародних питань І. Куса, для України більша загроза буде у разі підписанні великої угоди між Сполученими Штатами Америки та Російською Федерацією, ніж повернення останньої до G7. «Можливість повернення Росії до G7 існує, але не думаю, що вона велика. Консенсусу серед країн-учасників немає. Плюс, сама Росія не дуже бажає цього, лише символічно, щоб показати перемогу. Вона завжди була зайва там. G7 завжди був клубом країн західного блоку. Якщо звісно США та Росія не вийдуть на велику угоду, в цьому велика загроза для України, а не в самому поверненню Росії до G7», – зазначив експерт (URL: <https://prm.ua/dlya-ukrayini-ye-bilsha-zagroza-nizh-rovernennya-rosiyi-do-g7-ekspert/>). – 2019. – 26.08).

Деякі українські експерти не вірять у можливість, найближчим часом, повернення Росії до «Великої вісімки». На думку С. Джерджа, голови громадської ліги Україна-НАТО, заяву Д. Трампа не можна трактувати однозначно. «З одного боку, він запрошує Путіна на наступний саміт G7 у Сполучених Штатах, де США будуть приймати учасників. З іншого боку, США посилюють санкції, нарешті запроваджують санкції, пов'язані з Солсбері та отруєнням Скрипалів у Великій Британії. Так що тут якась двостороння політика Сполучених Штатів», – наголосив експерт (URL: <http://nrcu.gov.ua/news.html?newsID=90054>). – 2019. – 27.08).

Щодо саміту у нормандському форматі, то, як інформують ЗМІ, він може відбутися найближчими тижнями, адже відповідну коротку заяву опублікував президент Франції Е. Макрон, цього річного організатор саміту G7. Макрон заявив, що сам писав текст заяви. Вона містить 5 пунктів, одним з яких є питання України. Інші пункти стосуються торгівлі, Ірану, Лівії та Гонконгу. «Франція та Німеччина організують саміт у нормандському форматі найближчими тижнями для досягнення відчутних результатів», – йдеться у заяві (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2019/08/27/7100082/>). – 2019. – 27.08).

Канцлерка ФРН А. Меркель за підсумками саміту G7 у Біарріці також заявила, що зустріч у нормандському форматі на найвищому рівні відбудеться незабаром. «Тут (на саміті) ми отримали підтримку щодо продовження процесу стосовно України та імплементації Мінських угод. Це, безумовно, призведе до підготовчої роботи до майбутньої зустрічі в нормандському форматі на рівні керівників, тобто президента Путіна, Президента

Зеленського, президента Макрона і мене. Це має відбутися дуже скоро», – зазначила вона.

У свою чергу президент Франції зазначив, що почав обговорення цього питання під час зустрічі з російським лідером В. Путіним під час їх останньої зустрічі. За його словами, президент РФ тоді підтримав ідею проведення такої зустрічі.

Президент РФ В. Путін днями на прес-конференції з президентом Франції заявив, що перед зустріччю у нормандському форматі на рівні лідерів України слід зробити низку кроків, зокрема щодо «особливого статусу» Донбасу.

Тобто немає такого оптимізму, про який говорять західні лідери. У Росії до такої ініціативи ставлення своєрідне. Вони якби не проти, але вимагають значних поступок з боку саме України. Як зазначив прес-секретар президента РФ Д. Песков, ідею проведення саміту нормандської четвірки підтримують усі учасники, але експерти мають визначити його результативність. «Дуже активно триває розмова про відновлення роботи нормандського формату на найвищому рівні. Цю ідею підтримують усі – і Берлін, і Париж, і Президент Зеленський, і президент Путін. Потрібна результативність», – заявив Д. Песков (URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/political/609500.html>). – 2019. – 27.08).

За його словами, спочатку експерти мають визначити результативність майбутнього саміту, після чого ухвалюватиметься рішення про його проведення. «Але саму ідею проведення саміту підтримують усі учасники нормандської четвірки», – наголосив Д. Песков.

Проте, як інформують ЗМІ, Російська Федерація висуває нові умови для зустрічі лідерів України, Росії, Німеччини та Франції у нормандському форматі щодо війни на окупованому Донбасі. Міністр закордонних справ Росії С. Лавров заявив, що головною умовою проведення саміту є розведення сил і засобів в зоні конфлікту в трьох основних районах – біля Станиці Луганської, Петрівського та Золотого.

За його словами, розведення сил біля Станиці Луганської стало «позитивним розвитком подій». «Я сподіваюся, що розведення сил і засобів відбудеться в усіх трьох районах. І вже коли нормандський формат збереться, то зможе домовлятися про поширення цієї практики на всю лінію зіткнення. Це було б дуже важливо», – вважає С. Лавров (URL: https://zik.ua/news/2019/08/26/rosiya_vysunula_dvi_umovy_shchodo_donbasu_dl_ua_zustrichi_u_normandskomu_1634369). – 2019. – 27.08).

Другою умовою, яку висуває російська сторона – необхідність зафіксувати на папері формулу Ф.-В. Штайнмаєра – экс-глави Міністерства закордонних справ Німеччини та нинішнього Президента країни. С. Лавров зауважив, що перед зустріччю «нормандської четвірки» важливо зрозуміти позицію щодо мінських домовленостей нової влади України та уряду, який сформують. «Ми чули чимало суперечливих заяв офісу Президента України, які йдуть в розріз із зобов'язанням Києва за цим документом. Ми

розраховуємо, що новий уряд однозначно підтвердить прихильність мінським домовленостям», – зазначив він.

Тож говорити про результативність майбутніх переговорів в нормандському форматі зарано. Невідомо чи вони відбудуться найближчим часом. У цілому саміт G7 для України не приніс особливих сподівань, але і негативних рішень для нашої країни не було. Західні країни, цілком природньо вирішували ті проблеми, які їх більше цікавлять, та які впливають на економіку і політику їх країн. Таким чином, вчергове підтвердилася думка більшості спостерігачів, що лише активність зовнішньої політики України може вплинути на рішення Заходу.

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Підсумки візиту Президента України В. Зеленського до Польщі

31 серпня – 1 вересня Президент України В. Зеленський здійснив офіційний візит до Республіки Польща, куди він був прибув для участі у меморіальних заходах з нагоди 80-ї річниці початку Другої світової війни. Жалобні заходи у Польщі проходили під гаслом «Пам'ять і застереження». На них запросили близько 40 глав держав і урядів, очільників міжнародних організацій та блоків. Це надало додаткової значимості візиту В. Зеленського, оскільки зустрічі зі світовими лідерами мали багатосторонній характер.

Важливо, що для участі у меморіальних заходах не запросили президента Росії В. Путіна. Ще у липні 2019 року влада Польщі заявила, що вважає недоречною його присутність, оскільки «Путін є лідером країни, яка здійснює збройну агресію проти своїх сусідів». Про це в ефірі польської радіостанції Polskie Radio 24 заявив заступник прем'єр-міністра Я. Сасіна (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/druga-svitova-80-rokiv/30140507.html>).

Глава канцелярії президента Польщі А. Дуди К. Щерський, коментуючи рішення не запрошувати президента Росії на пам'ятні заходи, приурочені до 80-ти річної річниці початку Другої світової війни, відзначив, що Польща відзначатиме дату з представниками держав, які співпрацюють із Варшавою у забезпеченні миру на основі дотримання міжнародного права, поваги суверенітету інших держав і їхньої територіальної цілісності.

«Порушення цих правил було ознакою агресорів 1939 року й залишається найбільшою загрозою миру сьогодні», – зазначив К. Щерський. Росія, за його словами, фактично, уперше після 1945 р. силою змінила кордони на континенті, відібравши в Україні Крим і спровокувавши збройний конфлікт на Донбасі.

Візит Президента В. Зеленського до Варшави був важливим також з огляду на необхідність покращення двосторонніх українсько-польських відносин, рівень та якість яких за останні два роки безпрецедентно знизилися. Причиною цього стала тривала історична суперечка, яка

загострилася після приходу до влади у Польщі правої партії «Право та справедливість». У квітні 2017 р. у відповідь на знищення низки українських поховальних монументів на честь воїнів УПА на території Польщі Україна запровадила мораторій на пошуково-ексгумаційні роботи на польських похованнях минулого сторіччя на території України, що викликало серйозне невдоволення Польщі. Ще більш гострими суперечностями між країнами стали після прийняття у 2018 р. польським Сеймом оновленого закону про Інститут національної пам'яті, який, по суті, прирівняв воїнів УПА до нацистів. Це рішення було сприйняте Києвом як відверто антиукраїнський крок, який робить неможливим подальший історичний діалог. Згодом Конституційний суд Польщі скасував скандальну українську частину правок до статуту Інституту національної пам'яті. Утім, польська сторона так і не вирішила питань знищених пам'яток, зокрема у польському с. Грушовичі, акт вандалізму місцевої влади у якому і став приводом для появи мораторію.

Перший офіційний візит нового українського Президента до Польщі дав змогу «підвести ризик» під тривалою кризою в українсько-польських відносинах та анонсувати активізацію співпраці. Вже напередодні візиту стало відомо, що В. Зеленський має намір зняти з порядку денного найболючіше питання, яке турбувало польську сторону, а саме – скасувати мораторій на пошуково-ексгумаційні роботи. Втім, як виявилось, польська сторона до останніх днів перед візитом не була у курсі таких планів українського гостя. З цієї причини, як стверджує польська сторона, домовленості не були зафіксовані письмово.

«У світі так не робиться. Ми пропонували заздалегідь підготувати документи для узгодження. Для цього ми пропонували Вадиму Пристайку у будь-який зручний час відвідати Варшаву для консультацій. І ми пропонували це навіть не керівництву МЗС, а людині, якій довіряє Зеленський. Однак можливостей для таких консультацій в українського президента не знайшли. Як наслідок – про ініціативи, з якими український президент збирається летіти до Варшави, ми дізнаємося з медіа», – сказав у розмові з «Європейською Правдою» польський дипломат, що опікується відносинами з Україною.

У підсумку візит українського Президента відбувся без підписання заключних документів або спільного президентського комюніке. На спільному брифінгу після зустрічі у Варшаві президенти України та Польщі повідомили, що домовились усунути історичні суперечності, які в останні роки були серйозною проблемою у відносинах двох країн. В. Зеленський, зокрема, розповів, що вони відверто поговорили про історичні питання й не знайшли жодного, яке б не можна було вирішити у діалозі

«Домовились оновити та перезавантажити двосторонню робочу групу, яка буде працювати під патронатом двох президентів. Щоб плями минулого не завадили будувати спільне світле майбутнє», – відзначив В. Зеленський під час спілкування з журналістами.

Президент України заявив, що готовий розблокувати надання дозволів на проведення пошукових робіт в Україні. Він також запропонував А. Дуді спорудити на кордоні України та Польщі спільний меморіал примирення. «Дякую за цей теплий діалог, навіть не за діалог, а теплу розмову», – завершив свій виступ В. Зеленський ([URL: https://www.bbc.com/ukrainian/features-49536203](https://www.bbc.com/ukrainian/features-49536203)).

Президент Польщі А. Дуда на брифінгу привітав В. Зеленського з «прекрасним» результатом на парламентських виборах, який «дозволить йому повністю реалізувати свою політику».

Судячи з виступу польського лідера, подолання історичних суперечностей між країнами було однією з найважливіших тем. «Ми б хотіли обидва, щоб на цьому тлі відбулась нормалізація міжлюдських відносин. Дорога до цього – щоб кожна людина, яка загинула чи яку вбили, була вшанована та отримала своє ім'я та прізвище, мала надмогильний пам'ятник, щоб на табличці було прізвище, щоб на братських могилах це було реалізоване. Для цього потрібні екзумаційні роботи», – заявив А. Дуда.

Президент Польщі наголосив, що питання місць пам'яті має фундаментальне значення для поляків. «Це фундаментальне питання, яке покращить наші спільні дії у майбутньому», – резюмував А. Дуда. У свою чергу він пообіцяв «виконувати відповідні дії в Польщі, розмовляти з різними спільнотами та місцевою владою, щоб ми могли з паном президентом співпрацювати і дії мали двосторонній характер. Це важливо для обох країн», – наголосив президент Польщі.

Заява В. Зеленського щодо скасування мораторію на проведення поляками пошукових робіт відразу викликала критику в Україні. Зокрема, директор Українського інституту національної пам'яті В. В'ятрович, який у 2017 р. був одним з ініціаторів впровадження мораторію, відзначив, що «односторонні поступки України у вигляді скасування видачі дозволів на пошукові роботи на терені України без очікуваного з боку Польщі відновлення бодай одного зі зруйнованих пам'ятників лише погіршать ситуацію. Тому що утвердять не партнерські стосунки між нашими країнами, а стосунки домінування однієї над іншою... Навіть більше – односторонні поступки стануть заохоченням для продовження тиску на Україну з боку інших держав» ([URL: https://www.eurointegration.com.ua/articles/2019/09/2/7100293](https://www.eurointegration.com.ua/articles/2019/09/2/7100293)).

З іншого боку, ЗМІ почали дискурс щодо того, якою ціною було досягнуто цих домовленостей, та чи призведе їх виконання до реального вирішення історичних суперечностей Києва та Варшави. Оглядачі сходяться на думці, що В. Зеленський іде на поступки не без розрахунку. У відповідь на поступки у питаннях історії офіційний Київ чекає на швидке розморожування двосторонньої співпраці та вирішення найбільш гострих проблем. Наприклад, із видачею ліцензій на вантажні перевезення, які були суттєво обмежені раніше.

Однак найважливішим у Києві вважають отримання всіх необхідних дозволів на будівництво газового інтерконнектора, що має суттєво спростити отримання американського скрапленого газу, який надходить у польський термінал у Свіноуйсьці. Останнє стає особливо актуальним у контексті ймовірної газової війни з РФ після завершення дії чинної газової угоди з «Газпромом».

З огляду на це, під час зустрічі В. Зеленського з А. Дудою не обійшлося без обговорення енергетичної тематики. Так, український Глава держави назвав газопровід «Північний потік-2» загрозою для усієї Європи, а також зазначив, що Україна виступає за енергетичну співпрацю у трикутнику «Польща-США-Україна». Окрім цього, сторони наголосили на необхідності збереження санкційної політики проти Росії, перезавантаженні двостороннього діалогу щодо історичних питань, покращенні роботи пунктів пропуску на українсько-польському кордоні тощо.

Під час зустрічі українського та польського президентів наша сторона проявила зацікавленість в участі у такому регіональному проєкті як «Тримор'я» – форумі країн Східної та Центральної Європи (наразі 12 держав), що знаходяться між трьома морями (Адріатичне, Балтійське, Чорне). Із самого початку Україна, попри запрошення, не доєдналася до ініціативи трьох морів, не ставши ані країною-засновницею, ані державою-учасницею об'єднання. Не виключено, що у випадку переходу зацікавленості до більш практичної площини, представники від України братимуть участь у п'ятому саміті ініціативи, запланованому на 2020 р. в Естонії. Враховуючи те, що з часом проєкт може набути серйозної геополітичної ваги, з огляду на те, що країни-члени матимуть змогу політично, економічно та енергетично контролювати простір, що відділяє Європейський півострів від Євразійського простору, спроба долучитися до формату може зіграти на руку Україні, вважають експерти (URL: <https://economistua.com/pidsumki-vizitu-zelenskogo-do-respubliki-polshha>).

У Варшаві В. Зеленський зустрівся також з головою Ради міністрів РП М. Моравецьким та маршалком Сенату С. Карчевським. Крім того, Президент України провів низку двосторонніх зустрічей, зокрема, з президентами Грузії, Литви, Болгарії та Чорногорії, прем'єр-міністром Бельгії.

Ще одним ключовим моментом візиту української делегації до Польщі стало підписання меморандуму про газову співпрацю між США, Польщею та Україною. Мета документа – посилення безпеки в Європі, яка стикається з ризиками через агресивну політику Росії на енергоринку. Для цього сторони домовилися диверсифікувати поставки газу, щоб обмежити вплив Кремля у регіоні (URL: <https://mind.ua/publications/20201483-varshavskij-gazovij-debyut-pro-shcho-zelenskij-domovivsya-v-polshchi-z-amerikancyami>). Підписи під меморандумом поставили секретар Ради нацбезпеки і оборони України О. Данилюк, міністр енергетики США Р. Перрі й уповноважений уряду Польщі з енергетичної стратегічної інфраструктури П. Наїмський. У

церемонії також взяв участь міністр енергетики та захисту навколишнього природного середовища України О. Оржель. Для нього поїздка до Варшави стала першим офіційним візитом у новому статусі.

Тристороння угода передбачає розвиток зусиль щодо постачання американського скрапленого природного газу в Польщу та Україну, використання українських підземних газових сховищ (СПГ) та облаштування газової інфраструктури. Меморандум, підписаний Україною, США і Польщею – це політичний документ, що має підкріплюватися домовленостями на рівні комерційних компаній з конкретними умовами щодо вартості та обсягів поставок. Перша така угода вже є. Напередодні тристоронньої зустрічі у Варшаві стало відомо, що в листопаді цього року на термінал у Свіноуйсьце надійде американський СПГ, законтракований компанією «Енергетичні ресурси України». Після регазифікації паливо буде подано в польську ГТС і через газовимірвальну станцію «Германовичи» транспортовано на український ринок.

Попри те, що підписана лише декларація про наміри, а польська газотранспортна інфраструктура матиме змогу забезпечити повноцінний транзит газу в Україну не раніше 2022 р., меморандум має стати потужним аргументом у нашому протистоянні з «Газпромом». Поява такої інформації для Києва важлива саме зараз, перед початком осіннього раунду переговорів з Москвою і Брюсселем про умови транзиту російського газу після 2019 р., коли закінчиться діючий контракт. Прем'єр-міністр України О. Гончарук уже заявив про необхідність укладення нової довгострокової транзитної угоди з «Газпромом».

О. Данилюк назвав газовий меморандум «історичною угодою», завдяки якій Україна скоротить залежність від «Газпрому», розвиваючи поставки скрапленого газу з території Польщі. Але реалізація таких планів вимагає конкретних дій. Наприклад, необхідно ще побудувати інтерконнектор, який сполучає газотранспортні системи обох країн. Це, за словами П. Наїмського, дозволить Польщі наростити щорічні поставки газу в Україну до 6 млрд куб. м уже з 2021 р. І йдеться, звісно, про американський ресурс, поставки якого на СПГ-термінал у Свіноуйсьце на Балтійському узбережжі під Гданськом постійно зростають.

«Можливо, ми використовуватимемо польський СПГ-термінал для диверсифікації поставок газу в Україну, що стане важливим кроком у забезпеченні енергетичної безпеки нашої держави», – зазначив В. Зеленський.

Також важливою у розрізі цього була двостороння зустріч О. Данилюка і нового міністра енергетики України О. Оржеля з міністром енергетики США Р. Перрі, у ході якої була виражена готовність Вашингтона допомагати нашій державі повністю розкрити свій енергетичний потенціал за допомогою американських технологій, ресурсів та підтримки, що виглядає досить непоганою перспективою для розвитку українсько-американських відносин.

Водночас у Польщі не відбулася анонсована раніше і найбільш очікувана українською стороною зустріч В. Зеленського з президентом США Д. Трампом. Президент Сполучених Штатів скасував візит до Польщі через наближення урагану «Доріан» до Флориди. Замість нього до Варшави прибув віце-президент М. Пенс.

Під час зустрічі з Президентом України В. Зеленським американський високопосадовець заявив, що США будуть і надалі підтримувати Україну в питаннях безпеки і територіальної цілісності. «Ми завжди підтримували народ України, особливо з 2014 р. ми твердо виступаємо за територіальну цілісність України. І можу запевнити вас, що ми продовжимо підтримувати народ України в питання вашої безпеки, територіальної цілісності, включно з законним правом України на Крим», – наголосив М. Пенс. Він додав, що зараз відносини між Вашингтоном та Києвом «міцніші, ніж будь-коли». Сторони обговорили ситуацію на Донбасі, покрокову стратегію повернення миру в Україну, співпрацю в енергетичній сфері. Також ішлося про майбутній візит В. Зеленського до США та зустріч з Д. Трампом (URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20190901-zelenskyj-zustrivsvya-z-majkom-pensom>).

Д. Трамп особисто запросив В. Зеленського в американську столицю ще у травні 2019 р., коли вітав його з вступом на пост Президента України. Планувалось, що президенти України та США вперше зустрінуться у Варшаві на заходах, присвячених 80-й річниці початку Другої світової війни. Такі короткі попередні зустрічі стали звичними для Білого дому, оскільки для Д. Трампа чимало значить особиста симпатія чи антипатія до глав держав. Водночас американська сторона уточнила, що візит Президента України до Вашингтона має сенс лише після початку роботи Верховної Ради України і призначення нового уряду, інакше він ризикує мати лише символічне значення і не бути ефективним.

Після того, як 29 серпня 2019 р. Верховна Рада України призначила новий уряд на чолі з О. Гончаруком, спецпредставник Держдепу США з питань України К. Волкер підкреслив, що перед візитом В. Зеленського до США Україна має виконати домашнє завдання. «Ми хочемо близько працювати з новою командою над втіленням усіх оголошених намірів та ініціатив. І ми б хотіли, щоб на момент візиту Президента Зеленського до Білого дому ми могли б говорити і про те, чого досягла українська влада, і про наші досягнення у двосторонній співпраці», – сказав він в інтерв'ю каналу «Прямий» (URL: <https://hromadske.ua/posts/shlyah-do-vashingtona-sho-vidomo-pro-majbutnyu-zustrich-zelenskogo-z-trampom>).

Іншою передумовою візиту є призначення нового Посла України в США, роль якого важлива хоча б з точки зору технічних питань підготовки зустрічі.

Перед тим, як їхати на зустріч у Білому домі, не завадить також мати і вже кілька підписаних реформаторських законів. Таку пораду В. Зеленському дає колишній посол США в Україні С. Пайфер. У колонці для журналу

«Новое Время» він пише: «В минулому розвиток подій в Україні розчарував як українців, так і її друзів на Заході. І якщо Зеленський зможе навести переконливі аргументи, що на цей раз усе буде інакше – що він і його новий парламент ухвалить рішучі кроки – він повернеться додому, забезпечивши надійну основу для україно-американських відносин».

Експерти прогнозують, що якщо США планують таки прийняти В. Зеленського у Білому домі, то це може статися після зустрічі «Нормандської четвірки». Її мають провести у Парижі наприкінці вересня. Редакторка авторитетного французького видання Le Monde пояснила, що Єлисейський палац готовий прийняти зустріч в Нормандському форматі у вересні після того як «Росія продемонструє прогрес в обміні полоненими». За даними української влади, цей процес наразі активно триває, а деяких українських політв'язнів вже перевели до СІЗО у Москві і готують до обміну.

Тим часом кум В. Путіна та новообраний депутат В. Медведчук заявив, що зустріч «Нормандської четвірки» неможлива, поки не будуть виконані вимоги Москви. І додав, що «наскільки йому відомо», французька сторона також підтримала це. За його словами, «президент Франції Еммануель Макрон сказав, що зустрічі заради зустрічі бути не може». Водночас 30 серпня 2019 р. у телефонній розмові з В. Зеленським Е. Макрон підтвердив, що хоче зустрітися у цьому форматі найближчим часом.

Радник Д. Трампа з Нацбезпеки Дж. Болтон, який нещодавно перебував з візитом у Києві, заявив про готовність США приєднатися до Нормандського формату, якщо цього забажають усі його учасники. Водночас він скептично поставився до самого факту такої зустрічі. «Немає сенсу проводити нову конференцію, якщо не думаєш, що матимеш кращий результат, ніж після попередньої такої конференції», – вважає він.

За словами очільника Дипакадемії і дипломата С. Корсунського, перша зустріч президентів України і США може відбутися на полях Генасамблеї у Нью-Йорку, на яку вперше поїде В. Зеленський, тобто з 17 по 23 вересня. Однак лунають думки, що зустрічатися з Трампом саме тоді – погана ідея. «Усі 180 країн від Індонезії до Гани будуть намагаються заодно зустрітися з Трампом. Цей візит просто загубиться серед десятків інших», – застерігають деякі дипломати.

Утім, незалежно від дати можливої зустрічі президентів США та України, експерти закликають В. Зеленського ретельно готуватися до неї. С. Корсунський, зокрема, зауважив, що варто сформулювати «такий порядок денний, який дасть одразу позитивний результат». Він вважає, що на зустрічі президентів слід говорити про довгострокові плани, адже в незалежності від того, хто стане наступним президентом США, ця країна вибудовує стратегію на десятиліття.

Дипломат вважає, що В. Зеленському у Вашингтоні слід також презентувати українське бачення дипломатичного рішення конфлікту з Росією. «Повірте, у Трампа в голові рішення стосовно Росії немає. Він хоче, щоб це питання вирішувалося. Питання – як», – запевняє С. Корсунський.

В МЗС України у контексті підготовки порядку денного візиту В. Зеленського до США відзначають, що під час його зустрічі з Д. Трампом планується обговорити «увесь комплекс питань українсько-американського стратегічного партнерства і взаємодії двох держав як у двосторонньому форматі, так і на міжнародній арені, зокрема, у контексті підтримки з боку США суверенітету і територіальної цілісності України й готовності американської сторони всебічно сприяти реалізації масштабної програми реформ у нашій країні».

Підсумовуючи візит Президента України В. Зеленського до Польщі у рамках участі в меморіальних заходах з нагоди 80-ї річниці початку Другої світової війни, можна констатувати, що це була важлива зовнішньополітична подія як з огляду на участь у заходах великої кількості представників різних країн світу, що забезпечило нагоду провести низку вагомих двосторонніх переговорів, у зв'язку з необхідністю покращення відносин між Польщею та Україною та прагненням нової української влади продовжити і покращити національну зовнішню політику, особливо у розрізі її прозахідного вектору. Сам факт того, що представники нашої держави були запрошені на заходи у польській столиці можна вважати головним позитивом цієї події. У цілому візит до Польщі став позитивним і плідним для України, незважаючи на зміну формату запланованих зустрічей у зв'язку з відсутністю у Варшаві президента США Д. Трампа. Візит українського Президента відбувся без підписання заключних документів або спільного президентського комюніке, утім важливих домовленостей вдалося досягти в енергетичній сфері. Підписано тристоронній українсько-польсько-американський меморандум про співпрацю в газовій сфері, який передбачає розвиток постачання американського скрапленого природного газу в Польщу та Україну, використання українських підземних газових сховищ та облаштування газової інфраструктури. Угода спрямована на посилення регіональної безпеки газопостачання. Суть її зводиться до того, що Польща та Україна отримують можливість зменшити свою залежність від російського газу за допомогою розбудови терміналу зрідженого газу в Свіноуйсті та будівництва газопроводу Baltic Pipe, що з'єднає Польщу з Норвегією. У перспективі через польські термінали можна буде отримувати газ як із США, так і з Катару та Саудівської Аравії. Україна ж, збудувавши власний LNG-термінал на Чорному морі, у перспективі отримає можливість співпраці, наприклад, з Туреччиною, яка окрім російського «потoku» намагається розвивати транспортування газу, наприклад, із Туркменістану (URL: <https://www.depo.ua/ukr/svit/transatlantichneiy-gazoviy-front-chomu-vizit-zelenskogo-do-varshavi-vigrav-vid-vidsutnosti-trampa-201909021021405>).

Іншим ключовим для нас моментом у майбутній співпраці є той факт, що Україна отримає міцніші економічні зв'язки із Польщею. У Варшаві давно хотіли перетворити свій газовий термінал на хаб для поставки блакитного паливу в Україну і Прибалтику. Після реалізації цього проекту взаємозалежність Києва та Варшави зросте і стосунки між двома країнами,

ймовірно, стануть більш прагматичними і менш залежними від теми взаємних історичних кривд, яку так люблять використовувати польські популісти. Тим паче, що на зустрічі В. Зеленського з президентом Польщі А. Дудою було досягнуто помітного прогресу у справі виведення дискусії про історію зі сфери інтересів політиків і спроби знайти істину силами істориків.

М. Дем'яненко, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

28-й День Незалежності: подробиці святкування

24 серпня 2019 р. Україна відсвяткувала 28-й День Незалежності. У столиці відбувся як офіційний захід «Хода гідності» за участі Президента України В. Зеленського, так і неофіційний «Марш захисників України» (Марш ветеранів) організований ветеранами війни на Донбасі, волонтерами та громадськими активістами як альтернатива параду, який був скасований рішенням Президента України. На урочистих заходах у центрі Києва у піковий період за різними даними було близько 50 тис. людей.

Ще на початку липня в одному зі своїх відеозвернень В. Зеленський заявив, що в 2019 р. Україна обійдеться без параду. Водночас він додав, що вшановувати військових і святкувати День Незалежності будуть, «але буде новий формат». «Хочу поділитися з вами нашою ідеєю. Зазвичай 24 серпня на День Незалежності України у нас проходить військовий парад – такий помпезний і точно не дешевий. Мені здається, що в цьому році замість параду краще ці гроші виділити нашим героям, нашим військовим», – заявив Президент (URL: <https://apostrophe.ua/ua/article/society/kiev/2019-08-21/voennyiy-parad-shredingera-chego-jdat-ukraine-na-den-nezavisimosti/27431>).

Він уточнив, що мова йде про 300 млн грн, які будуть виділені на премії всім українським військовим. Як пізніше повідомив уже колишній Міністр оборони України С. Полторак, виплати розділили на дві групи: 1000 грн отримають військовослужбовці, в тому числі і строкової служби, і курсанти; 2000 грн отримають військовослужбовці, які в 2019 р. залучалися до виконання завдань у складі підрозділів Об'єднаних сил, а також ті, хто зараз захищає територіальну цілісність України на Донбасі. Крім військових соцдопомогу отримали сім'ї постраждалих і загиблих захисників України на Донбасі.

Утім, зауважимо, що в українському суспільстві рішення про скасування параду було сприйняте неоднозначно: частина українців підтримала таку ідею, тоді як інша частина наполягала, що після 2014 р. парад у центрі Києва став одним із символів української державності. Серед військових єдиної думки теж не було.

Колишній президент України П. Порошенко заявив, що рішення чи проводити військовий парад, є правом Президента, Верховного Головнокомандувача, яке залежить від його пріоритетів. «Але це і подія,

коли народ має можливість віддати шану і повагу своїй армії. На сьогодні армія і воїни є найбільш шановною і поважною інституцією, яка користується найбільшою довірою народу України. Я думаю, що позбавляти людей цього було б не дуже далекоглядно», – сказав він (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/zrobymo-svii-parad/30047072.html>).

Екс-віцеспікер українського парламенту, а нині народний депутат І. Геращенко також виступила за проведення параду.

«Цей парад потрібен був цивільним – бачити, як змінюється українська армія, як набирається сил і потужності, як модернізується. Цей парад потрібен був військовим – гордо пройти головним проспектом країни і продемонструвати міць», – наголосила вона.

Голова Українського інституту національної пам'яті В. В'ятрович також зауважив, що парад – це можливість цивільним подякувати військовим.

Утім, були і ті, хто проти військового параду. Юрист, ветеран бойових дій М. Найєм пише: «Я хочу парад з трофеями. Коли втомлені, але хлопці, які перемогли, впевнені, що в цей день більше не помре їхній друг чи товариш, або простий хлопець, з яким пройшли “учебку”. Це буде свято зі здоровим глуздом і без втрат».

«Нарешті, через 5 років, хлопці отримають може й невелику, але фінансову допомогу. Їм точно той парад до лампади. Вони, як ніхто, відчувають весь цинізм того, що їх викинули з життя», – пише блогерка Л. Богуцька.

Активіст Р. Бурко також вважає, що рішення про скасування параду військової техніки може бути непоганим, але якщо його доопрацювати: «Не треба тренувати ніякі коробки, не треба ганяти техніку, а просто дати можливість групам військових, ветеранів та добровольцям війни на сході України пройти не стройовим, а спокійним кроком. Показати, що у нас дуже багато патріотів, що у нас багато героїв».

Журналіст І. Яковина вважає, що дехто обурюється лише через власне ставлення до Президента. Зокрема, вони згадують про плани перенести Офіс Президента і те, що це теж коштує 300 млн грн, як і парад.

Незважаючи на зазначені розходження думок у підсумку традиційного параду військової техніки в Києві цього року не проводили, замість нього – «Хода гідності», в складі якої українською столицею пройшли військовослужбовці, лікарі і вчителі, дипломати, правоохоронці та рятувальники. «Хода гідності» складалася з трьох частин, гасло яких звучало: «Ми – Різні, але Ми – Єдині». Режисерами даного заходу виступили А. Бадоев і хореографістка О. Коляденко (URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/society/den-nezalezhnosti-v-kievi-vsi-podrobitsi-foto-i-video.htm>). Режисери свідомо відмовилися від військової техніки і намагалися акцентувати увагу не на військових атрибутах, а на людині. Так за словами А. Бадоева, головними героями свята стануть

талановиті українці, які творять історію країни (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30122089.html>).

Розпочалися урочистості біля пам'ятного Хреста на місці загибелі Героїв Небесної Сотні, де українці вшанували хвилиною мовчання героїв, які віддали життя за незалежність країни.

Після цього пролунали сто ударів дзвона, які символізували сто ударів серця кожного з полеглих героїв Небесної Сотні.

У рамках заходу Президент В. Зеленський вручив нагороди українцям, які своєю працею сприяють розвитку нашої країни (URL: https://24tv.ua/hoda_gidnosti_do_dnya_nezalezhnosti_proyshla_u_kiyevi_yak_reaguyut_ukrayintsi_n1196509).

На майдані Незалежності в оригінальному стилі зазвучав Національний Гімн України. У заході взяли участь п'ять оркестрів, 18 піаністів, оперні співаки і народні артисти. Серед оперних зірок, які долучилися до ходи, – А. Романенко, Є. Орлов, О. Крамарева та А. Швачка. Спеціальним гостем став композитор М. Скорик (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30122089.html>).

До речі, постановники дійства працювали не за кошти держбюджету. Утім, на ефектність офіційного заходу на майдані Незалежності цей факт навряд чи вплинув: на головній площі країни в очікуванні «Ходи гідності» вишикувалися шеренги військовослужбовців, рятувальників, медиків, а також дітей в однаковому білому одязі. Згодом, після вручення державних нагород, рівними колонами, вони пройшли до Європейської площі (URL: <https://www.dw.com/uk/a-50153991>).

Загалом В. Зеленський багато говорив про об'єднання країни, а також згадував здобутки та труднощі минулих років. Неподалік на трибуні промову слухали президенти: Л. Кравчук, Л. Кучма та В. Ющенко. Окрім них, на святкування прийшли окремі члени колишнього Кабміну, омбудсмен Л. Денісова та предстоятелі українських церков митрополит Епіфаній, патріарх Філарет та митрополит Онуфрій.

П. Порошенко долучився до святкування лише за декілька годин – під час прийому в Маріїнському палаці. Він замість офіційної «Ходи гідності» відвідав з дружиною молебень за Україну в Софії Київській. «Сьогодні я прийняв рішення, що ми вітатимемо українців, але згадуючи про тих, хто віддав своє життя за Україну... Для мене дуже важливо розділити цей святковий день із тими, хто захищає нашу незалежність. Разом з військовими та їхніми родинами ми згадали тих, хто віддав своє життя за Україну», – сказав П. Порошенко (URL: https://24tv.ua/poroshenko_ne_priyshiv_na_hodu_gidnosti_do_dnya_nezalezhnosti_n1196432).

Альтернативний «Марш захисників України» розпочався близько 10-ї години ранку біля парку Шевченка, де шикувалися ветерани війни на Сході з добровольчих батальйонів та регулярних підрозділів. Марш організували ветеранські об'єднання та праві рухи на противагу «ході Зеленського»,

звинувачуючи Президента в ігноруванні проблем військових і занадто пацифістській політиці щодо Донбасу. Однак, як зазначають оглядачі, чимало глядачів та й військових просто переходили з одного святкового заходу на інший. Ніякого протистояння не було – заходи радше доповнювали один одного.

Коли марш рушив з Володимирської вулиці в колонах стояли за оцінкою не більш, ніж п'ять тисяч військових та ветеранів. Та з рухом центром Києва до маршу долучаються все нові і нові колони: учасники тримали прапори окремих батальйонів територіальної оборони та військових бригад, синьо-жовті знамена з фронтовими побажаннями і привітаннями. Попереду чи не кожної колони несли портрети загиблих товаришів. Ближче до майдану Незалежності марш зібрав вже кілька десятків тисяч учасників і глядачів – такі дані були наведені Нацполіцією.

Заходи приурочені святкуванню 28 річниці Дня Незалежності відбулися й у інших українських містах. Так, зранку 24 серпня в усіх містах України пройшла національна хвилина мовчання, а далі – ярмарки, вшанування героїв, молебні і концерти за участі зірок.

Уже традиційно у більшості міст відбулися святкові забіги у вишиванках – у Києві, Сумах, Чернігові, Миколаєві, Одесі і Херсоні. До «вишиванкових» марафонів доєдналися також українці за кордоном, зокрема, у Лісабоні, Дубаї, Нью-Йорку і Вашингтоні.

У Львові о 9:00 ранку почався Марш нескорених. Він стартував від Личаківського кладовища, де вшанували загиблих. Кінцевою зупинкою став Гарнізонний храм, де відбулася служба за здоров'я усіх захисників України.

В Ужгороді Закарпатський народний хор провів традиційну акцію до Дня Незалежності «Молитва за Україну».

У Рівному на Алеї героїв кладовища «Нове» чиновники вшанували пам'ять загиблих хвилиною мовчання. Представники влади, Збройних сил України, силових структур та громадськості поклали квіти до пам'ятника загиблим за Україну на майдані Магдебурзького права. Згодом колона вирушила вулицею на майдан Незалежності на суспільний молебен за Україну.

У центрі Луцька на Театральному майдані о 10:30 ранку стартував масштабний велопробіг, присвячений Дню Незалежності, у якому взяло участь понад 100 людей. Подія закінчилась спільним виконанням Гімну України.

Івано-Франківськ розпочав святкування Дня Незалежності найраніше. Уже о 5:00 ранку франківці могли завітати на місцеву ратушу у рамках акції «Світанок незалежності». Згодом розпочалось поминальне Богослужіння та хода пам'яті на честь загиблих в Іловайському котлі.

На площі Конституції в Харкові також проходили урочисті заходи з нагоди Дня Незалежності України. До монумента Незалежності України відбулось покладання квітів, на якому були присутні військові, активісти та

чиновники. Також частиною заходу стала всеукраїнська акція «Сто дзвонів», які прозвучали в пам'ять Небесної Сотні.

В Одесі поруч з Оперним театром стартував марш патріотів та захисників України, який завершився поруч з Одеською облдержадміністрацією. Саме там відбувся поминальний молебень за загиблими воїнами. На Потьомкінських сходах люди створили «вишиванковий ланцюг» – одесити та гості міста спустились найвідомішими сходами в Україні, взявшись за руки.

У Вінниці на Європейській площі відбулося покладання квітів та вінків до пам'ятного знаку «Героям Небесної сотні». Також у Вінниці відбувся вишиваний велопарад, присвячений Дню Незалежності. У ньому взяли участь понад сотня вінничан, приїжджаючи цілими родинами (URL: https://24tv.ua/den_nezalezhnosti_ukrayini_2019_online_24_serpnaya_foto_video_svyata_n1194922).

Окремі тематичні святкові програми для українців підготували військові: у Чернігові, де відбувся концерт музикантів Сухопутних військ, а у Рівному виступили духові оркестри Оперативного командування «Захід». На набережній Дніпра військові дали концерт «Пісні, народжені в АТО».

Навіть в окупованому Криму в День Незалежності замайорили синьо-жовті прапори. Українські патріоти-відчайдухи почепили національні стяги на адмінбудівлях та у місцях-родзинках окупованого півострова. Так, анексований Росією Крим замайорів синьо-жовтою символікою (URL: https://24tv.ua/nash_krim_v_den_nezalezhnosti_na_okupovanomu_pivostrov_i_za_mayorili_sino_zhovti_prapori_foto_n1196622).

Національні прапори розмістили на будівлі залізничного вокзалу в Севастополі й на скелях-візитівці Гурзуфа. Відповідні знімки у соцмережах опублікували місцеві блогери. У кольори державного прапора України невідомі сміливці розфарбували напис «Ялта» на бетонній стелі готелю «Ялта-Інтурист».

Також у День Незалежності в окупованому Луганську невідомі патріоти розклеїли листівки з вітаннями з Днем Незалежності України. Зокрема, яскраві плакати з'явилися на фасаді Центральної бібліотеки міста (URL: https://24tv.ua/den_nezalezhnosti_na_peredoviy_yak_okupanti_vitali_ukrayinskih_zahisnikiv_n1196618).

Представники українського політикуму також привітали українців з Днем Незалежності (URL: https://24tv.ua/politiki_privitali_ukrayinu_z_dnem_nezalezhnosti_n1196392).

Екс-прем'єр-міністр України В. Гройсман зазначив, що кожен з нас вкладає в слово «незалежність» свій сенс і своє розуміння. Він висловив думку, що скільки б не було думок, усі вони про головне. «Про власну силу, спроможність, гідність, право вибору і відповідальність – за свої дії і вчинки, за свій вибір, за своїх дітей і батьків, за свій дім, громаду і країну», – додав він.

В. Гройсман запевнив, що наш успіх неодмінний. «Ми знаємо ціну втратам, і тому не втрачаємо надії і не зрікаємось своїх ідеалів. Ми – Україна», – сказав він.

Український політик А. Яценюк також долучився до привітань з нагоди Дня Незалежності. Він опублікував відео на Facebook, на якому порівняв, як змінилася Україна за 28 років.

У Twitter партії «Голос» зазначили, що незалежність – це привід не тільки для щорічного святкування, але й для щоденної роботи. «Ставаймо до роботи, щоб через рік святкувати справжні зміни і досягнення», – йдеться у повідомленні. А лідер партії С. Вакарчук зазначив, що жити в незалежній державі – великий дар та відповідальність. «Багато поколінь українців боролися за незалежність. Тисячі людей віддали за неї свої життя. Будьмо свідомими цього. З нашим рідним святом», – написав він.

Лідер партії «Слуга народу» Д. Разумков привітав українців відео на Facebook. Він нагадав, що сьогодні українська армія мусить захищати незалежність. Д. Разумков запевнив, що тепер у країні є шанс змінити її на краще.

До привітань приєдналася і лідерка ВО «Батьківщина» Ю. Тимошенко. Вона зазначила, що ми – країна зі славетною і довгою історією. Але Україна «це не тільки велике минуле. Це не лише клейноди, пам'ятники та давні церкви. Україна – це сучасність, це сьогоднішній день, це наші щоденні турботи, буденні радощі і перемоги». Ю. Тимошенко закликала згадати усіх тих, хто захищає нашу країну.

Лідер ВО «Свобода» О. Тягнибок висловив у вітанні надію на те, що Україна невдовзі буде вільною і щасливою. На його думку, українці переможуть, як перемагали не раз в історії. «Шостий рік поспіль на сході точиться війна. Найкраща українська молодь – наша надія, наш цвіт – розлітається по світах на заробітки. Політичне майбутнє також не віщує добра і, напевно, буде складним і тривожним. Але поки ми маємо Незалежність – ще не все втрачено», – вважає політик.

Приєднався до вітань і мер Києва В. Кличко. Він зазначив, що Україна розпочинається зі змін – великих і малих. «Друзі! З Днем народження України – незалежної і сильної! Всі зміни – й маленькі, й великі – залежать від кожного з нас. Від наших зусиль, нашої роботи, налаштованості не опускати рук, від небайдужості до того, що відбувається навколо. Вірте в себе! Вірте в Україну!», – написав він на своїй Facebook-сторінці.

Глава Православної церкви України митрополит Епіфаній зазначив, що на вівтар української незалежності за всю історію було покладено багато життів українців. «На жаль, і зараз на теренах Східної України продовжує тривати боротьба за свободу. Але з Божою допомогою ми неодмінно здобудемо перемогу, адже прагнемо правди і справедливого миру», – наголошує він.

За словами священнослужителя, українці не прагнуть «захопити щось у сусіда, а хочуть зберегти те, що даровано їм Господом». Тому, на його думку,

з Україною правда і Бог. «Ми святкуємо гарне свято – День Незалежності країни, назву якої ми всі з повагою носимо: бо ми українці. Тож нехай Господь сповнює нас силами захищати та утверджувати нашу духовну і територіальну суверенність. Боже великий, єдиний, нам Україну храни!» – написав Епіфаній.

Також цього дня в Києві відбулися і інші культурні, спортивні, благодійні заходи присвячені 28 річниці Дня Незалежності України.

Загалом офіційні заходи у столиці пройшли без серйозних порушень громадського порядку. За словами начальника поліції Києва А. Крищенка, кілька людей були затримані. Одна особа піднялася на металеву конструкцію під час промови Президента і заявила, що у нього є граната. «Особа, попередньо в стані алкогольного сп'яніння, впала з конструкції і була затримана співробітниками поліції. На неї складено два адмінпротоколи, ніяких заборонених речей при ній не було. Ще двоє осіб були затримані у пунктах перевірки з речовиною, схожою на канабіс», – сказав він.

Відзначається, що було одне повідомлення про замінування майдану Незалежності, за фактом порушено кримінальне провадження. За словами начальника поліції, все було перевірено до цього повідомлення і ніякої загрози не було. «Поліцейські продовжують нести службу з охорони громадського порядку під час святкування Дня Незалежності. Задіяні до 2 тис. правоохоронців», – сказав А. Крищенко (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2019/08/24/novyna/suspilstvo/den-nezalezhnosti-kyievi-zatrymaly-troh-osib>).

Слід відзначити діяльність правоохоронних органів, які не допустили дестабілізації ситуації під час урочистостей. Хоча такі загрози були.

Так на Сумщині Служба безпеки України попередила провокації під час масових акцій напередодні Дня Незалежності України. Співробітники спецслужби затримали 19-річного сумчанина, який входить до радикального молодіжного угруповання, що разом зі спільниками планував підірвати боєприпаси та вибухівку у місцях масового скупчення людей. Правоохоронці вилучили за місцями проживання зловмисників гранату Ф-1, боєприпаси та вибухові речовини (URL: <https://prm.ua/u-sumah-gotuvati-vibuhi-do-dnya-nezalezhnosti-sbu-zatrymala-19-richnogo-yunaka/>).

У повній бойовій готовності відзначали День Незалежності українські захисники на Донбасі. Мабуть вже традиційно в цей день ворог влаштував обстріли, зокрема і з використанням важкої артилерії.

Армійці що стоять поблизу Луганського на Донеччині зустрічали День Незалежності під звуки вибухів снарядів. Рівно опівночі бойовики почали вітати українських військових гарматами калібру 122 мм. Після цього терористи переключаються на фланги української оборони, де стріляли до самого ранку. «Це була 122 і 152 мм. Вогонь вівся як по центру позицій, так і по флангах. Приблизно з чотирьох точок. На щастя, у нас усе в порядку, усі цілі-здорові», – говорить командир штурмової роти «Подоланин» (URL: <https://www.5.ua/suspilstvo/ekskliuzyv-vid-zhurnalistiv-5-kanalu-ia-okupanty->

opivnochi-vitaly-zakhysnykiv-ukrainy-z-dnem-nezalezhnosti-123811.html). Ворот влаштував провокацію з гранатомету по наших арміях і біля Мар'їнки (URL: https://24tv.ua/den_nezalezhnosti_na_peredoviy_yak_okupanti_vitali_ukrayinskih_zahisnikiv_n1196618).

Утім, нашим героям не звикати, до того що на війні немає ні вихідних, ні свят. Цілодобово хлопці стоять на сторожі, адже від ворога можна чекати чого завгодно.

Також хотілося б відзначити, що напередодні 28-ї річниці Незалежності України, в районі проведення ООС, за дорученням Міністра оборони України С. Полторака нагородили відомчими нагородами, відзнаками та цінними подарунками військовослужбовців окремої бригади морської піхоти імені контр-адмірала М. Білинського Військово-Морських Сил ЗСУ. Урочистості відбулися за участі представників командування оперативно-тактичного угруповання «Схід».

Головний інспектор з питань військової освіти, гуманітарної та соціальної політики Міністерства оборони України генерал-майор О. Вальків вручив морським піхотинцям відзнаки, почесні грамоти, подяки та цінні подарунки.

«Напередодні 28-ї річниці незалежності України щиро вітаю вас, бажаю міцного здоров'я, успіхів у військовій підготовці, щастя вам та вашим рідним і близьким... Морська піхота завжди там, де найважче, де потрібні відвага та стійкість, швидкість і рішучий, нестримний натиск. Тому й надалі своєю важливою справою нагадуйте всьому світові про те, що Україна у надійних руках», – додав генерал-майор.

Таким чином, констатуємо, що 28-й День Незалежності пройшов у «новому форматі» офіційного святкування, замість військового параду на головній вулиці столиці пройшла «Хода гідності». Президент України В. Зеленський ініціював цей захід прагнучи започаткувати нову традицію, в рамках якої 24 серпня будуть вшановувати тих, ким може пишатися Україна. Тоді, як окремі ветерани війни на Донбасі, волонтери та громадські активісти, які не сприйняли таке рішення, організували альтернативний захід – «Марш захисників України». Також скасування військового параду досить неоднозначно було сприйнято українським суспільством – частина відзначає, що парад був найкращим проявом поваги до військових, тому його не варто було скасовувати. Іншу частину вразила «Хода гідності» та особливе виконання Державного Гімну України. Водночас зауважимо, що попри ідеологічні розбіжності обох заходів вони, як і інші подібні заходи присвячені Дню Незалежності по всій території України пройшли досить спокійно. У підсумку цьогорічне святкування підтвердило здатність українського народу до взаєморозуміння. А особливе місце чи не на всіх святкуваннях належало нашим героям-захисникам, які боронять незалежність країни.

Начало работы Верховной Рады Украины IX созыва в отзывах экспертов

29 августа 2019 г. состоялось торжественное открытие I сессии Верховной Рады Украины IX созыва по случаю принесения присяги новоизбранными народными депутатами.

Верховная Рада Украины провела короткое торжественное заседание, на котором после исполнения Государственного гимна была объявлена минута молчания, посвященная памяти защитников Украины, погибших в борьбе за независимость. Затем народные депутаты приняли присягу, текст которой зачитал старейший народный депутат Ю. Иоффе. После этого в сессионном зале прозвучала «Молитва за Украину».

Непосредственно к работе свежееиспеченные парламентарии приступили с 13:00. На заседании зарегистрировались 405 народных избранников из зарегистрированных ЦИК 424. Кабинет Министров Украины и премьер В. Гройсман сложили свои полномочия. Глава Кабмина объявил об этом с трибуны парламента.

После этого в новом парламенте сформировали пять депутатских фракций и одну депутатскую группу:

- фракция «Слуга народа» – 254 нардепа (председатель Д. Арахамия);
- «Оппозиционная платформа – За жизнь» – 43 (сопредседатели Ю. Бойко и В. Рабинович);
- «Европейская солидарность» – 27 (сопредседатели А. Герасимов и И. Геращенко);
- «Батькивщина» – 25 (председатель Ю. Тимошенко);
- «Голос» – 17 (председатель С. Рахманин);
- группа «За будущее» – 22 (сопредседатели В. Бондарь, Т. Батенко).

Права коалиции в Верховной Раде Украины получила фракция «Слуга народа». Это первый случай в истории независимой Украины, когда коалицию формирует одна фракция.

Глава партии «Слуга народа» Д. Разумков избран спикером новой Верховной Рады. Его кандидатуру поддержали 382 нардепа. «За» проголосовали 382 депутатов, «против» – 26, еще 11 не проголосовали.

Во время своего выступления Д. Разумков отметил, что на протяжении многих лет доверие населения к власти уменьшилось. «Сегодня мы имеем кардинально обновленную власть – это 80 % новых лиц в Верховной Раде Украины», – сказал Д. Разумков.

Он отметил, что новая Верховная Рада Украины имеет историческую миссию – вернуть доверие украинцев к власти, запустить законодательные инициативы стремительного экономического роста, очистить власть от коррупции.

Новый спикер выделил 3 направления работы Рады IX созыва:

– реформы институтов власти и Верховной Рады Украины (Д. Разумков отметил необходимость принять законопроекты о снятии неприкосновенности, о кнопкодавстве, прогулах депутатов, процедуре импичмента и многие другие);

– очищение власти от коррупционных практик (в частности, закон о незаконном обогащении);

– запуск механизмов стремительного экономического роста (цель – рост экономики на 5–7 % уже в следующем году, ликвидация монополий).

Первым вице-спикером стал представитель В. Зеленского в парламенте и народный депутат от «Слуги народа» Р. Стефанчук. За него проголосовали 330 нардепов. Против выступили 26 депутатов из «Европейской солидарности». 40 воздержались, еще 20 не голосовали.

Вице-спикером Верховной Рады Украины IX созыва стала народный депутат от «Батькивщины» Е. Кондратюк. За ее назначение проголосовали 318 народных депутатов, против – 0, воздержались 37, еще 59 – не голосовали.

Перед избранием проводили рейтинговое голосование, ведь на должность претендовали сразу 4 человека от разных политических сил.

Результаты рейтингового голосования:

– Е. Кондратюк («Батькивщина») – 290 голосов.

– М. Джемилев («Европейская солидарность») – 59 голосов.

– И. Костанчук (самовыдвиженка) – 49 голосов.

– Н. Шуфрич («Оппозиционная платформа – За жизнь») – 48 голосов.

Кроме того, в Верховной Раде Украины создали 23 комитета. За такое постановление проголосовали 318 народных депутатов.

Также украинский парламент избрал глав комитетов и определился с их составом. За такое решение проголосовали 299 народных депутатов.

«Слуга народа» будет руководить в 19 комитетах. «Батькивщина», «Европейская солидарность» и ОПЗЖ возглавили по 1 комитету. «Голос» не возглавил ни одного, зато в 1 комитете будет председательствовать депутат-самовыдвиженец.

Комитетов будет на 4 меньше, чем в прошлом созыве ВРУ – 23 вместо 27. Их сократили путем объединения некоторых комитетов между собой.

С внеочередным посланием для депутатов нового созыва перед народными избранниками выступил Президент Украины В. Зеленский. В частности, он призвал народных депутатов к конструктивной работе. По его словам, Верховная Рада Украины нового созыва войдет в историю, но как именно, под вопросом. Он не хотел бы, чтобы ВРУ нового созыва запомнилась, как парламент, просуществовавший лишь один год.

«Я вас очень прошу: без прогулов, кнопкодавства, а только конструктив и ежедневная кропотливая работа на благо украинского народа. Или, не дай бог, войдете в историю как парламент, просуществовавший один год. Это ваш испытательный срок. Я уже знаю, что распускать Верховную

Раду не страшно. Я искренне верю, что этого не произойдет», – уточнил В. Зеленский.

Далее парламент перешел к формированию нового Кабмина.

На должность Премьер-министра Украины назначен А. Гончарук. За него депутаты отдали 290 голосов. Новому Премьеру 35 лет (стал самым молодым премьер-министром за всю историю Украины), на момент назначения на должность главы правительства он занимал должность заместителя руководителя Офиса Президента Украины.

Также Верховная Рада Украины проголосовала за новый состав Кабмина. «За» свои голоса отдал 281 депутат, 26 проголосовали «против» и 45 – воздержались. Парламент поддержал кандидатуры на должности членов нового Кабинета Министров, предложенные новым Премьером А. Гончаруком от имени парламентской коалиции (фракции «Слуга народа»).

Первым серьезным камнем преткновения для парламентского большинства оказался министр внутренних дел А. Аваков. Еще 28 августа 2019 г. на встрече с В. Зеленским часть «Слуги народа» отказалась поддержать его кандидатуру на пост министра внутренних дел в новом правительстве.

В поддержку А. Авакова выступили лишь несколько харьковских депутатов, напомнив присутствующим о заслугах министра еще во времена Революции достоинства. Впрочем, едва ли это сильно повлияло на мнение большинства, не желающих видеть «старое лицо» в новом Кабмине.

После полудня 29 августа 2019 г. В. Зеленский снова встретился с депутатами СН и разъяснил свою позицию по кадровым назначениям. И депутатам снова предложили сохранить А. Авакова в министерском кресле. Но при условии, что тот сменит всех своих заместителей. Чтобы избежать сюрпризов, руководство «Слуги народа» решило голосовать за весь состав нового правительства пакетом.

Уже в день голосования глава фракции Д. Арахамия объяснил, что А. Аваков временно останется на своей должности из соображений национальной безопасности. «Мои прогнозы – это уже не прогнозы, а факт, что Арсен Борисович временно остается под персональную ответственность Президента. Арсен Борисович Аваков будет в качестве переходного министра», – добавил он.

Соответственно, в ближайшие полгода «новое лицо» во главе МВД не появится. За это время у В. Зеленского собираются «вырастить» замену А. Авакову из числа его заместителей. При этом источник во фракции СН утверждает, что министр получил от Президента условный «испытательный срок». По его словам, еще один скандал в зоне ответственности А. Авакова нивелирует его шансы сохраниться во власти.

Пакетное назначение членов Кабмина по представлению А. Гончарука заняло всего полчаса. Обсуждение кандидатур выглядело как обычная формальность, ведь голосов хватило бы в любом случае. «Батькивщина» и «Голос» воздержались, ЕС голосовала против, а ОПЗЖ и вовсе

проигнорировала голосование. Парламентское меньшинство возмутилось тем, как Раду поставили перед фактом в вопросе нового Кабмина.

«При парламентской модели во время назначения этого правительства не роль депутатов была определяющей. По крайней мере, большинство депутатов не знали фамилии министров к моменту их представления. Не говоря уже о программе их деятельности», – сказала депутат от «Евросолидарности» В. Сюмар.

Лидер фракции «Голос» С. Рахманин отметил, что «люди, которых нам представили как правительство – абсолютно разные люди. Там есть люди, к которым есть доверие и которых хочется поддержать. А есть люди, о которых информации меньше, чем вопросов к ним. В то же время есть люди, о которых информации до черта, а потому и вопросов еще больше», – объяснил он.

Также народные депутаты проголосовали за назначение И. Баканова главой СБУ и Р. Рябошапки – генеральным прокурором.

Кроме того, Верховная Рада Украины приняла в первом чтении законопроект о снятии депутатской неприкосновенности. Такое решение поддержали 363 депутатов при минимально требуемых 226.

Следует отметить, что рассмотрение данного вопроса, к которому приступили уже после полуночи, затянулось на полтора часа. В частности, правомочность вынесения на обсуждение вопроса отмены депутатской неприкосновенности тотчас оспорила оппозиция, заявив о грубом нарушении регламента. Дескать, законопроект № 7203, рассмотренный еще Верховной Радой Украины предыдущего созыва, в свое время был направлен в Конституционный суд. А после получения заключения Конституционного суда – в Комитет ВР по вопросам правовой политики и правосудия. Однако на этом этапе работа над документом остановилась, заключения комитета в отношении данного законопроекта нет до сих пор.

Теперь новому Комитету по вопросам правовой политики и правосудия необходимо рассмотреть заключение Конституционного суда, где есть предостережение. После этого Комитет должен вернуть законопроект на рассмотрение в сессионный зал, а Верховная Рада, в свою очередь, снова направить его в Конституционный суд. И только после этого законопроект может быть принят в первом чтении, а на следующей очередной сессии – в целом 300 голосами.

Но первая сессия оттого и задумывалась короткой – всего один день, чтобы провести первое голосование, а следующее назначить на вторую сессию, которая началась 3 сентября и продлится до конца января 2020 г., а депутаты будут иметь во время нее 10 недель пленарных заседаний.

В этой связи следует отметить, что для окончательного решения вопроса о внесении изменений в Конституцию, касающихся снятия депутатской неприкосновенности, будут необходимы голоса парламентского конституционного большинства, то есть 300. А у «Слуги народа» столько нет.

Впрочем, голосования в Раде в первый день показали, что, хотя формально коалиция состоит из одной партии, синхронно с СН почти за все решения голосовала «Батькивщина» Ю. Тимошенко (наблюдателями высказывается мнение, что ценой за это стало избрание вице-спикером Е. Кондратюк из «Батькивщины»), депутатская группа «За будущее» в составе 22 мажоритарщиков (эту группу самовыдвиженцев журналисты связывают с олигархом И. Коломойским) и еще примерно два-три десятка внефракционных депутатов. Поэтому некоторые эксперты считают, что фактически можно говорить о неформальной большой коалиции в Верховной Раде Украины.

Определенным подтверждением наличия такой коалиции стал старт работы II сессии Верховной Рады Украины IX созыва. На утреннем заседании 3 сентября 2019 г. Верховная Рада Украины рассмотрела проект Закона «Про внесение изменений в статью 80 Конституции Украины (про неприкосновенность народных депутатов Украины)» (№ 7203)

Перед голосованием с трибуны Верховной Рады Украины выступил Президент Украины В. Зеленский, который подчеркнул, что рассмотрение вопроса снятия депутатской неприкосновенности давно назрело и постоянно откладывалось.

Верховная Рада Украины приняла в целом Закон «Про внесение изменений в статью 80 Конституции Украины (про неприкосновенность народных депутатов Украины)» (№ 7203). За это решение проголосовали 373 народных депутатов.

Еще по результатам голосования в первом чтении эксперты неоднозначно оценивали принятие этого закона в теперешней политической ситуации. Снятие неприкосновенности с депутатов Верховной Рады Украины на руку Президенту В. Зеленскому, это позволит ему держать нардепов под контролем, – прокомментировал данный вопрос известный украинский политолог С. Таран в Facebook. Эта новость вызвала восторг в украинском обществе, но не все так радужно, предупредил С. Таран. «В «Слуге» снятие неприкосновенности и лишение мандата за прогулы, как и сокращение количества депутатов, очевидно, воспринимают как способы удержания собственной фракции», – сообщил эксперт. Он заверил, что команду руководства президентской партии совсем не волнует оппозиция. В условиях монобольшинства она практически ничего не решает. «Больше всего у «Слуги» переживают из-за влияния на новичков «чужих» олигархов и миграцию депутатов в случае падения рейтинга. Считается, что именно угроза преждевременного лишения мандата или преждевременных выборов удержат нестойких новичков», – уточнил С. Таран.

Новоизбранный Председатель ВРУ Д. Разумков положительно оценил первое заседание Верховной Рады Украины IX созыва. В частности, глава парламента надеется, что «эйфория первого дня» не иссякнет и нардепы продолжают плодотворно работать.

Отвечая на вопрос, было ли ему трудно в первый рабочий день, глава Рады сказал: «Нормально. Я вам больше скажу: как ни странно, но мы с первым вице-спикером и с вице-спикером только по два или по три часа поспали, но утром были довольно бодрые. И вы же видели настроение в зале: народные депутаты были готовы работать и дальше».

Однако по словам Д. Разумкова, он понимает, что в определенной степени это была «эйфория первого дня». «Но я очень надеюсь, что понимание того, что Верховная Рада должна работать – не только публично, но и на результат, в первую очередь, на результат, – оно в этом созыве парламента и останется. Что это будет не только одно, два, три заседания, а это станет стандартной работой Верховной Рады Украины», – сказал Председатель ВРУ.

Сдержанный оптимизм высказывает и эксперт по международным и правовым вопросам А. Бузаров: «В депутатах чувствуется оптимистический настрой и желание менять страну. И я думаю, они непременно предложат новые «фишечки», проведут осовременивание парламента. Не исключаю даже довольно неожиданных действий нового парламента, например, комплексные голосования за большой пакет законопроектов (их ожидается от 30 до 100), или резкие изменения в количественном и кадровом составе комитетов и т.п. Но мы должны быть к этому готовы, главное, чтобы это были приятные неожиданности», – говорит эксперт.

По его мнению, так много новых лиц – это нормально, хотя и сложно сказать, к чему это приведет. «Но шанс у украинского общества сменить политический процесс в корне – есть. Мечта народа о смене поколений политической элиты, наконец, начала реализовываться. Общество дало карт-бланш Президенту и его политической силе. И в общественном сознании они воспринимаются как одно целое, поэтому ошибки каждой из этих сторон будут взаимно влиять на их имидж. Это уникальная ситуация в истории независимой Украины, и я не знаю, как депутаты будут себя вести, но уровень развития гражданского общества будет теми рычагами и противовесами, которые не дадут создать что-то вроде диктатуры. Амбиции у депутатов очень высокие, этот парламента настроен решительно на работу, прогнозирую, что так как раньше – «пришел, выпил, закусил, ушел» – теперь не будет. В целом я ожидаю, что эта Верховная Рада проведет необходимые реформы, чтобы усилить законодательную ветвь власти в Украине», – считает А. Бузаров.

Директор Института глобальных стратегий В. Карасев, со своей стороны, убежден: все, что сегодня происходит, это закономерно – идет обновление политического класса. «Но никто не может гарантировать отсутствие ошибок в его работе. С одной стороны, есть супербольшинство, это колоссальные шансы быстро проводить любые законы – не надо с кем-то согласовывать, вести кулуарные переговоры, создавать временные союзы и “договорняки”. Подготовил закон, зарегистрировал, внес в повестку дня, проголосовал. Но, с другой стороны, есть риски. А если это ошибочный

закон? А если он принят не по процедуре? Эти ошибки скажутся не сразу, а через какое-то время, хотя будет сохраняться иллюзия, что все идет нормально. Поэтому нынешним депутатам надо сделать все, чтобы избежать этих рисков, чтобы возможности супербольшинства были на 100 % реализованы на благо Украины и народа, а не только в интересах большинства», – объясняет В. Карасев.

Другой вызов для нового парламента, по его мнению, заключается в том, насколько четко будет выдержан баланс основных его функций – законодательной, представительской и контролирующей. «Дефект отечественного парламента в том, что как законодательный орган он всегда пробуксовывал, хотя представительскую функцию выполнял на все 100 %. Сейчас избиратель хочет, чтобы парламента четко работал и обеспечивал четкий законодательный ритм», – говорит В. Карасев. Но, с другой стороны, отмечает эксперт, монопартийный парламента рискует перестать быть местом для дискуссий, а центр решений может сместиться в президентскую вертикаль, что крайне нежелательно. Парламент – это не только фабрика законов, а представительный орган, политическая арена, где происходит обязательная для демократии общественная дискуссия.

То, что в работе новоизбранной ВРУ можно отметить как плюсы, так и минусы, в комментарии сайту «Сегодня» рассказал профессор кафедры политологии Киево-Могилянской академии, научный директор фонда «Демократические инициативы» А. Гарань. К примеру, позитивным можно считать то, что в состав нового правительства вошли новые люди, реформаторы и активисты. «Если мы проанализируем состав правительства, то там много людей, которые известны как активисты, как люди, которые настроены на реформы. Например, назначения О. Маркаровой руководителем Министерства финансов, Т. Милованова министром развития экономики, торговли и сельского хозяйства», – говорит А. Гарань.

Но в то же время негативом является то, что новую власть представляют и «старые лица». «Минус – остался А. Аваков министром внутренних дел. Это противоречит всему тому, что говорил Зеленский и его команда ранее, в ходе предвыборных кампаний», – продолжает политолог.

Оценивая общую атмосферу первого заседания, политолог отметил то, что абсолютно не скрывалось: все назначения идут с подачи главы государства, а не Рады или главы правительства. Кроме того, считывалось желание показать, что власть в Украине находится в руках у одной политсилы. «Были прогнозы, что, имея монобольшинство, “Слуга народа” будет легко и быстро принимать решения. И это мы увидели. Что меня удивило, что будет много нарушений процедурных моментов, нежелание продемонстрировать, что чтится дух Конституции. Для меня является показательным, что в первой половине дня фракция отказывалась назвать кандидатуру будущего премьера, хотя решение было принято. Премьера выдвигает парламентское большинство, а потом эту кандидатуру вносит президент. Даже поверхностно не была сделана попытка показать, что это

сделало большинство. Акцент отводился на то, что это президент принимает решение. Кроме того, кто формирует правительство? Премьер. Но было понятно, что все решения принимались в Офисе Президента. Также негативным было, что все решения принимаются за один день. Была ли нужда затягивать заседание до ночи? Отмену депутатской неприкосновенности могли бы рассмотреть в следующий день работы Рады. Но было желание показать, что быстро принимаются решения, показать, кто в стране хозяин», – объясняет А. Гарань.

Следует отметить, что концентрация всей полноты власти в руках людей из одной политической силы – это главное опасение, которое является вполне закономерным: имея 254 голоса в ВРУ, можно принимать любые законы просто не считаясь ни с кем. Впрочем, в экспертной среде высказываются и однозначно негативные оценки деятельности Верховной Рады Украины.

В частности, известный тележурналист и политический обозреватель В. Портников, например, отмечает, что с кандидатурами тех, кто вошел в новое правительство А. Гончарука, глава государства ознакомил представителей своей фракции буквально за несколько минут до голосования. Новые министры – за исключением «президентских» руководителей оборонного и внешнеполитического ведомств – не выступали перед депутатами со своей программой действий или хотя бы с банальной презентацией, чтобы депутаты хотя бы могли понять, за кого они голосуют.

«Никакого понимания того, почему все происходит именно так, почему новая Рада несётся с такой скоростью, будто в зале пожар и депутаты уже никогда ни за что не проголосуют, понять было совершенно невозможно. ...Наблюдатели объясняют эту «демократию скорого поезда» по-разному. Кто-то говорит, что спешка – такой телевизионный приём: показать населению, что работа кипит. Кто-то утверждает, что Президент Зеленский и его окружение опасаются, что депутаты из большинства за несколько недель освоятся в Раде, и им уже не так просто будет предложить проголосовать за что угодно. А кто-то уверен, что власть спешит, поскольку не верит в долговечность кредита доверия, который Президент (именно Президент, а не парламентарии) получил у украинских избирателей», – констатирует В. Портников.

Мнение о том, что парламент IX созыва идет по пути деградации института парламентаризма, а большинство «Слуги народа» абсолютно не самостоятельно в принятии решений, в комментарии «Слову и Делу» высказал и политолог К. Молчанов.

По его мнению, такая система сможет функционировать до первого политического кризиса. Он подчеркнул, что как такового рейтинга партии нет, есть поддержка В. Зеленского, которая со временем будет снижаться. По словам политолога, чем быстрее просядет рейтинг В. Зеленского, тем скорее появятся различные силы во фракции, которая изначально неоднородна. «Спустя время СН может повторить судьбу БПП. Будут депутаты, которые

остаются во фракции, но занимают оппозиционную нишу. Уже назревают конфликты внутри партии в борьбе за влияние на первое лицо», – прокомментировал К. Молчанов.

Со своей стороны, политический аналитик А. Кочетков отмечает, что главная особенность этого парламента – наличие мегафракции «Слуга народа» в нем. Вместе с тем такая мегафракция создает в том числе и большие проблемы. «Ведь люди в ней собрались не по политическим или идеологическим принципам. Нет и профессионального единства. Еще объединять может или выгода, или страх, но ни одного из этих элементов нет. Например, в парламенте предыдущего созыва рядовые депутаты получали от трех до пяти тысяч долларов ежемесячно, а влиятельные – до 20–30 тысяч долларов, плюс отдельно за какие-то голосования. Однако “Слуга народа” не доплачивает своим депутатам денег в конвертах и действовать так не собирается. ...Запугать депутатов силовиками тоже сейчас невозможно. Во-первых, силовики теперь другие. Во-вторых, у многих нынешних нардепов нет системного бизнеса, то есть их не за что цеплять. ...По сути, сейчас нет никаких объединительных факторов, которые объединяли бы всех депутатов “Слуги народа” в будущем. Поэтому расслоение неизбежно», – отмечает эксперт.

Он прогнозирует, что первый кризис в ВРУ возникнет где-то через полгода, когда депутаты сориентируются и им станет неинтересно просто выполнять команды из Офиса Президента. Они начнут чувствовать себя депутатами, которые сами могут принимать собственные решения и предлагать правки. То есть у них произойдет «головокружение от успехов». А через два года начнется объективный кризис Верховной Рады Украины, потому что далеко не все решения, которые будет вынуждено принимать новое руководство, будут популярными, не все действия положительно восприниматься обществом. И кто-то должен будет нести бремя ответственности за непопулярные решения.

Впрочем, считает А. Кочетков, не стоит думать, что выборы ВРУ через два года и такая частая ротация народных депутатов – это плохо для государства в целом. «Напротив, для государства это – позитив. Ведь в нашей стране существует такая тенденция, что люди, которые заходят в Раду, начинают “пускать корни” и уже через год–два больше работают на себя, чем на государство. Поэтому частая ротация – это очень полезно и эффективно. Кстати, у нас уже давно в парламенте нет таких депутатов-умников, которые самостоятельно разрабатывают законопроекты, продвигают их, делают выводы. За них это делают помощники и эксперты. В общем, далеко не все нардепы даже читают те законопроекты, которые за них подготовили. Поэтому если вместо одного не слишком читающего и не слишком профессионального политика придет другой такой же, качество законодательной работы не пострадает, если останется группа, которая продолжит набирать законопроекты. От изменения депутатов в Раде

качество законодательной власти не пострадает. Зато коррупционные риски существенно уменьшатся», – делает вывод А. Кочетков.

В данном контексте стоит отметить, что многие эксперты прогнозируют – первым испытанием для «Слуги народа» станет утверждение бюджета на 2020 г. Согласно законодательству, правительство должно подать в парламент проект основного финансового документа до 15 сентября включительно. Однако учитывая, что новый Кабмин лишь начал свою работу, представляется практически нереальным создание полноценного выверенного документа в предусмотренные сроки.

По мнению экспертов, утверждение бюджета будет настоящим индикатором реальных намерений партии власти. То есть покажет, что намерена новая власть делать в экономике, социальной политике, какие сферы для нее приоритетны. А кроме того, он может послужить катализатором «нехороших» процессов внутри СН.

«Фракция “Слуга народа” очень разношерстная и большая, в ней присутствует множество интересов. И, разумеется, в ходе бюджетного процесса будет кулуарная дискуссия, как эти интересы будут учтены», – говорит А. Гарань. По его словам, большинству, возможно, придется учитывать интересы и других групп в парламенте, независимых кандидатов, которых СН, возможно, захочет привлечь на свою сторону.

«Бюджетный процесс будет индикатором единства партии власти, – отмечает, в свою очередь, глава Центра прикладных политических исследований “Пента” политолог В. Фесенко. – Тут уже будет влияние олигархов и вообще влияние извне. Насколько удастся удержать единство, некую условную консолидацию в правящей партии в таких условиях, покажет время».

С другой стороны, в парламенте нынешнего созыва столкнется с абсолютно новой для себя ситуацией и оппозиция: «Слуга народа» при формировании комитетов и распределении руководящих должностей в ВРУ поставила оппозицию в жесткие рамки. Усугубляет положение и то, что партия власти – совершенно новые люди в парламенте, и работать с ними «по-старинке», то есть пользуясь давними знакомствами, опробованными схемами политического торга, вряд ли получится. По крайней мере в первое время. Сложный вопрос, как в парламенте не стать «статистами», каждой из оппозиционных фракций придется решать самостоятельно.

Как отмечает политолог А. Еременко, оппозиционные партии вынуждены будут искать свое место в новых реалиях. По его словам, позицию «Голоса» и «Батькивщины» в нынешнем парламенте трудно предугадать. «Крайне интересно, что будет делать “Голос”. Эта политсила повторяет то, что делает “Слуга народа”. Они даже семинар устроили похожий. У них похожие списки, похожие настроения. И будет любопытно наблюдать, как будут складываться отношения между “Голосом” и “Слугой народа”. Что касается Тимошенко, то она наговорила достаточно много, чтобы ее начали считать ярким сторонником Владимира Зеленского. И

достаточно много, чтобы ее начали считать непримиримым его оппонентом. Потому как будет действовать Тимошенко, сейчас не знает никто», – отмечает эксперт.

По словам А. Еременко, в новой для себя ситуации окажутся и независимые депутаты. «Как правило, они сразу начинают проситься или попадать в орбиту влияния партии власти. Для них это важно, потому что им же нужно об округе думать. Но СН они, по большому счету, не нужны, за исключением отдельных голосований. И такая ситуация – когда независимые не нужны партии власти – у нас будет впервые», – отмечает А. Еременко.

Таким образом, на первом же заседании Верховной Рады Украины нового созыва был избран президиум Рады, составы комитетов ВРУ, новый Кабмин, генпрокурор и глава СБУ. Также в первом чтении был принят закон об отмене депутатской неприкосновенности.

То есть всего около 12 часов понадобилось для того, чтобы ВРУ полностью сменила руководство страны – от министров до генерального прокурора. Обычно на эту процедуру уходит как минимум несколько дней.

Спешку с решением кадровых вопросов эксперты поясняют тем, что именно формирование правительства выносилось как условие для продолжения переговоров с МВФ, переговоров в «нормандском формате» (Украина, РФ, Франция, Германия) и даже для визита Президента В. Зеленского в Вашингтон.

Кроме того, депутаты одобрили рассмотрение в ближайшие дни по упрощенной процедуре нескольких десятков законопроектов. Такая скорость, с одной стороны, открывает перед страной большие возможности, а с другой – вызывает вполне объяснимые опасения других участников политического процесса.

Глядя на энтузиазм, с которым новые депутаты приступили к выполнению своих обязанностей, а также на количество новых лиц в украинской политике (из 424 народных депутатов, зарегистрированных Центральной избирательной комиссией, 323 депутата – это новые лица для ВРУ и для украинской политики в целом), политологи проявляют сдержанный оптимизм. Говорят, это самый энергичный и заряженный желанием перемен отечественный парламент, такого в Украине еще не было.

Кроме того, отмечается, что работать новой ВРУ придется в уникальных для отечественного парламентаризма условиях – монокоалиции, образованной одной партией – «Слуга народа». Теоретически «слуги», которые составляют 60 % парламента, при принятии любых решений могут даже не оглядываться на других своих коллег. И в этом, по мне нию экспертов, кроется основной риск для законодательной ветви власти в целом.

Как бы то ни было, но Украина вошла в период больших перемен. Команда В. Зеленского получила от избирателей огромный кредит доверия на проведение реформ. Едва ли не впервые в Украине фраза «власть едина как никогда» – это не пустой звук, а реальность. Верховная Рада Украины и новая политическая команда в целом продемонстрировала невиданный темп

работы который вселяет надежду на то, что реформы о которых много говорили ранее наконец то начнут воплощаться в жизнь. В то же время, эксперты предупреждают, чтобы у нынешней команды не закружилась голова от успехов, потому что это может иметь негативные последствия как для самих новых политиков так и для будущего Украины.

Ю. Якименко, мл. научн. сотр. ФПУ НБУВ

Визит советника президента США по национальной безопасности Дж. Болтона в Украину в оценках СМИ

Говоря о целях визита в Украину советника президента США по национальной безопасности Дж. Болтона, официальные лица отмечали его намерения ознакомиться с приоритетами нового правительства Украины после избрания главой государства В. Зеленского, а в посольстве США указывали, что чиновник посетит Киев, чтобы «подчеркнуть поддержку Соединенными Штатами суверенитета, территориальной целостности и евроатлантического пути Украины».

Важными темами переговоров Дж. Болтона с В. Зеленскими, другими представителями украинского руководства анонсировались также подготовка будущей встречи президентов двух стран, и обсуждение новых предложений по урегулированию ситуации на Донбассе.

Комментируя встречу В. Зеленского с Дж. Болтоном, пресс-служба украинского Президента сообщила, что она была посвящена «обсуждению первоочередных мер по укреплению стратегического партнерства между Украиной и Соединенными Штатами, в частности подготовке двусторонних переговоров на уровне глав государств».

Кроме того, обсуждались возможности углубления украино-американского сотрудничества в сферах безопасности и обороны, энергетической безопасности, а также в вопросах реформирования Вооруженных сил Украины и украинской оборонной промышленности.

В. Зеленский поблагодарил американскую сторону за поддержку суверенитета и территориальной целостности Украины, последовательную политику в отношении Крыма и усилия, направленные на достижение прогресса в мирном урегулировании на Донбассе. Он заявил также, что Украина приветствовала бы присоединение Соединенных Штатов к «нормандскому формату».

«Президент Украины выразил надежду, что США смогут больше привлекаться к переговорному процессу относительно Донбасса. Он отметил, что Украина приветствовала бы присоединение Соединенных Штатов к Нормандскому формату. Владимир Зеленский отметил важность консолидированной позиции США и других партнеров Украины для обеспечения освобождения украинских моряков и других незаконно

удерживаемых граждан», – сообщили в пресс-службе главы государства (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2019/08/28/7100165/>).

Наблюдатели комментируют и другие встречи, которые провел Дж. Болтон находясь в Украине. Так, говоря о встрече американского чиновника с Р. Рябошапко, политолог В. Карасев отметил, что «Встреча Болтона с кандидатом в генпрокуроры Рябошапко свидетельствует о том, что США теперь основную ставку в борьбе с коррупцией в Украине переносят с САП и НАБУ на генпрокуратуру, которая опять остается в центре внимания Вашингтона». Кроме этого, считает политолог, «Дж. Болтон мог встречаться с Рябошапко для того, чтобы в будущем получить от него компромат на конкурента Трампа на выборах Джона Байдена. Его сын Хантер, как известно, имел отношение к украинской компании».

Говоря же о перспективах «Нормандского формата», эксперт отмечает: «... вхождение США в четверку нереально даже не из-за того, что этого не хочет Россия, а потому что этого уже не хотят Франция и Германия. Это значит, что Киев теперь не доверяет им и поэтому добивается привлечения к переговорам США. К тому же, нормандский формат – это личные встречи глав государств. А Трампу это не нужно – Украина его волнует далеко не в первую очередь. Время безоговорочной поддержки США Украины прошло. Трамп – бизнесмен и его интересует конкретика» (URL: <https://kp.ua/politics/645736-ytohy-vyzyta-boltona-vremia-bezohovorochnoi-podderzhky-ukrainy-proshlo>).

Политолог В. Фесенко более оптимистично смотрит на эту ситуацию, подчеркивая, что визит Дж. Болтона в Украину означает активизацию переговорных процессов по Украине на международном уровне, а также тот факт, что США все же в них участвуют.

«После встречи “Большой семерки” очевидно, что произошла активизация переговорного процесса – готовится встреча в нормандском формате. И думаю, что сейчас могут согласовываться дальнейшие шаги по урегулированию конфликта на Востоке Украины. Здесь нет простых решений», – отметил В. Фесенко.

Он напомнил, что во время визита во Францию президент РФ В. Путин выдвинул требование, что Донбасс должен получить конституционно закрепленный особый статус. Это требование, по мнению эксперта, не будет выполнено. Кроме того, следующие встречи по урегулированию ситуации в Украине могут произойти уже в ближайшее время и внести какие-то конституционные изменения за это время просто невозможно, считает эксперт. «Поэтому, думаю, что ситуация активизируется, переговорный процесс активизируется. И речь не идет о выполнении ультиматумов Путина. Скорее речь идет о поиске новых компромиссов, которые бы дали возможность сделать существенный прогресс в урегулировании конфликта. Каким образом это сделать? Какой должна быть дальнейшая тактика? Думаю, над этим и будет работать Болтон – с одной стороны, а Меркель – с другой», – заключает политолог (URL:

<https://www.unn.com.ua/ru/news/1820855-ekspert-vizit-boltona-svidchit-scho-ssha-berut-uchast-u-peregovornomu-protsesi-schodo-donbasu>).

В то же время существенный резонанс в украинском медиа-пространстве получила информация о связанной с визитом ситуации вокруг украинского предприятия «Мотор Сич» – одного из крупнейших мировых производителей двигателей для авиационной техники, а также промышленных газотурбинных установок, чья продукция поставляется в более чем 100 стран мира. Именно стремление предотвратить сделку по продаже украинского предприятия китайской стороне обозреватели называли неофициальной целью визита американского чиновника в Киев.

О том, что Дж. Болтон прилетит в Украину, чтобы убедить руководство ПАО «Мотор Сич» отказаться от идеи продажи компании китайскому холдингу Beijing Skyrizon Aviation, сообщило накануне издание The Wall Street Journal.

«Мы поговорим с украинцами об амбициях Китая и о том, что мы видим в том, что предлагает Китай. Это все является частью стратегии национальной безопасности и национально-оборонительной стратегии. Это стратегическая конкуренция с Китаем», – процитировало издание слова высокопоставленного чиновника из администрации Д. Трампа ([URL: https://zn.ua/ECONOMICS/bolton-letit-v-kiev-ubezhdat-ne-prodavat-motor-sich-kitayu-wsj-327937_.html](https://zn.ua/ECONOMICS/bolton-letit-v-kiev-ubezhdat-ne-prodavat-motor-sich-kitayu-wsj-327937_.html)).

Как пишет The Wall Street Journal соглашение по «Мотор Сичи» воспринимается американскими чиновниками как очередной шаг Китая к расширению своей военной мощи. Покупка украинского предприятия будет способствовать наращиванию военной мощи Китая, что Вашингтон пытался заблокировать посредством введения эмбарго на продажу товаров военного назначения. Китай, утверждает издание, заинтересован в собственном производстве тяжелых авиадвигателей. «Мы как раз удерживаем китайцев от овладения этой технологией», – цитирует The Wall Street Journal другого чиновника из администрации президента США ([URL: https://zn.ua/ECONOMICS/bolton-letit-v-kiev-ubezhdat-ne-prodavat-motor-sich-kitayu-wsj-327937_.html](https://zn.ua/ECONOMICS/bolton-letit-v-kiev-ubezhdat-ne-prodavat-motor-sich-kitayu-wsj-327937_.html)).

Как напоминают украинские СМИ, в 2017 г. СБУ открыла уголовное производство по статье «Подготовка к диверсии» в связи с продажей завода «Мотор Сич» китайским инвесторам, аффилированным с компанией Beijing Skyrizon Aviation Industry Investment Co., Ltd.

Досудебным расследованием было установлено, что в течение 2016 г. гражданин Украины продал 56 % акций ПАО «Мотор Сич» доверенным лицам собственника китайской Beijing Skyrizon. Эти акции были арестованы в рамках уголовного производства.

В июле 2019 г. стало известно, что виргинская Skyrizon Aircraft Holdings Limited, связанная с Китаем, собирается получить контроль над «Мотор Сич» совместно с «Укроборонпромом».

В рамках многоступенчатой сделки Skyrizon Aircraft, которая сейчас владеет 9,99 % акций «Мотор Сичи», планирует получить контроль более 50 % над другими офшорными акционерами украинского предприятия – Granum Corporation (9,30 % акций), Likatron Enterprises Limited (9,99 % акций), Reckoner Investment Holdings Limited (9,99 % акций) (URL: https://lb.ua/news/2019/08/27/435615_bolton_priehal_vizitom_ukrainu.html).

Недавно директор по связям с общественностью украинского предприятия по производству авиационных двигателей «Мотор Сич» А. Малыш заявил, что китайские компании Skyrizon и Xinwei Group уже приобрели больше 50 % акций завода. При этом, по его словам, компании из КНР уже подали заявку на согласование сделки в Антимонопольный комитет Украины. «Теперь решение за АМКУ, когда оно будет – мы не знаем», – заявил А. Малыш (URL: <https://hromadske.ua/posts/kitajski-kompaniyi-vzhe-kupili-akcii-motor-sich-teper-rishennya-za-antimonopolnim-komitetom-kerivnictvo-zavodu>).

Комментируя ситуацию вокруг компании «Мотор Сич», Дж. Болтон отметил: «... у нас есть разногласия в торговле с Китаем. Дисбаланс возник по веской причине – речь идет о годах и десятилетиях воровства интеллектуальной собственности и нарушения других прав, в частности, дискриминации американских инвесторов... Нас беспокоит, то что Китай получает военные технологии. Мы видим, к примеру, что пятое поколение китайских истребителей очень похоже на американские самолеты F-35. Это потому, что это и есть истребители F-35. Они их просто украли», – заявил Дж. Болтон (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-russian-49501524>).

Также США, по его словам, обеспокоены политикой Китая по созданию задолженностей в других странах. Он подчеркнул, что США хотели бы, чтобы подобная экономическая политика Китая не имела успеха в Украине.

«Речь идет об усилиях Китая по использованию позитивного торгового баланса этой страны для того, чтобы получить экономические рычаги в разных странах мира. Чтобы получить выгоду от оборонных технологий, которые разработали другие страны», – отметил он. «Нас беспокоит, дипломатия создания задолженностей, которую преследует китайская сторона. И хотя сначала кажется, что предлагаемые ими финансовые условия достаточно привлекательные, в будущем страны, которые на это соглашаются, оказываются с долгами, в зависимости», – сообщил Дж. Болтон в ходе визита (URL: <https://uiamp.org.ua/bolton-kitay-motors-sich-i-bayden-zachem-v-kiev-priletali-beshenye-usy-trampa>).

Советник по вопросам нацбезопасности США ожидает, что украинская власть учтет возможные последствия китайских инвестиций в чувствительных секторах. «Украина будет принимать свое решение, но, возможно, Украина найдет лучший выбор, который будет лучшие последствия для ее граждан», – заявил Дж. Болтон.

Он напомнил, что США, как и Украина, имеют систему одобрения контрактов, связанных с военными технологиями, и исходят из принципа, по которому контракты, угрожают нацбезопасности, блокируются. «Военные и чувствительные технологии не должны попасть к противникам или потенциальных противников», – отметил он.

«Мы считаем, что Китай пытается интегрироваться в экономику стран по всему миру, в том числе через проект “шелкового пути”, и через привлекательные инвестиции... Мы сообщаем друзьям и партнерам об опасностях, которые дают китайские инвестиции», – подчеркнул также Дж. Болтон.

В то же время он отказался комментировать вопрос, какие последствия могут быть в случае, если Украина не прислушается к советам партнеров, подчеркнув, что речь идет не о наказании, а о том, что такие контракты могут повредить самой Украине. Он также указал на вероятную коррупционную составляющую вопроса: «Китайцы не боятся использовать коррупцию, или скажу прямо – взятки, чтобы получить решение, которого они хотят» (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2019/08/27/7100115/>).

«Я не буду касаться конкретных соглашений и транзакций, так как окончательное решение по этому соглашению – суверенное право Украины. Мы вообще выложили наши предостережения и обеспокоенность несправедливой и нечестной практикой, которую осуществляет китайская сторона, в частности, в США. Мы это беспокойство выражаем всем своим друзьям и союзникам», – заключил Дж. Болтон (URL: <https://kp.ua/politics/645736-ytohy-vyzyta-boltona-vremia-bezohovorochnoi-podderzhky-ukrainy-proshlo>).

По мнению бывшего заместителя главы «Укроборонпрома» М. Глущенко, пути, чтобы заблокировать эту сделку «могут быть найдены». «США воспринимают этот контракт как одну из угроз их национальной безопасности и приложат максимум усилий для недопущения сделки. О серьезности их намерений говорит сам визит Болтона в Киев. Другой вопрос – сможет ли выторговать что-то наша сторона в обмен на это? В целом же украинские власти сейчас находятся в очень неудобном “шпагате”. С одной стороны, отмена сделки по “Мотор Сичи” может повлечь ухудшение отношений, в том числе и торговых, с Китаем. А с другой – грозит ссорой с США», – говорит он (URL: <https://kp.ua/politics/645736-ytohy-vyzyta-boltona-vremia-bezohovorochnoi-podderzhky-ukrainy-proshlo>).

«В рамках торговых войн между Штатами и Китаем американцы пытаются всех своих союзников как можно больше нагнуть, чтобы они не пользовались китайской помощью и китайскими инвестициями», – заявляет политолог К. Бондаренко, комментируя связанную с «Мотор Сичью» сторону визита. По мнению эксперта, одной из целей визита Дж. Болтона была подготовка переговоров Украины с Россией. «Очевидно, что у Болтона – большой вес, чем у спецпредставителя по Украине Курта Волкера. И он может донести Зеленскому целый ряд выводов, которые были приняты

американским руководством по отношению с Россией», – говорит К. Бондаренко (URL: <https://uiamp.org.ua/bolton-kitay-motors-sich-i-bayden-zachem-v-kiev-priletali-beshenye-usy-trampa>).

Политический эксперт Р. Бортник, комментируя визит и ситуацию вокруг предприятия «Мотор Сич», отмечает, что «США пытаются противодействовать китайскому влиянию по всему миру, тем более в такой важной стране как Украина. И давно уже Китай жалуется в кулуарах разного рода форумов в отношении того, что США блокируют все существенные китайские проекты, инициативы и инвестиции в Украине. Но думаю, Болтон приехал не только с этим, а и для подготовки встречи Трампа и Зеленского».

При этом, считает политог, «если для Зеленского она важна как символ западной поддержки, то Трамп все же надеется склонить украинское руководство к сотрудничеству в делах Пола Манафорта и в делах Хантера Байдена, то есть в деле, которое может полностью дискредитировать его главного оппонента Джо Байдена на президентских выборах в 2020 году. Это попытка склонить украинское руководство к сотрудничеству, к официальной, легальной передаче материалов, которые дискредитировали бы Байдена либо оправдывали Манафорта, мне кажется, и стоит за последними движениями американского политического руководства. Не зря Болтон говорил с Рябошапко, о том, что он уверен в плодотворном сотрудничестве между будущим генеральным прокурором Украины и генеральным прокурором США. Сегодня главная задача Болтона – обеспечить возможность использования украинских материалов как инструмента в американской избирательной кампании. Украинское руководство пока не готово и торгуется в этих вопросах, не хочет повторять ошибок Порошенко, когда откровенно все ставили на Клинтон. Тем более что ситуация на американских выборах – фифти-фифти», – говорит Р. Бортник (URL: <https://uiamp.org.ua/bolton-kitay-motors-sich-i-bayden-zachem-v-kiev-priletali-beshenye-usy-trampa>).

Отметим, что на заявления Дж. Болтона по поводу политики Китая, в частности, в отношении Украины, отреагировал посол КНР в Украине Ду Вэй, который заявил, что во время визита в Киев советник президента США высказывался «безответственно по отношению к Китаю и отношениям между Китаем и Украиной». «Общеизвестно, что на данный момент США по всему миру обливают Китай грязью, а сейчас вся грязь хлынула в Киев», – заявил Ду Вэй. Также Ду Вэй назвал клеветой высказывания американской стороны, что Китай якобы ворует технологии в других странах. «Обвинения, что Китай ворует технологии других стран, не имеют под собой никаких оснований», – заверил посол.

По его словам, «сотрудничество в сфере военных технологий, конечно же, является важной составляющей делового сотрудничества между Китаем и Украиной, которое основывается на принципах взаимной выгоды и обоюдного выигрыша», но Китай никогда не будет вмешиваться во внутренние дела Украины.

«Раньше, до сих пор, оборонная промышленность Украины развивалась очень успешно, но сейчас находится в периоде больших трудностей. В течение многих лет США не осуществляли каких-либо крупных инвестиций в сферу оборонной промышленности Украины, так же, как и не делали никаких крупных заказов на оборонно-промышленную продукцию Украины», – заявил он.

Ду Вэй отметил, что с момента обретения Украиной независимости и по сей день правительство Китая несколько десятков раз предоставляло безвозмездную помощь, что не влечет за собой каких-либо условий, а в основном используется в образовании, медицине, а также это помощь в чрезвычайных ситуациях. «Китай никогда не использовал и никогда не будет использовать кредиты или помощь в качестве инструмента давления, нагло вмешиваясь во внутренние дела Украины», – заверил посол.

«Сегодня в части финансового и инвестиционного сотрудничества между Китаем и Украиной только есть 1,5 миллиарда долларов кредита на продовольствие, требующего гарантий со стороны государства», – отметил Ду Вэй. «Если же Украина подвергается долговому давлению, то не со стороны Китая. Если же Украине действительно грозит долговая западня, то эта так называемая яма выкопана не китайцами», – подчеркнул он.

«Китай никогда не высказывался в безответственном ключе по поводу внутренней и внешней политики Украины. Никогда не требовал, чтобы Украина выбирала сторону между Китаем и США. И США не должны вмешиваться во внутренние и внешние дела Украины, так же, как и требовать от Украины занять сторону между Китаем и США», – отметил Ду Вэй (URL: <http://ukrainian.cri.cn/841/2019/09/02/2s65540.htm>).

Исходя из выше изложенного, можно отметить, что визит советника президента США по национальной безопасности Дж. Болтона прошел в непростой обстановке. Эксперты склоняются к мысли, что Украина сохраняет свои позиции как важный партнер США в Восточной Европе. В тоже время перед руководством страны встает важная проблема согласования национальных интересов с противоречивыми устремлениями весомых игроков мировой политики.

С. Горова, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

100 днів і трохи більше... Формування основних векторів роботи

Минуло 100 днів з моменту вступу В. Зеленського на посаду Президента – шостого в історії незалежної України. Ці дні Президент В. Зеленський пропрацював з непідконтрольним Кабміном і недружньою Верховною Радою України. Незважаючи на це, набули чіткої орієнтації основні вектори його політики.

Підведення підсумків 100-денної роботи стали досить обговорюваними у ЗМІ, хоча і були дещо відсунуті в інформаційному просторі, темою перших

рішень засідання парламенту ІХ скликання. При цьому, видається за доцільне, розглянути напрямки діяльності Президента України протягом 100 днів, оскільки в цей період, згідно із думкою більшості політологів, формувались основні вектори президентської діяльності.

Перше – зростання ВВП. В. Зеленський заявляв: «Своїм шансом змінити країну ми обов'язково скористаємося. У найближчі п'ять років Україна зміниться кардинально. Наша економіка буде рости на 5–7 % у рік» (URL: <https://www.segodnya.ua/economics/enews/ekonomiku-ukrainy-zhdet-ryvok-zelenskiy-v-turcii-zagovoril-o-7-rosta-vvp-1314118.html>).

Слід зазначити, що до середини року економіка України вже продемонструвала ривок вперед. У ІІ кварталі, за попередніми даними Держстату, зростання ВВП становить 4,6 % порівняно з аналогічним періодом минулого року. У першому кварталі 2019 р. ВВП фіксувався ріст на рівні 1,6 %.

Як повідомили в Держстаті, результат ІІ кварталу виявився кращим за останні два з половиною роки. Останній раз такий результат – 4,6 % було отримано у ІІІ кварталі 2016 р. Але особливо показово, що досить високого показника зростання економіки України вдалося досягти на тлі уповільнення зростання світової економіки. А це, в певній мірі, означає, що українська економіка може здивувати темпами зростання і за підсумками цілого року. Слід зазначити і те, що ріст ВВП більшість експертів ототожнюють саме з діяльністю Президента В. Зеленського.

Друге – ситуація на Донбасі. Відносно Мінського і Нормандського форматів, вони – активізовані відповідно до обіцянок і заяв Президента. Вдалося також встановити «хлібне перемир'я», почалося відведення військ у Станиці Луганській. І це хороший знак: розведення сил і засобів входить у попередні домовленості у «Нормандському форматі». При цьому, як відзначають експерти, без політичного врегулювання дві армії, розділені вузькою смужкою фронту, приречені на взаємні обстріли. Однак ніяких сценаріїв щодо політичної частини планів В. Зеленського за ці сто днів так і не було запропоновано (URL: <https://strana.ua/news/218597-100-dnej-vladimira-zelenskoho-pervye-itohi-prezidentstva.html>). Певною мірою дана обставина обумовлюється тим, що для реальних кроків політичного врегулювання потрібен був вплив більшості у ВРУ та її конструктивна робота по забезпеченню контролю над ситуацією у країні...

Слід звернути увагу й на курсуючу інтернет-простором версію деяких експертів про те, що насправді В. Зеленський по ряду причин (страх перед націоналістами, позиція американців, зацікавлених у продовженні санкцій проти Росії, які підв'язані до виконання Мінських угод) змушений, в цілому, продовжувати політику П. Порошенка щодо війни, Росії та відносинами із Заходом, хоча й у більш м'якому форматі.

У цілому, щодо ситуації на Донбасі, слід зазначити, що риторика В. Зеленського, у порівнянні з часами П. Порошенка, стала менш

мілітаристською. Але очевидно, що до остаточного вибору дій стосовно забезпечення миру на сході країни все ще далеко...

Третє – обмін військовополоненими і ув'язненими. Протягом останніх років Україна і Росія затримали чимало громадян та при очевидній зацікавленості сторін вже при В. Зеленському переговорний процес був запущений. І це – дуже чіткий маркер того, що намітився прогрес у комунікаціях, що ситуація кардинально змінюється.

Готується новий обмін полоненими, хоча тут за термінами поки точного розуміння немає. «Давайте спочатку повернемо всіх тих, хто в Росії і в Криму, і почнемо з моряків», – заявляв Президент.

При цьому, варто нагадати, що за оцінками спостерігачів при П. Порошенко, навпаки, процес обміну був заморожений українською стороною, що демагогічно використовувалося командою экс-президента у якості аргументу неможливості виконання Мінських угод (URL: <https://ukraina.ru/exclusive/20190827/1024760350.html>).

Четверте – міжнародна політика. Діяльність президента України у сфері зовнішньої політики була досить активною. В. Зеленський зробив 6 зарубіжних поїздок: в Брюссель, Францію, Німеччину, Канаду, Туреччину та Польщу.

Візити до стратегічних партнерів свідчать про збереження курсу на ЄС. Фактично, перші візити будь-якого новообраного Президента свідчать про те, куди і з ким буде країна вести комунікацію в подальшому. Але якщо раніше президенти України демонстрували вибір між Москвою і Брюсселем, то П. Порошенко і В. Зеленський грають тільки в одні ворота (URL: <https://nv.ua/opinion/100-dney-zelenskogo-glavnue-provaly-i-pobedy-novosti-ukrainy-50039379.html>).

Однак це не означає, що телефонний провід з Москвою обірваний. В. Зеленському вдалося вийти на швидку комунікацію з Кремлем – навіть незважаючи на те, що В. Путін не привітав В. Зеленського з обранням.

П'яте – боротьба з корупцією. За даними опитування КМІС (URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/ukraintsy-nazvali-ozhidaemye-shagi-pervye-1562715770.html>), майже кожен третій українець чекав при приході В. Зеленського до влади розслідування найбільш резонансних корупційних злочинів. Це резонувало і з передвиборчим гаслом «прийде весна – будемо садити».

Та й серед пріоритетів перших 100 днів, раніше радник В. Зеленського О. Данилюк (нині – Секретар Ради національної безпеки і оборони України), називав боротьбу з корупцією.

У питанні про боротьбу з корупцією показовим є візит В. Зеленського у «бурштинову республіку». Щоб припинити корупційні схеми з видобутку бурштину, В. Зеленський дав главі Національної поліції С. Князеву доручення звільнити керівників поліції у п'яти районах Рівненської обл., двох районах Житомирської та двох районах Волинської обл.

Також, вже восени новий парламент може прийняти закон, в якому буде передбачено не тільки захист викривачів, але і виплата їм винагороди – до 10 % від суми відшкодованих до держбюджету збитків (URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/gonorar-vzyatki-zelenskogo-hotyat-pooshchryat-1566410412.html>). У США, де вперше реалізували подібну ідею, ці норми працюють більше півтора століття і приносять бюджету і самим викривачам мільярди доларів.

Показовим є і поданий 29 серпня 2019 р. В. Зеленським у ВРУ законопроект про перезапуск НАПКА (URL: <https://www.gordonua.com/news/politics/zelenskiy-podal-zakonoproekt-o-perezapuske-napk-1236201.html>), в якому ідеться про те, про необхідність змінити структуру Національного агентства з питань запобігання корупції, перейти з колегіального управління агентством на одноосібне, а також внести поправки до переліку посадових осіб, зобов'язаних подавати електронні декларації.

При цьому, звертають на себе увагу і дещо менш очевидні результати 100 днів роботи Президента. Так, виконуючи обіцянки передвиборчої програми В. Зеленського, педагогічним працівникам будуть підняті заробітні плати. З 1 вересня оклади піднімуть на 10 %. Однак дане підвищення торкнеться лише тих педагогів, чия зарплата фінансується з освітньої субвенції і кому не підвищували зарплату в минулому році. Підвищення стосуватиметься педагогічних працівників закладів дошкільної, позашкільної, професійної або професійно-технічної освіти.

Слід зазначити і те, що згідно з опитуванням КМІС (URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/ukrainsy-nazvali-ozhidaemye-shagi-pervye-1562715770.html>), українці, в першу чергу, очікували від В. Зеленського зниження тарифів на комунальні послуги – цього хотіли 42,8 % громадян. Однак всупереч їх очікуванням, згідно зі словами народного депутата від партії «Слуга народу», члена комітету з питань паливно-енергетичного комплексу А. Геруса: «на вересень, на перший місяць осені, змін для населення не планується. А для непобутових споживачів буде зниження тарифів. Ціни на газ за чотири місяці вже на 25 % були знижені» (URL: <https://znaj.ua/ru/society/258108-tarifi-na-komunalku-voseni-u-zelenskogo-zrobili-divnu-zayavu-chogo-chekati>).

У свою чергу, позаштатний радник Президента України В. Зеленського О. Устенко впевнений, що вже у вересні 2019 р. в Україну прибуде місія МВФ, значить, знову на порядку денному постане питання тарифів. Поки ж, переконаний О. Устенко, українцям доведеться обходитися субсидіями (URL: <https://www.facenews.ua/news/2019/457527>). Відповідно, на даному етапі, очікування громадян – залишаються на своїй стабільній позиції...

При цьому, важливо, що українців не покидає відчуття оптимізму. Надії пов'язані з початком нового політичного сезону, в якому їх народний Президент, який отримав величезний кредит довіри, нарешті зможе втілити свої обіцянки в життя. Однак деякі експерти у своїх висловлюваннях не так

оптимістичні. Так, політолог Р. Бортник вважає, що за ці 100 днів якихось позитивних змін суспільство не відчуло. «Якщо говорити про негатив, то ми так і не дочекалися плану дій Зеленського і нової влади, не дочекалися аудиту країни, немає ефективних рішень в частині зниження тарифів, хоча ціна на газ трішечки і знизилася, і в частині досягнення миру на Донбасі. ... Ні жодної посадки. Весна прийшла – посадок немає. А якщо навесні не посадити, то доведеться восени засівати. Тобто, восени доведеться домовлятися з ключовими фінансово-політичними групами на інших умовах, ніж тепер. Тому по 10-бальній системі я дав би В. Зеленському чотири з мінусом», – підкреслив експерт (URL: <https://vesti-ukr.com/politika/348327-100-dnej-ze-prezidenta-chto-iz-obeshchanno-sdelal-zelenskij>).

Політолог О. Якубін також вважає, що В. Зеленський за 100 днів свого президентства не вирішив жодної проблеми (URL: <https://golos.ua/i/702348>).

Український соціолог, директор Фонду «Демократичні ініціативи» І. Бекешкіна у своєму коментарі зазначила, що українці ніяк не можуть подорослішати. Успіхи країни вони не пов'язують з діяльністю державних інститутів, ефективністю бізнесу або суспільства, тільки з новими обличчями, які прийшли до влади. На її думку, те, що більшість українців вважає, що країна рухається у правильному напрямку, – також данина високим очікуванням від Президентства В. Зеленського. «Хоча 41 % вважають так, проти 37 % респондентів, не згодних з цим, і це – не зовсім унікальна ситуація, як зараз намагаються подати», – привела цифри дослідження І. Бекешкіна.

Політолог В. Фесенко оцінює діяльність президента дещо вище. За його словами, В. Зеленський успішно вирішив основне завдання – йому вдалася швидка концентрація влади у руках своєї команди (URL: <https://www.segodnya.ua/politics/chto-uspel-zelenskiy-za-pervye-100-dney-prezidentstva-312-uvolneniy-308-ukazov-25-poezdok-i-para-skandalov-1322140.html>).

В експертних колах, коментуючи 100 днів роботи Президента, також звернули увагу і на наступне: в центрі передвиборної програми В. Зеленського перебувала ідея «про народовладдя». Кандидат в президенти обіцяв представити «механізм, за яким тільки народ України буде формувати основні завдання для влади через референдуми та інші форми прямої демократії» та який запустив би процес, що дає можливість українцям відчувати себе громадянами, а не населенням. Вже найближчим часом в країні могли обговорювати закон про функціонування української мови як державної, а також питання про статус національних мов, наприклад, російської. Однак за словами політолога А. Золотарьова, команда Президента продовжує орієнтуватися на реакцію «меншини», що підтримує націоналістично налаштованого экс-главу держави П. Порошенка. «Хоча можна було показати європейський досвід...», – заявив експерт.

При цьому закріплення інструменту народовладдя на законодавчому рівні «було б найсильнішим ходом», який міг би змінити всю існуючу систему управління в країні, вважає А. Золотарьов.

Політолог О. Якубін також звертає увагу на важливість обіцянки реформування державної машини, адже громадяни могли б поставити перед В. Зеленським не тільки питання мови, а й обговорити курс України в НАТО, продаж земель і багато іншого. «Слова про референдум зникли з дискурсу В. Зеленського. Влада багато говорять про інше. Референдум – обопільний інструмент: його результати можуть не влаштувати (владу)», – стверджує О. Якубін.

У програмі В. Зеленського говорилося про «формування прозорого ринку землі», але деталі процесу не уточнювалися. Експерти говорять про розпродаж українських сільгоспугідь, пояснюючи, що приватизація і залучення великого іноземного капіталу будуть одним з головних завдань нового президента. А. Золотарьов вважає, що при проведенні аграрної реформи владі варто було б звернути увагу на судову систему. Вона повинна функціонувати бездоганно, адже, ймовірно виникнення безлічі господарських спорів. Крім того, експерт вказав на соціальні катаклізми, які очікують Україну у майбутньому в зв'язку з початком процесу продажу землі (URL: <https://ukraina.ru/exclusive/20190827/1024760350.html>).

Цікавими є також деякі точки зору західної преси. Так, у The New York Times вийшла стаття із заголовком: «В Україні зростає суперництво з Путіним», де в NYT підкреслили: «Він – кмітливий політик, який розуміє всю міць телебачення, користується широкою громадською підтримкою і, можливо, що не так уже й важливо, іноді знімає з себе сорочку на публіці. І він – не президент Володимир Путін (...). Це Володимир Зеленський, колишній комік, який став президентом України у травні і продовжив свій нетрадиційний прихід до влади таким же несподіваним проявом дипломатичного хисту».

Американське видання охарактеризувало кілька місяців В. Зеленського при владі переважно у нейтрально-позитивному ключі, проте, деякі ЗМІ по цей бік океану були не такими прихильними. Так, у статті британського Independent до українського лідера багато питань. У матеріалі «Україна Володимира Зеленського: спочатку революція, а тепер чистка?» автор О. Керолл пише: «Оскільки Україна вперше у пострадянській історії працює з урядом однієї партії, опоненти звинувачують нову адміністрацію в тому, що вона мстить». У статті припускається, що порушені проти П. Порошенка справи – це помста за агресивну передвиборчу кампанію. Британський журналіст ставиться до В. Зеленського з підозрою, а всі останні політичні скандали пояснює можливим бажанням команди В. Зеленського помститися. У фіналі статті Independent автор констатує, що у П. Порошенка є «привід для занепокоєння» (URL: <https://vesti-ukr.com/mir/346527-zapadnye-smi-rasskazali-kto-kruche-putin-ili-zelenskij>).

Слід підкреслити, що незважаючи на різницю експертних коментарів щодо перших місяців роботи В. Зеленського, українці поставили свою оцінку першим президентським крокам. На виборах до парламенту «Слуга народу» взяв історично рекордний відсоток голосів – і тепер сформував монобільшість. Це і є одним з показових підсумків перших ста днів президентства В. Зеленського. Крім того, перше засідання парламенту повністю і цілком є перемогою В. Зеленського, який дуже впевнено стверджує політичне лідерство у державі, в першу чергу, власними діями.

Однак звертають на себе увагу деякі специфічні моменти політичної ситуації:

1. Показово, що особлива увага громадян була прикута до стилю роботи В. Зеленського. Президент укладав з місцевими чиновниками парі на можливість їх звільнення в разі незадовільної роботи по ремонту мостів, активно персонально критикував і влаштовував показові догани. При цьому, стиль спілкування Президента був досить специфічним.

У Смілі гарант радив в. о. мера продати авто, щоб погасити частину боргу міста за тепло, а в Івано-Франківській області запропонував нардепові знайти 175 млн грн на будівництво дороги.

Резонанс отримала також історія з відставкою глави Офісу президента А. Богдана – 1 серпня ЗМІ опублікували заяву про його відставку. Однак ні дати, ні підпису на документі не було, а формулювання звучало: «Прошу звільнити за власним бажанням з моменту бажання». На наступний день В. Зеленський заявив, що всі члени його команди написали такі заяви, і при необхідності він готовий їх показати.

Слід зазначити, у народі стали порівнювати поведінку В. Зеленського з діями президента Білорусі О. Лукашенка, для якого приймати у глибинку, відчитати чиновника і звільнити його – звичайна справа. Таку стилістику поведінки першої особи чимало людей зустрічає з розумінням і явним схваленням.

Однак звертає на себе увагу і точка зору деяких експертів, які підкреслюють грубість у спілкуванні президента з оточенням і побоюються, що вона може перетворитися в прийнятний стиль спілкування у суспільстві. Такого характеру висловлювання Президента вже цитуються у гаслах масових акцій (URL: <https://ukraina.ru/exclusive/20190829/1024776446.html>).

Вищезгадана точка зору знаходить свою підтримку й активно та позитивно коментується у соціальних мережах і, при подальшій «її розкрутці» може стати тенденційною...

2. На посаді Президента В. Зеленський зберігає дієві «фішки» своєї виборчої кампанії – звернення до українців через соцмережі і мінімальний контакт із засобами масової інформації. Активно і ефективно працюють, підтримувані громадянами нашої країни, групи в ФБ (URL: <https://www.facebook.com/82-2223510161221935/>; URL: <https://www.facebook.com/groups/puzva/>; URL: <https://www.facebook.com/groups/393925481403700> та ін.) і акаунти в

Інстаграм та ін. «Слуга народу» має велику кількість профілів, які працюють на її репутацію. Дані сторінки не тільки активно інформують своїх користувачів про діяльність Президента України, його візити, переговори та плани, але, й дають можливість комунікації, обговорення тих чи інших кроків, створюють враження залученості у процес, об'єднують громадян спільною метою. Відстежуючи зміст величезної кількості коментарів постів даних сторінок, не виникає сумніву в потужній та стабільній впевненості учасників даних груп у своєму президентові.

Однак у соціальних мережах досить активно поширюється інформація й іншого, провокативного, негативного характеру. Як приклад: в мережі з'явився ролик (URL: <https://twitter.com/i/status/1159460737338806273>) з кадрами до і після вступу президента на посаду. У першому епізоді він розповідає українським журналістам, як жорстко має намір спілкуватися при зустрічі з В. Путіним, а у другому – розповідає про телефонну розмову з В. Путіним після загибелі на Донбасі чотирьох морських піхотинців. Прикладом ще може бути і відео-матеріал блогера зі звинуваченнями: «Зеленський не проукраїнський президент!» (URL: https://www.youtube.com/watch?v=WMApNPwQVWk&fbclid=IwAR2TcFdQM_N_gox8nTDoMGTPK5_7cgD6SPyDdeaoISrv-91SCoZIMMgYdFG0), який набрав тисячі «лайків».

Дані відео-матеріали знайшли свою аудиторію, підтримку і відповідні відгуки. І таких майданчиків для критичних (найчастіше неаргументованих, провокаційних) висловлювань чимало. Також слід згадати результати проведеного дослідження: «Мемократія: як користувачі Facebook, Instagram і VK вплинули на склад нової Верховної Ради», згідно з яким у Facebook негативна риторика переважає над позитивною щодо всіх партій, за винятком Батьківщини. Негативні пости налічують 53 % проти 10 % позитивних. При цьому, слід звернути увагу на підтвердження висновків політологів у тому, що грамотний чорний піар здатен відібрати в політика або політичної сили біля відсотка голосів виборців. Це має значення з огляду на те, що партії для проходження в парламент потрібно побороти 5 % бар'єр (Сугестивні технології маніпулятивного впливу [В. М. Петрік, М. М. Прісяжнюк, Л. Ф. Компанцева, Є. Д. Скулиш, О. Д. Бойко, В. В. Остроухов]; за заг. ред. Є. Д. Скулиша. – 2-ге вид. – К.: ЗАТ «ВІПОЛ», 2011. – 248 с.).

Однак слід зауважити, що ставка у роз'яснювальній роботі стосовно діяльності нинішньої влади лише на мережеві ресурси, на сторінки соціальних мереж і майданчики ЗЕ-команди не зовсім виправдана. Вона не охоплює всі категорії соціально активної частини громадян у більш широкому інформаційному полі. На думку експертів слід активно використовувати можливості різноманітних науково-аналітичних видань, що сприятиме наповненню інформаційного поля якісним, змістовним матеріалом і залучатиме до обговорення суспільно значущих проблем широке коло фахівців. У підсумку, слід підкреслити, що перші 100 днів Президент України В. Зеленський закінчив з дуже високим «кредитом

довіри», що вже ґрунтується на розпочатій роботі й окреслених векторах подальшої діяльності.

Економічний ракурс

С. Кулицький, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Туристично-рекреаційна галузь в Україні: стан, проблеми, оцінка перспектив

(Початок, закінчення у наступному номері)

Сучасний стан туристично-рекреаційно галузі в Україні

Щорічно влітку питання туризму та відповідно проблеми розвитку туристично-рекреаційної галузі традиційно стають об'єктом підвищеної уваги ЗМІ. До речі, така підвищена увага ЗМІ надає додаткову інформацію щодо проблем розвитку туристично-рекреаційної галузі в Україні, тим більш, що наша країна і на цьому нерідко люблять наголошувати вітчизняні політики, має значний туристично-рекреаційний потенціал. Утім, щоб адекватно окреслити перспективи його використання, спочатку спробуємо проаналізувати поточний стан і проблеми розвитку туристично-рекреаційної галузі в нашій державі.

Так, за даними Державної статистичної служби (Держстату) України, кількість туристів, обслугованих туристичними операторами (туроператорами) та туристичними агентами (турагентами) в Україні у 2018 р. сягнуло 4557,4 тис. чол., з яких на в'їзних (іноземних) туристів припадало 1,67 % від загальної кількості туристів, обслугованих туроператорами і турагентами, на внутрішніх вітчизняних туристів припадало 10,02 %, а на вітчизняних виїзних туристів – аж 88,31 % від загального числа туристів, що обслуговувались туроператорами і турагентами у цей період в Україні. Причому останніми роками, після подолання початкового економічного і соціального шоку, викликаного російською збройною агресією та окупацією частини території України, кількість туристів, що обслуговувались зазначеними вітчизняними суб'єктами підприємництва в нашій державі зростала. Так, у 2018 р. вона стала рекордною, перевищивши на 31,9 % рівень 2013 р., який до того був найвищим в Україні з початку нинішнього століття.

До того ж, протягом 2000-х років у підприємницькій політиці вітчизняного туристичного бізнесу відбувались вельми значні структурні зрушення. Зокрема, як свідчать дані Держстату України, на початку нинішнього століття український туристичний бізнес був зорієнтований насамперед на обслуговування потреб населення нашої держави у внутрішньому туризмі. Так, у 2000 р. на внутрішніх вітчизняних туристів припадало 67,1 % від загального числа туристів, що обслуговувались

туроператорами і турагентами в Україні, тоді як на іноземних туристів і на вітчизняних виїзних туристів, відповідно – 18,8 % і 14,2 %.

Утім, під впливом різних факторів ці пропорції, як і чисельність туристів в Україні по зазначених категоріях, змінювались. Зокрема, скоротились абсолютна чисельність іноземних (в'їзних) туристів, що обслуговувались, зазначеними категоріями суб'єктів підприємництва в Україні, як і їх частка у загальній чисельності туристів. У 2018 р. їх чисельність становила 75,9 тис. осіб і була у 7,8 рази меншою, ніж у 2003 р., коли число іноземних туристів, що в'їхали в Україну, було найбільшим в цьому столітті. Протягом 2000-х років скорочення чисельності іноземних туристів, що відвідували Україну обумовлювалось впливом переважно політичних чинників. У 2004–2005 рр. це було пов'язано з громадсько-політичним напруженням і протестами, що виникло через фальсифікацію результатів президентських виборів. У 2013 р. скорочення чисельності іноземних туристів, що відвідували Україну, відбулось у зв'язку з громадсько-політичною напругою під час Революції Гідності, а у 2014–2015 рр. – через військову агресію Росії проти України з анексією такого великого українського туристично-рекреаційного регіону як Крим. Відповідно змінилась і структура іноземних туристів в Україні за країнами їх походження. Зокрема, в Україні, за виключенням окупованих Росією територій, різко зменшилась абсолютна й відносна чисельність туристів з Росії. Натомість питома вага туристів з інших країн світу збільшилась.

Поряд з цим, протягом 2000-х років відбулись радикальні зміни в туристичних уподобаннях населення України. Так, якщо у 2000 р. на 10 виїзних українських туристів, що обслуговувалися туроператорами і турагентами в Україні припадало 47 вітчизняних внутрішніх туристів, у 2001 р. відповідно – 55 внутрішніх туристів, то нині ситуація змінилась на протилежну. У 2017 р. кількість виїзних українських туристів, що обслуговувалися українськими туроператорами і турагентами у 4,8 перевищувала кількість обслуговуваних цими суб'єктами підприємства вітчизняних внутрішніх туристів в Україні, а у 2018 р. цей показник зріс до 8,8 рази відповідно.

Загалом, як зазначалось вище, число українських туристів, що протягом 2000–2018 рр. подорожували за кордон завдяки послугам суб'єктів підприємства туристичного профілю поступово зростала, а число аналогічних внутрішніх туристів скорочувалось. Хоча процес цей в часі протікав вельми нерівномірно. А остаточні кардинальні зміни в пропорціях числа означених категорій туристів відбулись у 2010 р., коли кількість українських туристів, що подорожували за кордон, користуючись послугами вітчизняних туроператорів і турагентів удвічі перевищила кількість аналогічних внутрішніх туристів у межах України.

Аналіз динаміки потоків внутрішнього та виїзного туризму в Україні протягом 2000–2018 рр. дає підстави для певних висновків як щодо причин, згаданих вище змін, так і стосовно нинішнього стану та деяких проблем

розвитку туристичного бізнесу в Україні. Насамперед, як наголошувалось вище, стало очевидним, що останнім часом громадяни України віддають перевагу закордонним подорожам порівняно з внутрішнім туризмом. Принаймні, це стосується купівлі послуг спеціалізованих туристичних суб'єктів підприємництва. Ця зміна вподобань українців формувалась протягом значного періоду часу під впливом ряду факторів, особливо соціально-психологічного та економічного характеру. Адже свого часу пересічному громадянину СРСР було вельми складно поїхати в туристичну подорож за кордон.

І тому, коли організаційні умови для подорожей українців за кордон значно спростились, то масштаби розвитку виїзного (закордонного) туризму в Україні усе більше почали залежати від рівня доходів населення. Саме тому, наприклад, число виїзних українських туристів, що обслуговувались вітчизняними туроператорами і турагентами, у 2009 р. було на 28,7 % менше, ніж у 2008 р., а у 2014 р. – на 17,2 % менше, ніж у 2013 р., і у 2015 р. – на 21 % менше, ніж у 2014 р. Хоча, треба наголосити, що навіть зазначені спади масштабів виїзного туризму не змінили загальної динаміки його зростання, що сформувалась протягом 2000 р.

Більше того! Схоже, що у 2018 р. у виїзному туризмі українців відбулись суттєві якісні зміни. А саме: за кордон значно більше, ніж раніше, почало подорожувати населення регіонів, а не лише столиці та великих міст України. До таких припущень підштовхує аналіз відповідних даних вітчизняної державної статистики. Зокрема, у 2018 р. чисельність виїзних українських туристів, що обслуговувались туроператорами і турагентами в Україні зросла порівняно з 2017 р. на 75,8 %! Такого стрімкого зростання чисельності виїзних туристів, що обслуговувались туроператорами і турагентами в Україні, не було протягом всіх 2000-х років, хоча в суто економічному плані 2018 р. був для українців далеко не найкращим за останні 18 років.

Утім, знаючи механізми формування звітності суб'єктів підприємництва у сфері туризму, можна цілком обґрунтовано стверджувати, що реально кількість українських туристів, яка виїжджала за кордон, зросла менше, ніж це видається на перший погляд зі знайомства із зазначеними даними державної статистики. Тим більш, що, згідно з даними Адміністрації Державної прикордонної служби (Держприкордонслужби) України, загальна чисельність громадян України, які виїжджали за кордон протягом 2000-х років таких значних коливань, як чисельність українських туристів, обслугованих вітчизняними туроператорами і турагентами, не зазнавала. Помітне скорочення кількості громадян, що виїжджали за кордон України, спостерігалось лише у періоди економічної кризи в нашій державі – у 2008 р. та у 2014 р. і зовсім невелике скорочення у 2009 р.

Водночас пояснення стрімкого зростання чисельності виїзних туристів у 2018 р., зафіксоване Держстатом України, стає зрозумілим, якщо знаєш механізми функціонування українського туристичного ринку і порядок

звітності суб'єктів підприємництва, що діють на ньому. Адже путівку на подорож за кордон її кінцевому споживачу, тобто українському туристу, продають не лише виробники цього продукту – відповідні туристичні оператори, а й посередники, які виробництво такого продукту не здійснюють, а лише займаються його продажами, тобто туристичні агенти. Туроператорам доволі часто вигідно співпрацювати з турагентами для залучення більшої кількості туристів завдяки продажу їм путівок на відповідні маршрути підготовлені цими туроператорами. У результаті, якщо турист придбав путівку на якийсь маршрут не безпосередньо у туроператора, який власне й організує надання послуг за цим маршрутом, а у посередника-турагента, то й облік обслуговування цього туриста буде проведено і по документах туроператора, і по документах турагента.

Таким чином, є всі підстави вважати, що у 2018 р. суттєвою мірою значне збільшення числа виїзних українських туристів, що обслуговувались туроператорами і турагентами, було пов'язано із зазначеним вище механізмом подвійного обліку одних і тих самих туристів. Правда, виходячи з наявної інформації, точно визначити обсяги такого подвійного обліку точно неможливо. Для цього довелось би піднімати первинну звітність відповідних суб'єктів підприємництва у сфері туризму по всій Україні, що з практичної точки зору – нереально. Водночас на користь тези про значне збільшення виїзду туристів за кордон у 2018 р. саме з регіонів України, середніх і малих населених пунктів свідчить інформація про одержання громадянами України біометричних паспортів громадянами України після запровадження безвізового режиму з Європейським Союзом і практика діяльності вітчизняних туроператорів. А за умов подальшого зростання доходів населення України можна очікувати й на подальше зростання числа вітчизняних туристів, що подорожують за кордон. Причому не лише завдяки послугам українських туроператорів, а й самостійно, користуючись перевагами безвізового режиму з ЄС.

Проте певною мірою зворотною стороною розвитку виїзного туризму в Україні можна вважати якщо не стагнацію, то, принаймні, вельми млявий розвиток внутрішнього туризму, що й відображено наведеними вище статистичними даними про скорочення числа внутрішніх туристів, обслуговуваних в Україні туроператорами і турагентами протягом 2000-х років. І справа тут не лише у відсутності в Україні певних видів туристичних об'єктів, а й у організації у нашій державі внутрішнього туризму загалом. Адже у багатьох європейських країнах з туристично-рекреаційним потенціалом не більшим, ніж в Україні, внутрішній туризм набув значно більшого розвитку, ніж у нашій державі. По суті ж, зростання у нас виїзного туризму свідчить про те, що на внутрішньому туристичному ринку України відсутня пропозиція конкурентоспроможних туристичних продуктів, які могли б зацікавити не лише громадян України, а й іноземних туристів.

На цій проблемі ми окремо зупинимось далі, а тут лише зазначимо, що її неможливо вирішити тільки силами українських туроператорів і турагентів.

Адже в результаті формування такої ринкової ситуації українські підприємці у сфері туризму, задля реалізації своїх бізнесових інтересів, усе частіше стають партнерами іноземних туристичних фірм і працюють переважно на виїзд українців за кордон. У макроекономічному плані, вони більше зацікавлені в імпорті туристичних послуг в Україну, а не у їх експорті з нашої держави.

Не можна не згадати й про розвиток протягом 2000-х років в Україні в'їзного туризму, тобто приїзду до нашої держави іноземних туристів. Дані державної статистики свідчать, що протягом 2000-х років кількість в'їзних (іноземних) туристів, обслугованих туристичними операторами і туристичними агентами в Україні загалом скорочувалась. Так, у 2018 р. вона була у 7,8 раз меншою, ніж у 2003 р., коли кількість в'їзних (іноземних) туристів, обслугованих туроператорами і турагентами в Україні була найбільшою за весь період 2000-х років.

Загалом, після 2003 р. кількість в'їзних (іноземних) туристів, обслугованих туроператорами і турагентами в Україні скорочувалась. Хоча цей процес і не мав усталеного характеру. Тобто протягом наступного десятирічного періоду роки, коли чисельність в'їзних туристів в Україну зменшувалась, змінювались роками, коли чисельність таких туристів зростала. Причому зазначені роки, як правило, корелювали відповідно з роками економічного спаду і соціально-політичних потрясінь та відповідно з роками економічного підйому.

Однак надзвичайно важкого удару по вітчизняному туристичному бізнесу завдала анексія Криму Росією. Ця українська територія була фактично вилучена зі сфери його ділової активності, що вже само по собі призвело до значного скорочення іноземних туристів (насамперед з Росії та ряду інших пострадянських держав), обслугованих туристичними операторами і туристичними агентами в Україні. Зокрема, чисельність іноземних громадян, що прибули в Україну з Росії у 2017 р. (останні опубліковані дані Держстату України) була в 6,5 рази меншою, ніж у 2012 р., тобто останньому році, що передував початку періоду нинішнього радикального загострення російсько-українських відносин.

У результаті втрата вітчизняним туристичним бізнесом багатотисячного контингенту клієнтів з пострадянських держав, насамперед з Росії, до нині не була компенсована залученням відповідного контингенту іноземних туристів із країн далекого зарубіжжя. Корінна причина цього полягає в тому, що масштаби і особливо рівень розвитку туристично-рекреаційної галузі України не відповідає стандартам розвинених держав, що й проявляється у обсягах, а головне – якості туристичних послуг, які іноземці можуть отримати в Україні. Звичайно, є іноземні туристи, яких нестача зазначених стандартів не надто відлякує від поїздки в Україну. Особливо це стосується шанувальників екстремального туризму та якихось інших видів неординарного туризму. Але все-таки вельми значний контингент іноземних туристів, особливо із далекого зарубіжжя, прагне отримувати туристичні

послуги належного рівня якості. І нездатність вітчизняного туристичного бізнесу забезпечити надання таких послуг у необхідному обсязі є вагомим обмеженням на шляху розвитку в'їзного (іноземного) туризму в Україні.

Водночас заради об'єктивності нашого аналізу, слід звернути увагу також і на недосконалість згадуваних вище даних Держстату України щодо чисельності туристів, в тому числі й іноземних, які відвідували нашу державу. Зокрема, як наголошує експерт з розвитку туризму А. Романова на сайті «НВ» «в Україні не існує нормальної статистики, яка би надала повну картину про туристів. Все, що озвучують чиновники – це дані прикордонної служби. Але прикордонники дають інформацію тільки про кількість в'їздів іноземців до України, але не персоналізують дані. Наприклад, громадянин Сміт міг в'їхати в Україну за рік 5 разів і його порахують як 5 “туристів”. Крім того, не всі, що в'їжджають – туристи. Багато в'їздів – з метою транзиту. Те ж саме і з виїздами українців. Але якщо використати дані мобільних операторів, готельєрів і прикордонників, можна відстежити загальну тенденцію. Так от, ТОП-3 громадян країн, хто до нас прибуває – це молдавани, білоруси і росіяни. Це підтверджують дані мобільних операторів за персоніфікацією осіб, які входять в роумінг на території України. Вже потім йдуть поляки, угорці, румуни, словаки, турки, ізраїльтяни, німці, американці, азербайджанці» (URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/skilki-v-ukrajini-turistiv-50013215.html>).

Слід також наголосити, що не всі іноземні туристи, які прибувають в Україну вдаються до послуг туроператорів і турагентів. Тому такі туристи не фіксуються у звітності зазначених суб'єктів підприємництва й не відображаються відповідними даними Держстату України. Непрямим чином це підтверджується порівнянням статистичних даних Держприкордонслужби України, з одного боку, та туроператорів і турагентів, з іншого. Більшість таких туристів, вочевидь, у звітності Державної прикордонної служби про в'їзд іноземців на територію нашої держави, що була надана Держстату України, визначались як такі, що прибули до України з приватною метою. Але, якщо враховувати лише іноземців, що в'їхали до України з приватною метою із держав далекого зарубіжжя, то й тоді їх чисельність більш, ніж у 100 раз перевищуватиме чисельність всіх в'їзних (іноземних) туристів, що обслуговувались в Україні туроператорами й турагентами, відповідно до звітності наданої цими суб'єктами підприємництва Держстату України. Це і є свідченням недосконалості обліку іноземних туристів в Україні лише на підставі даних туроператорів і турагентів. Утім, використання різноманітних джерел та каналів надходження інформації, включаючи ті, що згадувались вище, дає змогу відстежувати доволі точно відстежувати основні тенденції та проблеми розвитку туристично-рекреаційної галузі в Україні.

Останнім часом в Україні почали розвиватись деякі неординарні форми туризму, які в ряді держав вже набули доволі помітного поширення. Зокрема, це стосується, так званого, медичного туризму, коли метою мандрівки для туриста стає цілеспрямоване радикальне лікування певних розладів його

здоров'я, нерідко із хірургічним втручанням, у відповідних лікувальних закладах. Саме цим функціонування власне медичного туризму, як відносно нового напрямку туристичної діяльності, відрізняється від функціонування традиційних бальнеологічних курортів (наприклад, Трускавець, Моршин, Хмільник в Україні, Карлови Вари – у Чехії тощо), де туристи у відповідних закладах відпочинку одержують певні процедури для лікування й підтримання свого здоров'я.

«За даними Української асоціації медичного туризму (УАМТ), минулого року до вітчизняних лікарів звернулось понад 60 тис. іноземних пацієнтів, причому частина з них народилась в Україні й давно живе за кордоном. І ця тенденція усталено зростає. Для порівняння: у 2012-му в Україну за медичною допомогою приїхало 44 тис. іноземців... Приймають таких пацієнтів понад 120 клінік країни – вони найчастіше працюють через міжнародних провайдерів, компанії-посередники, які за невеликий відсоток підшуковують пацієнту клініку за кордоном, виходячи з його потреб». Повідомляється, що залучати пацієнтів українським лікарям вдається завдяки кращому співвідношенню ціни та якості послуг, ніж у багатьох розвинених країнах, оскільки ціна ряду операцій, які виконують вітчизняні медики, на 30 – 70 % нижча, ніж у їх іноземних колег з розвинених країн. Причому, за підрахунками експертів, один іноземний пацієнт у середньому залишає в Україні 2000–2500 дол. США» (Крикуненко І. Здорове движение // Новое время страны. – 2019. – №28. – С.34 – 37).

Якщо базуватись на цих експертних оцінках УАМТ, то виходить, що туристи з-за кордону, які у 2018 р. їхали до нашої держави, залишили в Україні лише за своє лікування близько 150 млн дол. А ще 60 млн дол. припадало на супутні витрати, пов'язані з їх перебуванням в Україні. Достеменно зауважимо, що, за інформацією Deutsche Welle, щороку у Німеччині лікуються майже 250 тис. іноземних пацієнтів. Медичний туризм приносить місцевим клінікам більше, ніж 1,2 млрд євро на рік. Тобто, з урахуванням обмінних курсів долару США та євро, нині лише лікувальна діяльність у сфері медичного туризму приносить Німеччині у 9 раз більше доходів, ніж Україні. А це непрямим чином свідчить про фінансово-економічну перспективність розвитку медичного туризму для нашої держави.

Фахівці наголошують, що на сьогоднішній день в Україні сформувався ряд напрямів медичного туризму, що є доволі конкурентоздатним на аналогічному світовому ринку. Найчастіше громадяни інших держав їдуть в українські клініки лікувати зуби. Згідно з даними УАМТ, з цією метою в Україну минулого року приїжджало 27 % від усіх прибулих сюди пацієнтів. Також багато іноземців приїжджає до України боротись із безпліддям, оскільки українська репродуктивна медицина останнім часом досягла значних успіхів у технологіях штучного запліднення, а донорство яйцеклітин і сурогатне материнство, на відміну від багатьох європейських держав, в Україні поки не регулюється законом. Також 14 % іноземних медичних туристів їде до України робити пластичні операції. Крім того, багато

іноземців їде до реабілітаційних клінік доктора Козьявкіна у Львові та Трускавці, де за допомогою унікального методу лікування щорічно допомогу отримують 300–400 пацієнтів, хворих на дитячий церебральний параліч (ДЦП) і аутизм. Тут лікуються вихідці з 70 країн світу (Там само).

Причому, за повідомленням сайту УАМТ, «03 травня 2019 року в Трускавці, спеціалізована міжнародна приватна інвестиційна компанія TVM Capital Healthcare підписала угоду про співпрацю з Kozyavkin Medical Group, до складу якої входить Міжнародна реабілітаційна клініка Козьявкіна у Трускавці (Україна), з метою створення компанії, яка забезпечить спеціалізоване лікування пацієнтів з ДЦП та іншими порушеннями ЦНС на окремих ринках Близького Сходу, Південно-Східної Азії, Європи та Північної Америки». Зазначається також, що «об'єднання інвесторів на чолі з TVM Capital Healthcare володітиме більшістю акцій компанії в межах початкової інвестиції. Нова компанія під назвою Vivus Medical Rehabilitation Company Ltd. зробить Метод професора Козьявкіна (Система інтенсивної нейрофізіологічної реабілітації – СІНР) доступним для більшості пацієнтів у всьому світі. Даний метод був розроблений в Україні понад 30 років тому і з того часу понад 70 тисяч пацієнтів пройшли лікування в медичних установах України, Об'єднаних Арабських Еміратів та Кіпру, у тому числі близько 17 тисяч з Німеччини, Австрії, Швейцарії, Франції, США. Ще в 1993 році ця система реабілітації була офіційно визнана в Україні і, завдяки своїй ефективності, здобула широкий міжнародний авторитет» (URL: <https://uamt.com.ua/UA/deyatelnost-uk/novini/342-mizhнародni-investory-vkladaiut-koshty-u-rozvytok-innovatsiinoi-medychnoi-tekhnologii-profesora-koziavkina.html>).

Також в Україні останнім часом розвивається такий неординарний напрям туризму як так званий чорнобильський туризм. Існує й Асоціація чорнобильського туризму України, що, як повідомляється на її сторінці у Facebook, «створена з метою економічного, соціального та культурного відродження територій, вражених наслідками Чорнобильської аварії як у самій Чорнобильській зоні, так і поза її межами. Асоціація об'єднує представників туристичного бізнесу, влади та місцевих громад, пов'язаних територіально чи інформаційно з Чорнобильською зоною відчуження. Туризм у зону епіцентру найбільшої радіаційної аварії нашої цивілізації є невід'ємною частиною розвитку в'їзного та внутрішнього туризму України та важливим елементом системи подолання негативних наслідків радіаційної аварії на ЧАЕС». Згідно з повідомленням цієї організації, у 2018 р., кількість відвідувачів Чорнобильської зони України досягла нової рекордної відмітки у більше, ніж 63 тис. осіб за рік. Зазначається також, що зросла і якість туристичного обслуговування клієнтів – різноманітність турів та послуг, які надаються відвідувачам (URL: <https://www.facebook.com/ChornobylTourismAssociation>).

А за даними Державного підприємства «Центр організаційно-технічного і інформаційного забезпечення управління зоною відчуження», до

Чорнобильської зони відчуження за перше півріччя 2019 р. приїздили туристи зі 121 країни. Найбільше відвідувачів з України – 10 171 осіб. Також багато з Великобританії – 6998 осіб, Польщі – 4343, Німеччини – 3747, США – 2455 осіб (URL: https://www.facebook.com/cotiz.org.ua/?__tn__=kC-R&eid=ARBBHFM-ihwxPcqDwQpKWUiMIJpHyEznUCYQT-fnlNZY8kvVeEBQDvn3F5e2aldgnetODCcmBFUItw4x&hc_ref=ARRJBgsAd0N_GQoPTz4OJzPJZIX7y1joJqJXxyooKphOBXbw8mu97hCEHFMN-K8TDLQ&fref=nf).

Але у ЗМІ, мабуть через сенсаційну природу подібних повідомлень, більше повідомляється про сталкерів, що самовільно, без дозволу відповідних державних інституцій проникають в Чорнобильську зону відчуження, а часом і водять із собою відвідувачів, ніж про організований туризм у цьому регіоні. Зокрема, за інформацією української поліції останніми роками їх кількість сягала кількох сотень осіб щорічно.

Утім, як свідчить міжнародний досвід, для розвитку національної економіки, як правило, більше значення має розвиток традиційного туризму (саме завдяки його масовому характеру), а не неординарних, в тому числі й екстремальних, форм туризму. У цьому контексті вельми цікавими і корисними будуть дані Держстату України та Національного банку України (НБУ) стосовно фінансово-економічних результатів міжнародних аспектів функціонування туризму в Україні. Йдеться про дані Держстату України про експорт та імпорт послуг, пов'язаних з подорожами та дані статті «Подорожі» у платіжному балансі України, який представляється НБУ.

Причому, виходячи з відповідних методологічних пояснень зазначених установ, можна зробити висновок, що статистичні дані представлені НБУ більшою мірою, ніж статистичні дані Держстату України відображають весь обсяг витрат споживачів, пов'язаних із подорожами, тобто більш адекватно відображають макроекономічні аспекти розвитку туристично-рекреаційної галузі в Україні.

Адже, згідно з методологічними поясненнями Держстату України, «вартість експорту послуг – вартість окремого виду послуги, наданої українським суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності іноземному суб'єкту господарської діяльності як на території України, так і за її межами згідно з договорами (контрактами) або в усній формі договору». А «вартість імпорту послуг – вартість окремого виду послуги, наданої українському суб'єкту зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб'єктом господарської діяльності як на території України, так і за її межами згідно з договорами (контрактами) або в усній формі договору».

Тобто, суб'єкти підприємництва, що надають туристичні послуги звітують Держстату України лише про фінансові результати власної підприємницької діяльності на території України (та й то, можливо, іноді не повністю). А, наприклад, надання послуг з організації, так званих, факультативних екскурсій за межами України до такої звітності не входить.

Це також стосується й ряду інших витрат, здійснюваних туристами за її межами.

Тоді, як у даних НБУ за статтею «Подорожі» відображається вартість товарів і послуг, придбаних резидентами за кордоном або нерезидентами у вітчизняній економіці під час ділових і особистих поїздок (у тому числі в поїздах, пов'язаних з оздоровленням або навчанням), якщо тривалість їхнього перебування в країні не перевищує одного року. Критерій одного року не поширюється на студентів та пацієнтів медичних закладів, які залишаються резидентами країни їх походження. У статтю «Подорожі» не включаються товари, що були придбані для перепродажу, а також споживчі товари тривалого користування (такі як легкові автомобілі, електротовари), вартість яких перевищує митні пороги.

Причому порівняння даних, опублікованих згаданими державними установами, свідчить, що реальні обсяги обороту коштів туристично-рекреаційної галузі у сфері зовнішньоекономічної діяльності України, представлені НБУ, значно більші за ті, що фіксуються Держстатом України на підставі даних суб'єктів підприємницької діяльності. Зокрема, якщо у 2018 р., за даними Держстату України, вартість українського експорту послуг, пов'язаних з подорожами складала 299 млн дол. США, то у платіжному балансі України за 2018 р., представленому Національним банком, експорт послуг за статтею «Подорожі» становив 1146 млн дол. Тобто, в абсолютному обчисленні різниця між згаданими показниками у 2018 р. становила 1146 млн дол. США.

Ще більшою була різниця між даними Держстату України і НБУ при оцінці імпорту Україною послуг у сфері туристично-рекреаційної діяльності. За 2018 р. Держстат України наводить дані щодо імпорту послуг пов'язаних з подорожами у обсязі 990 млн дол., а НБУ – 7899 млн дол. У результаті різниця між цими показниками складала 6909 млн дол. Відповідно дуже сильно різнилося й сальдо експортно-імпортних операцій у сфері туризму. Хоча в обох випадках воно було від'ємним. У 2018 р., за даними НБУ, це від'ємне сальдо в платіжному балансі України сягнуло майже 6,5 млрд дол. США.

Враховуючи наведені вище відмінності у методичних підходах до оцінки туристичної діяльності двома згаданими установами, слід зазначити наступне. Дані Держстату України відображають, по суті, результати лише експортно-імпортних операцій вітчизняних туристичних операторів і туристичних агентів та й то, мабуть, не повністю, оскільки не враховують, наприклад, частину операцій, які здійснюються за кордоном України з оплатою їх готівкою. Тобто, це, фактично, економічна оцінка українського туристичного бізнесу (його напрямів, вигідності тощо) з позицій суб'єктів цього бізнесу. Тоді, як фінансово-економічна оцінка подорожей, представлена Національним банком у платіжному балансі України, має більш різноплановий характер і дає уявлення про розвиток туристично-рекреаційної галузі в Україні у більш широкому плані.

Таким чином, аналіз даних, опублікованих згаданими вище установами, свідчить, що протягом 2000-х років у туристично-рекреаційній галузі України відбулись радикальні зміни та постали нові, часто доволі гострі проблеми, що потребують свого комплексного розв'язання.

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України

22 серпня 2019 р. Президент України В. Зеленський підписав Указ «Про відзначення державними нагородами України з нагоди Дня Незалежності України». Серед нагороджених – четверо науковців Національної академії наук України.

Відповідно до Указу:

– орденом князя Ярослава Мудрого V ступеня нагороджено завідувача відділу Інституту загальної та неорганічної хімії імені В. І. Вернадського НАН України, академіка А. Білоуса;

– орденом «За заслуги I ступеня» нагороджено директора Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, академіка Б. Буркинського;

– звання «Заслужений діяч науки і техніки України» присвоєно головному науковому співробітникові Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона НАН України доктору технічних наук, професорові О. Богаченку;

– звання «Заслужений діяч науки і техніки України» присвоєно директорові Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України академіку Г. Скрипник (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5423>). – 2019. – 27.08).

***

30 липня 2019 р. в Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України відбувся науково-практичний круглий стіл «Справа про скіфське золото: поточний стан та перспективи», результатом якого стала резолюція науковців.

Організаторами круглого столу виступили Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, Інститут економіко-правових досліджень НАН України, Всеукраїнська громадська організація «Спілка археологів України» та Рада молодих вчених відділення історії, філософії та права НАН України.

Окрім керівників та провідних вчених вказаних наукових організацій, а також учасників від широкої громадськості, у роботі круглого столу взяли

участь представники Міністерства юстиції України та Міністерства культури України, генеральні директори Національного музею українського народного декоративного мистецтва і Національного музею мистецтва Богдана та Варвари Ханенків, директор Науково-дослідного центру «Охоронна археологічна служба України», співробітники Верховного Суду, Інституту археології НАН України, Інституту законодавства Верховної Ради України, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Кримського інституту стратегічних досліджень, Музею історичних коштовностей України, що є філіалом Національного музею історії України (загалом – понад 40 учасників).

Учасники круглого столу висловили глибоку стурбованість у зв'язку із затриманням повернення в Україну унікальних музейних колекцій, що є винятково цінною частиною культурної спадщини усього українського народу, є об'єктами державної власності, належать до державної частини Музейного фонду України, і були вивезені за кордон (спочатку до Бонну [Німеччина], а потім до Амстердама [Нідерланди]) в рамках проведення міжнародної виставки «Крим – золотий острів у Чорному морі».

Особливе занепокоєння спричинене останнім рішенням Апеляційного суду Амстердама від 16 липня 2019 р. (далі – Проміжне рішення) у справі за позовом кримських музеїв, мотивувальна частина якого поза сумнівом свідчить про перспективу скасування прийнятого 14 грудня 2016 р. на користь України рішення Окружного суду Амстердама, ухвалення нового рішення у справі, для якого суду бракує лише низки формальних пояснень сторін. При цьому предмет спору судом суттєво звужується і переводиться до сфери винятково приватного права. Натомість нехтується значення належності колекцій до надбання Українського народу та державної частини Музейного фонду України, а також недооцінюється їх юридичний зв'язок із Україною як державою походження за міжнародним публічним правом. Основні докази та аргументи, подані Україною, на цьому етапі залишені судом без належної уваги.

Слід зауважити, що саме такий підхід, який наразі застосований судом, від самого початку розгляду справи обстоюється представниками кримських музеїв, які виступають в інтересах російської сторони.

Враховуючи вирішальність поточного моменту для забезпечення належного вирішення справи з додержанням вимог міжнародного права в інтересах України та необхідність вже зараз системно врахувати досвід, цього багаторічного судового спору в державній політиці та розвитку вітчизняного законодавства стосовно охорони культурної спадщини, учасники круглого столу одноставно висловили такі рекомендації:

1. У разі продовження розгляду справи в рамках, окреслених Проміжним рішенням, за Україною як стороною все ще лишаються непереборні аргументи юридичної правоти. При цьому, з огляду на всю сукупність наявних ризиків, підтримуються зусилля української сторони, спрямовані на

касаційне оскарження нею Проміжного рішення від 16 липня 2019 р. до Верховного Суду Нідерландів.

2. Особливо наголошуємо на позиції Апеляційного суду, за якою визнається, що законодавство України як право держави походження (*lex originis*) застосовується стосовно речових і зобов'язальних правовідносин щодо вивезених українських музейних колекцій. При цьому судом не береться до уваги той факт, що за міжнародним приватним правом *lex originis* має пріоритет також у частині кваліфікації публічноправового режиму вивезених з держави походження культурних цінностей. Таким чином, у касаційній скарзі на Проміжне рішення має бути наголошено на тому, що правовий режим даних колекцій як незаконно вивезених культурних цінностей, має бути констатований судом на основі законодавства України.

3. У контексті порушених судом спірних питань щодо права оперативного управління та застосування до нього гарантій, передбачених господарським законодавством України, важливо наголосити на тому, що це право по відношенню до колекцій та предметів державної частини Музейного фонду України має свої особливості, зумовлені специфікою відповідного майна як національного багатства, що є обмежено оборотним і не призначене для господарського використання.

4. Організатори круглого столу засвідчили готовність допомогти державним органам України у налагодженні контактів з іноземними колегами, вченими, які займаються дослідженням права пострадянських країн і позиція та експертні висновки яких можуть бути авторитетними й переконливими для нідерландського суду. При цьому, представники України мають відстоювати національні інтереси в суді на основі принципу правової ідентичності держави, за якого відсутність інституту права оперативного управління у Нідерландах (або інших країнах – членах ЄС), не має впливати на розуміння належності об'єктів культурної спадщини Державі Україна та Українському народу.

5. Даній судовій справі, інформації щодо її розгляду в нідерландському суді доцільно надати більшої публічності, здійснити належний переклад і оприлюднення українською мовою основних судових рішень та інших документів у справі. Крім того, громадськість має бути ширше ознайомена зі складом колекцій, що перебувають в Амстердамі. Варто розглянути можливість публікації україномовного каталогу виставки, створення віртуальної експозиції в мережі Інтернет тощо. Разом з тим важливо не допускати огульних публічних оцінок дій українських владних органів, їх представників в нідерландських судах, оскільки це шкодить захисту інтересів України, такі оцінки використовуються іншою стороною у справі для посиленні її позицій.

6. За сучасних політичних умов, враховуючи ймовірність кадрових та структурних змін в органах, відповідальних за ведення справи, вкрай необхідним є забезпечення наступності, недопущення збоїв у юридичному

супроводі справи, підтримання належної якості та скоординованості відповідних процесів та дій з боку української влади. З огляду на це, новообраному Президентові України В. Зеленському слід взяти справу повернення до України скіфського золота під свій постійний контроль. З цією метою доцільно створити робочу групу із представників заінтересованих органів влади, музейних працівників, науковців, зокрема правознавців, для виконання консультативно-дорадчих функцій з підвищення рівня захисту прав та інтересів України в судових органах Нідерландів.

7. Окрім суто юридичного аспекту судової справи, доцільно посилити увагу до історичних, фінансових та інших питань. Непорушність права власності України на відповідні предмети визначається не лише формальними нормами національного законодавства, а й реальною історією формування колекції, створення музеїв, фінансування відповідних витрат за часів перебування Криму у складі УРСР, правонаступником якої є сучасна Україна.

8. Україна ніколи не давала підстав сумніватись у своїй вірності міжнародному принципові неподільності музейних колекцій та не заперечувала важливості зв'язку археологічних знахідок з місцем їх виявлення. Тому є несправедливим, що Росія у контексті судового процесу намагається спекулювати на цих принципах, хоча своєю політикою повсякчас легковажить ними. Належність «скіфського золота» виключно російській історії та культурі подається іншою стороною як загальновідомий і dokonаний факт. Це, зі свого боку, ґрунтується на хибному, але активно поширюваному на Заході уявленні про історичну «російськість» Криму та історично справедливе (хоч і явно незаконне) включення півострова до складу РФ. Окрім необхідності спростування цих пропагандистських міфів загалом, слід наголошувати на тому, що відповідна колекція має стосунок до історії не лише Криму, а й у чималій кількості містить матеріальні залишки культур народів, що в давнину населяли сучасні українські землі Північного Причорномор'я. Таким чином, належність колекції до історії всієї України є незаперечною в усіх аспектах.

9. Уже зараз слід врахувати уроки цієї справи шляхом внесення змін до національного законодавства про охорону культурної спадщини та вжиття низки управлінських заходів, щоб унеможливити в майбутньому права та інтереси України у разі відправлення державних музейних колекцій за кордон на міжнародні виставки.

Так, видаються слушними зміни до законодавства щодо процедури призначення та звільнення керівників закладів культури, які перебувають на тимчасово окупованих територіях України, зміни місцезнаходження відповідних закладів та колекцій, затвердження типового договору щодо передавання предметів, що належать до державної частини Музейного фонду України, для експонування на закордонних виставках, яким слід передбачити безумовний пріоритет майнових прав держави та безумовне повернення музейних предметів до України як держави походження.

Учасники круглого столу визнали за необхідне звернутись до Президента України, відповідних державних органів, вчених, широкої громадськості, засобів масової інформації з настійливою пропозицією вжити усіх залежних від них заходів для забезпечення повернення в Україну та надійного збереження в подальшому в інтересах усієї світової спільноти унікальних музейних колекцій, які є нашим національним надбанням і належать усьому Українському народові.

Докладніша інформація – за посиланням: http://www.vgosau.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1000%3A2019-08-14-23-06-55&catid=42%3A2013-02-06-17-45-46&Itemid=69&fbclid=IwAR1L84DiYQ15oU5Xoz1EPnXKpq4ATnx4DVytxFroy8gcCXDujdzPHsh_GSQ

(Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5410). – 2019. – 19.08).

Сучасні дослідження та розробки академічної науки

Згідно з Постановами Кабінету Міністрів України від 23.08.1994 № 582 «Про стипендії Президента України для молодих вчених», Президії НАН України від 30.05.2018 № 182 «Про Положення про стипендії Президента України для молодих вчених та Порядок проведення конкурсу на здобуття стипендій Президента України для молодих вчених» і Положенням про стипендії Національної академії наук України для молодих вчених, затвердженим постановою Президії НАН України від 02.03.2016 № 66, зі змінами, внесеними до нього постановами Президії НАН України від 21.03.2018 № 99 і від 13.06.2018 № 193, Президія НАН України оголошує з 1 вересня 2019 р. конкурси на здобуття стипендій Президента України для молодих вчених і стипендій НАН України для молодих вчених

Стипендії Президента України для молодих вчених (далі – стипендії Президента України) та стипендії Національної академії наук України для молодих вчених (далі – стипендії НАН України) присуджуються на конкурсних засадах строком до двох років.

Остаточне рішення про присудження стипендій Президента України приймає президія Комітету з Державних премій України в галузі науки і техніки. Стипендії НАН України призначаються за рішенням Президії НАН України.

Стипендії Президента України та НАН України присуджуються двічі на рік за результатами відповідних конкурсів.

Участь у конкурсі на здобуття стипендій Президента України можуть взяти аспіранти і наукові працівники науково-дослідних інститутів (далі – претенденти) та інших наукових установ, організацій, підприємств

НАН України (далі – організація). Вік осіб, які висуваються на здобуття стипендій Президента України, не може перевищувати 35 років для тих, хто має вищу освіту не нижче другого (магістерського) рівня, та 40 років для тих, хто має науковий ступінь доктора наук або навчається у докторантурі, на час їх висунення для участі у конкурсі на здобуття стипендій Президента України.

Претенденти на здобуття стипендій Президента України обов'язково повинні мати наукові результати (не менше трьох з перерахованих форм: монографія, наукова стаття, зокрема опублікована у виданні, що входить до наукометричних баз Web of Science, Scopus (Index Copernicus для гуманітарного та соціоекономічного напрямів), наукова доповідь, охоронний документ на інтелектуальну власність, нормативно-правовий документ або науково-методичний документ, звіт), а також можливість проводити наукові дослідження.

Участь у конкурсі на здобуття стипендій НАН України можуть взяти молоді вчені наукових установ, організацій та підприємств НАН України (далі – організація), віком до 35 років, які мають вищу освіту не нижче другого (магістерського) рівня, або молоді вчені, які мають науковий ступінь доктора наук або навчаються в докторантурі і яким не виповнилося 40 років на момент присудження стипендії.

Претенденти на здобуття стипендій НАН України, які не захистили дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук (доктора філософії), повинні мати опубліковані наукові праці.

Висунення претендентів на здобуття стипендій Президента України і НАН України здійснюється вченою (науковою, науково-технічною, технічною) радою (далі – рада) організації за місцем основної роботи (навчання) зазначених претендентів. Рішення про висунення претендентів приймаються радою відкритим або таємним голосуванням (за визначенням ради) за умови присутності не менше двох третин від її складу та вважається прийнятним, якщо за нього проголосувало більше половини присутніх членів ради... Кінцевий термін подання заявок – 20 вересня 2019 р. (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5419>). – 2019. – 22.08).

***

9 серпня 2019 р. Президентом України В. Зеленським було підписано Розпорядження «Про призначення грантів Президента України для підтримки наукових досліджень молодих учених на 2019 рік» (№242/2019-рп).

Гранти на проведення своїх досліджень отримали, зокрема, і вчені Академії:

– молодший науковий співробітник Інституту біоорганічної хімії та нафтохімії імені В. П. Кухаря НАН України, кандидат хімічних наук Е. Абдурахманова (для проведення дослідження «Спрямований синтез нових похідних 1,3-оксазолу як потенційно біологічно активних речовин»);

– науковий співробітник Інституту математики НАН України кандидат фізико-математичних наук А. Аноп (для проведення дослідження «Еліптичні диференціальні рівняння в узагальнених просторах Соболева»);

– науковий співробітник Фізико-технічного інституту низьких температур імені Б. І. Веркіна НАН України, кандидат фізико-математичних наук Р. Баснукаєва (для проведення дослідження «Синтез новітніх графенових наноструктур для армування композитних матеріалів з метою підвищення їх експлуатаційних характеристик»);

– докторант, старший науковий співробітник Інституту проблем матеріалознавства імені І. М. Францевича НАН України, кандидат технічних наук І. Бродніковська (для проведення дослідження «Порівняльне дослідження впливу структури електроліту керамічної паливної комірки на його механічну поведінку та електричні властивості»);

– молодший науковий співробітник Інституту геологічних наук НАН України, кандидат геологічних наук О. Ганжа (для проведення дослідження «Дослідження Харківського розсипного району як основа наросування мінерально-сировинної бази цирконію України»);

– науковий співробітник Інституту металофізики імені Г. В. Курдюмова НАН України, кандидат фізико-математичних наук А. Груб'як (для проведення дослідження «Електроодні матеріали на основі нанокомпозитів ультрадисперсних гідроксидів заліза та нанопористого вуглецю для пристроїв накопичення енергії»);

– науковий співробітник Інституту прикладної математики і механіки НАН України, кандидат фізико-математичних В. Грушковська (для проведення дослідження «Стабілізація та планування руху неголономних систем зі збуреннями»);

– провідний інженер Державного природознавчого музею НАН України, кандидат біологічних наук Г. Гуштан (для проведення дослідження «Вплив антропогенних трансформацій на угруповання панцирних кліщів (*Acari*, *Oribatida*), як біоіндикаторів стану навколишнього середовища в умовах Закарпаття»);

– науковий співробітник Інституту проблем матеріалознавства імені І. М. Францевича НАН України, кандидат фізико-математичних наук Н. Денисюк (для проведення дослідження «Нові матеріали для активних середовищ твердотільних лазерів»);

– науковий співробітник Інституту української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України, кандидат історичних наук В. Кавунник (для проведення дослідження «Архів Української Народної Республіки. Міністерство внутрішніх справ. Sprawozdania dyrektorów departamentów [1918–1921]»);

– молодший науковий співробітник Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення імені М. П. Семененка НАН України, кандидат геологічних наук З. Карли (для проведення дослідження «Палеогеографічна реконструкція Південно-Західної частини Східноєвропейської платформи в неопротерозої»);

– молодший науковий співробітник Інституту народознавства НАН України, кандидат історичних наук В. Конопка (для проведення дослідження «Еволюція гендерної ролі чоловіка: від народження до старості [на матеріалах Покуття]»);

– молодший науковий співробітник Інституту фізики конденсованих систем НАН України, кандидат фізико-математичних наук О. Крупницька (для проведення дослідження «Ефекти фрустрації у квантових спінових системах»);

– науковий співробітник Інституту молекулярної біології і генетики НАН України, кандидат біологічних наук І. Кучеренко (для проведення дослідження «Розробка ферментних аргінін-чутливих біосенсорів для медичної діагностики та контролю якості ліків»);

– науковий співробітник Інституту географії НАН України кандидат географічних наук А. Кушнір (для проведення дослідження «Отримання та просторова прив'язка даних палеоґрунтознавчих досліджень голоцену в межах рівнинної частини України на основі ГІС-технологій»);

– молодший науковий співробітник Інституту фізичної хімії імені Л. В. Писаржевського НАН України, кандидат хімічних наук А. Литвиненко (для проведення дослідження «Створення нових композитних матеріалів на основі наноструктурованих металевих пін, модифікованих пористими координаційними полімерами, для детектування та знешкодження галогенвмісних органічних забруднювачів»);

– науковий співробітник Державної установи «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього» НАН України, кандидат економічних наук О. Назаркевич (для проведення дослідження «Напрямки ефективного використання потенціалу малого підприємництва в об'єднаних територіальних громадах»);

– науковий співробітник Інституту проблем міцності імені Г. С. Писаренка НАН України, кандидат технічних наук Є. Онищенко (для проведення дослідження «Вплив поверхневої тріщини втоми на характеристики вимушених коливань лопаток турбомашин»);

– науковий співробітник Фізико-технологічного інституту металів та сплавів НАН України, кандидат технічних наук Ж. Пархомчук (для проведення дослідження «Підвищення властивостей сталевих виливків засобами спадкового модифікування, керування процесами кристалізації і структуроутворення»);

– старший науковий співробітник Інституту математики НАН України, доктор фізико-математичних наук О. Покутний (для проведення дослідження

«Дослідження природничих процесів, які моделюються еволюційними крайовими задачами»);

– виконуюча обов'язки старшого наукового співробітника Інституту проблем кріобіології і кріомедицини НАН України, кандидат біологічних наук О. Рогульська (для проведення дослідження «Розробка і кріоконсервування тривимірних модельних об'єктів для скринінгу лікарських препаратів»);

– науковий співробітник Інституту радіофізики та електроніки імені О. Я. Усикова НАН України, кандидат фізико-математичних наук Т. Рохманова (для проведення дослідження «Терагерцова джозефсонівська плазмоніка, контрольована статичним магнітним полем»);

– науковий співробітник Інституту газу НАН України, кандидат технічних наук К. Сімейко (для проведення дослідження «Дослідження теплофізичних особливостей процесу нанесення захисного піровуглецевого покриття на модель мікротвелу»);

– науковий співробітник Інституту молекулярної біології і генетики НАН України, кандидат біологічних наук С. Старосила (для проведення дослідження «Раціональний дизайн низькомолекулярних інгібіторів протеїнкінази СК2 як потенційних терапевтичних засобів»);

– науковий співробітник Інституту проблем матеріалознавства імені І. М. Францевича НАН України, кандидат технічних наук С. Умерова (для проведення дослідження «Формування структури та властивостей багатошарових нанокомпозитів функціонального призначення методами плівкового лиття та трафаретного друку»);

– молодший науковий співробітник Фізико-механічного інституту імені Г. В. Карпенка НАН України, кандидат технічних наук Я. Хабурський (для проведення дослідження «Підвищення ресурсу конструкційних сталей теплотехнічного обладнання застосуванням екологічно безпечних інгібіторів корозійно-механічного руйнування на основі відходів деревини»);

– науковий співробітник Інституту чорної металургії імені З. І. Некрасова НАН України, кандидат технічних наук Н. Цюпа (для проведення дослідження «Спрямоване формування складу доменного шлаку на основі розроблених критеріїв оцінки його лужної ємності в умовах використання вторинних ресурсів») (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5400>)). – 2019. – 13.08).

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

Національна академія наук України (НАН України) та Національна академія наук Білорусі (НАН Білорусі) відповідно до укладеної між ними Додаткової угоди № 1 до Договору про співробітництво між Національною академією наук України та Національною академією наук

Білорусі оголошують черговий спільний конкурс українсько-білоруських науково-дослідницьких проектів 2020 р. Кінцевий термін подачі заявок на конкурс – 15 жовтня 2019 р. До конкурсу допускаються проекти вчених, які працюють в установах НАН України, незалежно від їхнього віку, вченого звання, наукового ступеня та посади.

Співкерівники спільних проектів з української та білоруської сторін завчасно узгоджують тему проекту, розподіл обов'язків за проектом та спільний план-графік робіт, який формується за принципом взаємодоповнюваності робіт сторін. Назва, ключові слова, основні формулювання по спільному проекту повинні бути ідентичними в українському і білоруському варіантах. У програмі досліджень повинно бути чітко відображено, які задачі виконує українська сторона, які – білоруська, а які – спільно.

Узгоджені заявки подаються українськими співкерівниками проектів до Президії НАН України українською мовою, білоруськими – до Білоруського республіканського фонду фундаментальних досліджень (***Національна академія наук України*** (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5405>)). – 2019. – 15.08).

***

27 серпня 2019 р. в Національному університеті «Львівська політехніка» (м. Львів) відбувся міжнародний форум Innovation-2019, спрямований на підтримку розвитку інновацій та міжнародну кооперацію.

Організатори: Консорціум Enterprise Europe Network (EEN – Ukraine), Інститут фізики НАН України та ІТ-компанія SoftServe. Подія пройшла за підтримки Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Міністерства закордонних справ України, Міністерства освіти і науки України, Торгово-промислової палати України, ТОВ «Нова інтернаціональна корпорація» та Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Мета заходу – стимулювання розвитку інноваційного потенціалу України та міжнародного співробітництва.

Innovation-2019 – це платформа для зустрічі вчених, новаторів і винахідників, виробників провідних інноваційних технологій, засновників стартап- і спіноф-компаній з представниками підприємств і потенційних партнерів або споживачів, зацікавлених в інноваційних технологіях, інвестиційних проектах, представників інвестиційних інституцій та міністерств, експертів у галузі економіки та консультантів у сфері захисту інтелектуальної власності (***Національна академія наук України*** (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5421>)). – 2019. – 23.08)

27–30 серпня 2019 р. у Львові пройшла 7-а Міжнародна науково-практична конференція «Нанотехнології та наноматеріали» (NANO-2019).

Організаторами заходу виступили: Консорціум EEN-Україна, Інститут фізики НАН України та партнери – Національний університет «Львівська політехніка» (Україна), Тартуський університет (Естонія), Туринський університет (Італія), Університет імені П'єра і Марії Кюрі (Франція), European Profiles A. E. (Греція), представництво Польської академії наук у Києві, Університет Анже (Франція), Гайдельберзький університет Рупрехта-Карла (Німеччина).

Конференція охопила важливі теми, що стосуються майбутнього розвитку нанотехнологій у різних країнах світу та перспектив застосування досвіду цих зарубіжних країн в Україні. У межах заходу відбулась також презентація книги за матеріалами конференції NANO-2018, виданої міжнародною компанією Springer.

Загалом, участь у конференції взяли понад 800 науковців із університетів і дослідницьких інститутів більш ніж 25 країн світу – Франції, Німеччини, Китаю, Індії, Білорусі, Бразилії, Великої Британії, Естонії, Польщі, Південної Кореї, Туреччини й інших, а також представники видавництва Springer (**Національна академія наук України** (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5424>)). – 2019. – 27.08).

***

Оголошено конкурс, метою якого є залучення німецьких заявників та їхніх партнерів з країн Східного партнерства до поточної та майбутньої рамкової дослідницької програми шляхом спільних дослідницьких та інноваційних проектів, що повинно забезпечити інтенсивну та довгострокову співпрацю. Офіційні проектні заявки можуть подаватися до 6 грудня 2019 р.

В останні роки Вірменія, Грузія, республіка Молдова та Україна набули статусу країн асоційованих до рамкової програми ЄС «Горизонт 2020». Тим не менше, їхня участь у цій програмі порівняно низька. Це тим більше стосується Білорусі та Азербайджану, які ще не асоційовані до рамкової програми дослідження. Двостороннє наукове співробітництво між Німеччиною та країнами Східного партнерства, яке систематично розвивалося ВМВФ протягом останніх років і десятиліть, тепер має також сприяти їх активній участі і на європейському рівні.

Метою цього заходу підтримки є залучення німецьких заявників та їхніх партнерів з країн Східного партнерства до поточної та майбутньої рамкової програми «ГОРИЗОНТ ЄВРОПА» (2021–2027) шляхом спільних дослідницьких та інноваційних проектів, що повинно забезпечити інтенсивну та довгострокову співпрацю. В рамках заходу підтримується як розбудова

існуючої кооперації, так і налагодження нових контактів для ініціювання нової співпраці.

Партнерам по співробітництву надається можливість формувати багатосторонні консорціуми та готувати заявки в рамках Європейських рамкових програм дослідження на основі спільної науково-дослідної та інноваційної діяльності.

У випадку підготовки заявок на гранти ERC партнерам по співпраці надається можливість подавати заявки на окремі гранти ERC на основі спільної наукової діяльності з науковими установами Східного партнерства.

Участь у конкурсі відкрита для науковців з усіх дисциплін, які можуть зробити відповідний внесок у визначені нижче теми. Фінансова підтримка надається на обмін персоналом, координацію міжнародної кооперації, а також організацію заходів/семінарів. Предметом підтримки є підготовка заявок на науково-дослідні та дослідно-конструкторські проекти програми ЄС «Горизонт 2020», відповідно до тематичних напрямів, з якими можна ознайомитись за посиланням: <https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/portal/screen/programmes/h2020>

(Національна академія наук України
(<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5414>). – 2019. – 20.08).

Публікації вчених у ЗМІ

17 серпня 2019 р. на сайті газети «Високий Замок» було опубліковано інтерв'ю зі заступником директора з наукової роботи Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України членом-кореспондентом НАН України О. Гладуном, присвячене тому, що за останні 25 років мешканців України стало на 10 мільйонів менше.

Оскільки попередній перепис населення України відбувся 18 років тому, демографи здебільшого наводять наближені числа основних чинників сумної демографічної ситуації. Куди поділося 10 млн співвітчизників? Які наслідки може мати демографічна криза в Україні? Про це розповів у своєму інтерв'ю О. Гладун.

Вчений пояснює, які основні причини катастрофічного зменшення населення України: «Основна причина, яка найбільше вплинула на соціальне становище людей та демографічну ситуацію в цілому від початку 1990-х до сьогодні, – економічна криза. З погіршенням економічної ситуації, яка почалась за часів так званої «перебудови», коли держава була розбалансована, почалось погіршення і демографічної ситуації. За нашими підрахунками, на 5,5 млн нас стало менше через стрімке падіння народжуваності. Через зростання рівня смертності Україна не дорахувалася приблизно ще 1,2 млн осіб. Міграційні втрати після розпаду СРСР оцінюємо в 1 млн людей. Приблизно 2,3 млн українців залишилося на території Криму

та Севастополя. Окрім того, зараз українці масово виїжджають на заробітки. Скільки з них повертається додому, а скільки не повернулось, оцінити складно. Багато людей виїхало за кордон у 2014–2015 роках (період активних боїв з Росією), далеко не усі повернулися. (...) Щодо 20 млн українців, які, за словами пана Клімкіна, нині живуть за кордоном. За оцінками Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, зараз у світі 40–41 млн українців, з них – 34,5 млн живе в Україні. Якщо міністр мав на увазі населення, яке виїхало з території сучасної України, оцінити це важко хоча б тому, що невідомо, скільки з них померло вже після виїзду за кордон. (...) За оціночними розрахунками на неконтрольованій Урядом території Донецької та Луганської областей зараз проживає біля 3 млн людей, ще 2,3 млн – у анексованому Криму. (...) За п'ять років російсько-української війни загинуло понад 12 тисяч громадян. Цифра приблизна. Чому? Неможливо порахувати кількість загиблих у сірій зоні, на територіях так званих ДНР та ЛНР».

О. Гладун розказує і про останню демографічну статистику по Україні: «Статистика, на жаль, сумна. У 2018-му народилося 335,9 тис. немовлят, померло ж 587,7 тис. осіб. Порівняно з 1991 роком, кількість дітей у віці до 18 років скоротилася майже удвічі: було 13 226 млн, на початок цього року – 7 580 млн. Найбільше дітей народжується в західних областях України. Найбільша смертність – на Чернігівщині та Сумщині, найстаріших за віком областях. За віковою структурою Україна є “старою” країною – населення у віці 60 років і старше становить 24 %. Це є однією з причин високого рівня смертності. Середня тривалість життя в Україні у чоловіків – 66,7 років, жінок – 76,7 років (різниця у тривалості життя – десять років). У розвинутих європейських країнах жінки приблизно на три роки живуть довше за чоловіків, а не на десять років, як в Україні. Ще одне. В Україні велика смертність чоловіків працездатного віку. З цієї причини ми дуже втрачаємо і в демографічному, і в статевому співвідношенні. На сто жінок – 86 чоловіків. Чоловіки менше живуть в усіх країнах світу, навіть у найрозвинутіших. Один з чинників – біологічний. Крім того, чоловіки працюють на більш небезпечних роботах, ведуть нездоровий спосіб життя, менше дбають про своє здоров'я, тепер – гинуть на війні. Жінки більш адаптовані до стресів. На жаль, ми не вміємо цінувати найцінніше, що подарував Господь, – життя».

Учений відзначає: «Ще наприкінці 1960-х – на початку 1970-х демографи передбачали, що через декілька десятків років в Україні відбудеться процес старіння населення, відтак – його зменшення. Але настільки стрімкого скорочення населення навіть найдосвідченіші експерти не могли передбачити. Скорочення чисельності населення, особливо у сучасній ситуації, становить загрозу національній безпеці країни».

Із повним текстом інтерв'ю можна ознайомитись за посиланням: <https://wz.lviv.ua/interview/395643-naibilshe-ditei-narodzhuietsia-na-zakhidnii-ukraini>

***

9 серпня 2019 р. на сайті науково-популярного журналу «Куншт» було опубліковано статтю нейрофізіолога, провідного наукового співробітника Інституту фізіології імені О. О. Богомольця НАН України, кандидата біологічних наук Д. Ісаєва, в якій він відповідає на питання: якою буває уява, з якого віку ми розвиваємо здатність уявляти і навіщо це нам? І, зрештою, чи це справді тільки людська риса.

Д. Ісаєв пише: «Здатність мозку уявляти те, чого нема, цікавила людство протягом декількох тисячоліть. Здавалося дивом, що ми можемо уявити не тільки те, чого зараз нема перед нами, а й речі, яких ми не бачили або ж яких узагалі не існує. Уява допомагає людям передбачати наслідки події, вирішувати складні проблеми, раціонально оцінювати обставини, шукати причинно-наслідковий зв'язок. Уява також стає в пригоді, коли людям треба відволіктися від повсякдення й перенестися до іншої реальності, це буває, коли ми, наприклад, слухаємо чи читаємо художній твір. Уява може проявлятися через наші відчуття. Вважають, що буває зорова, слухова, нюхальна, тактильна, смакова та кінестезична уяви. Ми – біологічні істоти, у яких зір відіграє найбільшу роль у відчутті світу, тому саме слово уява асоціюється із зоровою уявою. Зорова уява – це коли ви за власним бажанням створюєте візуальне зображення того, чого ви не бачите. Уявіть собі яблуко: як детально ви можете його роздивитись? А чи можете ви покрутити яблуко і роздивитись його із різних боків? Є люди, які роблять це легко, а є такі, що ледве можуть це зробити».

Учений пояснює: «Люди відрізняються за здатністю уявити собі щось. Крім того, ступінь здатності до уяви залежить від нашого психічного стану і може змінюватися доволі швидко. Дослідження знімків мозку, отриманих на фМРТ, показали, що активність мозку у людей із сильною та слабкою уявою суттєво відрізняється. У людей, що можуть легко уявляти, активність мозку під час цього процесу нижча. Пояснення цього феномену полягає у тому, що інтенсивності уяви заважає активація деяких зон мозку, а в людей із поганою уявою ці зони мозку активуються, що і призводить до збільшення активності зі зменшеною продуктивністю. У приблизно 4 % населення немає здатності до зорової уяви, цей феномен, або ж розлад, називається афантазія. Люди з такою особливістю сприймають фрази на кшталт “уявіть собі” як алегорію. Розумовими здібностями чи іншими поведінковими характеристиками вони не відрізняються від інших. Здатність уявляти також можна втратити внаслідок травми чи операції. Цікавий випадок трапився зі співзасновником браузера Firefox Б. Россом. Коли він дізнався з газет, що один пацієнт після нейрохірургічної операції втратив здатність до зорової уяви, він заявив, що

люди таке вигадують, немов би хтось може уявити картинку в голові. Звісно, згодом з'ясувалося, що у Б. Росса афантазія. Люди з афантазією можуть легко зрозуміти концепцію уяви, якщо їм пояснити, що зображення схожі на ті, які людина бачить уві сні. Сни люди з афантазією бачать. Якщо таким людям розказувати, наприклад, про пляж та море, то вони знають їхні ознаки і це не завдає їм ніяких незручностей. Дослідники вважають, що афантазія – не розлад, а варіант норми. Крім того, люди з афантазією менше страждають на нервові розлади, як-от тривожність, obsesивно-компульсивний розлад чи посттравматичний розлад. Дослідження афантазії може дати нам розуміння механізмів виникнення таких розладів. Існувало дві гіпотези, чому люди не можуть уявляти. Пам'ять якоїсь події збережена в нейронних зв'язках, і, коли ми уявляємо, то намагаємось активувати ті зони зорової кори, що були задіяні при візуальному контакті. Науковці припускали, що у людей з афантазією можлива як відсутність здатності до реактивації зв'язків у зоровій корі, так і просто нездатність побачити свою уяву. Проведені дослідження продемонстрували, що афантазія – це нездатність відтворити образ у зоровій корі, водночас це не впливає на здатність пам'ятати, і, ймовірно, зорова інформація зберігається за допомогою інших механізмів, які не потребують візуального відтворення об'єктів. У якому віці в дитини з'являється уява – питання, на яке не можна дати точної відповіді...».

Із повним текстом статті можна ознайомитись за посиланням: <https://kunsht.com.ua/pobachiti-nebachene/>

(Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5425). – 2019. – 28.08).

***

Цьогоріч виповнилося 210 років від дня народження Чарлза Роберта Дарвіна (1809–1882) – видатного британського вченого, автора найважливішої в біології теорії, а саме – теорії еволюції. Про Дарвіна та його дослідницький доробок в ефірі науково-популярної програми «Академія наук» радіостанції «Радіо НВ» розповів завідувач відділу еволюційної морфології Інституту зоології імені І. І. Шмальгаузена НАН України, доктор біологічних наук І. Дзеверін.

Аудіозапис радіопередачі доступний за посиланням: <https://soundcloud.com/radio-nv/akademya-nauk-den-darvna-gor-dzevern-90219> *(Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5411). – 2019. – 19.08).*

Діяльність науково-дослідних установ

8–21 серпня 2019 р. Науковий гідрофізичний центр НАН України, Філія державної установи «Держгідрографія» «Дніпровський район Держгідрографії» (далі – ДУ «Держгідрографія») та Чорнобильський радіаційно-екологічний біосферний заповідник провели спільну річкову комплексну науково-дослідну експедицію «Прип'ять-2019» в акваторіях головного навігаційного фарватеру р. Прип'ять. Експедицію було організовано відповідно до положень Угоди про науково-технічне співробітництво між Науковим гідрофізичним центром НАН України, ДУ «Держгідрографія» та Заповідником від 19 липня 2019 р. № 122/2019.

Комплексні експедиційні дослідження виконувались у рамках реалізації пункту 1 (підпункт «в») Плану організації виконання Указу Президента України від 10 липня 2019 р. № 512/2019 «Про деякі питання розвитку територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи», схваленого на засіданні Кабінету Міністрів України 24 липня 2019 р. (протокол № 29), і включали екологічний моніторинг, гідрографічні, гідроакустичні й гідрологічні дослідження...

Виконання спільних комплексних робіт експедиції спрямовувалося на:

- створення безпечних навігаційних умов судноплавства на внутрішніх водних шляхах України, отримання сучасних гідрографічних і гідроакустичних даних, виявлення змін загального рельєфу дна річкового русла, встановлення характеру й розташування навігаційних небезпек;
- удосконалення методології організації та проведення спільних досліджень на спеціалізованих суднах із комплексним використанням технічних засобів дослідження річкового середовища.

Результати, одержані під час комплексних експедиційних досліджень, використовуватимуться для сприяння створенню нових маршрутів відвідування Заповідника, зокрема маршруту з використанням водних шляхів, із облаштуванням відповідних контрольно-пропускних пунктів і візит-майданчиків.

Крім того, отримані емпіричні дані можуть використовуватись у процесі прогнозування екологічного стану річкового русла, змін донного рельєфу, для коректури річкових карт і посібників для плавання (з урахуванням фактичного гідрографічного, гідроакустичного й гідрологічного стану аномальних ділянок досліджуваних акваторій), а також при уточненні рекомендацій для безпечного судноводіння, плануванні днопоглиблювальних робіт, розробленні туристичних маршрутів заповідника, формуванні та поповненні бази океанографічних даних (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5429>). – 2019. – 29.08).

***

8 серпня 2019 р. в Російській Федерації (РФ), на військовому випробувальному полігоні, розташованому на узбережжі Двинської затоки Білого моря, на відстані 40 км від м. Северодвинськ і 100 км від м. Архангельськ, стався вибух, який супроводжувався людськими жертвами та короткостроковим підвищенням радіаційного фону. Про це на своєму сайті повідомила Державна інспекція ядерного регулювання України.

Українські профільні структури відразу відреагували на подію у РФ. Державна інспекція ядерного регулювання України (Держатомрегулювання) у взаємодії з Українським гідрометеорологічним центром (Укргідрометцентром), Державним підприємством «Національна атомна енергогенеруюча компанія (ДП «НАЕК «Енергоатом»»», Державним спеціалізованим підприємством (ДСП) «Екоцентр» Державної агенції з управління зоною відчуження (ДАЗВ), Головним центром спеціального контролю Державного космічного агентства України, фахівцями Інституту проблем математичних машин та систем НАН України, інших науково-експертних організацій здійснила оцінку можливого транскордонного впливу цієї події та її радіаційних наслідків для території України.

Результати цієї оцінки оприлюднено на сайті Держатомрегулювання 16 серпня цього року. У повідомленні, зокрема, йдеться, що за результатами додаткових спостережень, проведених із 10 по 16 серпня 2019 р. доступними засобами об'єктових і відомчих систем радіаційного моніторингу, в межах похибки вимірювання, змін середньодобових концентрацій радіонуклідів, що зазвичай спостерігаються в атмосфері, а також присутності будь-яких інших техногенних радіонуклідів у аерозольній чи газовій формі, в приземному шарі атмосферного повітря над територією України, не виявлено
(Національна академія наук України
(<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5428>). – 2019. – 29.08).

***

14 серпня 2019 р. в Конституційному Суді (КС) України відбулася зустріч директора Інституту економіко-правових досліджень (ІЕПД) НАН України, члена-кореспондента НАН України В. Устименка з головою КС України Н. Шаптала.

Зустріч була присвячена обговоренню актуальних питань забезпечення економічних і соціальних прав людини та суб'єктів господарської діяльності в системі конституційної юстиції. Особливого значення ця проблематика набуває в зв'язку із запровадженням в Україні інституту конституційної скарги.

Зміцнення державних механізмів правового захисту прав людини є одним із основних положень Керівних принципів ООН з питань бізнесу та прав людини. У обговоренні цих аспектів під час зустрічі взяла участь також і керівник Центру перспективних досліджень і співробітництва з прав людини в сфері економіки ІЕПД НАНУ А. Санченко.

Результатом зустрічі стала домовленість керівництва про початок системної співпраці Конституційного Суду України та Інституту. Першим із запланованих спільних заходів є круглий стіл «Конституційна юстиція та ринкова економіка: сучасні та перспективні науково-практичні реалії», що відбудеться вже восени цього року (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5420>). – 2019. – 22.08).

***

27 вересня 2019 р. відбудеться черговий захід у межах спільного проекту Інституту проблем математичних машин та систем (ІПММС) НАН України, Інституту досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки імені Г. М. Доброва НАН України й Інституту програмних систем НАН України Real Science.

Тема: «Практичні аспекти застосування AI в комп'ютерній лінгвістиці».

Лектор – науковий співробітник факультету радіофізики, електроніки та комп'ютерних систем Київського національного університету імені Тараса Шевченка (2008–2018), головний інженер компанії Samsung (Південна Корея) (2013–2018), кандидат фізико-математичних наук Т. Літошенко (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5427>). – 2019. – 28.08).

***

До 110-річчя від дня народження видатного українського вченого – фізика-теоретика та математика, академіка М. Боголюбова вийшла друком стаття віце-президента Національної академії наук України, директора Інституту теоретичної фізики ім. М. М. Боголюбова НАН України, академіка А. Загороднього; академіка-секретаря відділення фізики і астрономії НАН України, академіка В. Локтєва та академіка-секретаря відділення математики НАН України, директора Інституту математики НАН України, академіка А. Самойленка. Джерело: журнал «Вісник Національної академії наук України» (№ 8, 2019 р.)...

З метою вшанування пам'яті академіка М. М. Боголюбова з нагоди 110-річчя від дня його народження Національна академія наук України запланувала низку заходів, що включають проведення спільного засідання загальних зборів відділення математики НАН України та відділення фізики і

астрономії НАН України, проведення Боголюбівської конференції «Проблеми теоретичної і математичної фізики» (24–26 вересня 2019 р., Інститут математики НАН України, Інститут теоретичної фізики ім. М. М. Боголюбова НАН України), проведення конференції молодих учених Інституту теоретичної фізики ім. М. М. Боголюбова НАН України. 3–6 липня ц.р. у Львові відбулася Міжнародна конференція «Статистична фізика: сучасні тенденції та застосування», присвячена ювілейній даті (Інститут фізики конденсованих систем НАН України). Найближчим часом вийде з друку книга «Творець теоретичної і математичної фізики (до 110-річчя від дня народження М. М. Боголюбова)», яка розповідає про життя і творчість М. М. Боголюбова, містить спогади про нього та бібліографічний матеріал і фотодокументи (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5418>)). – 2019. – 21.08).

Здобутки української археології

У весняно-літньому сезоні 2019 р. вчені Інституту археології НАН України продовжували археологічні розкопки багатощарової пам'ятки «Острів» на Київщині. Їх основним завданням стало дослідження ділянки, законсервованої в кінці попереднього року та розширення основного розкопу на схід з метою виявлення однієї з меж середньовічного могильника XI–XII ст.

Новими секторами було розмічено ділянку загальною площею 200 м².

За чотири місяця польових робіт (квітень-липень) вдалося виявити та повністю дослідити 12 нових поховань, які належать до західнобалтського могильника. На превеликий жаль, чверть з них зруйнована грабіжниками. Серед поховального інвентарю вдалося зафіксувати: вістря сулиці, вістря списа; бойову сокиру, бронзові кільця (пряжки або ж розподілювачі ременів) та різноманітні типи фібул (у чоловіків); скляні намистини та мушлі каурі (у жінок та дітей). В одному з дитячих поховань на грудях зафіксовано лезо ножа.

Вдалося також обстежити більше, аніж 15 різночасових об'єктів. Зокрема, досліджено дві печі-кам'янки доби ранніх слов'ян та низку господарських ям пізньоримського часу. Наразі триває дослідження гончарного горну черняхівської культури, в робочій камері якого вдалося зафіксувати близько семи археологічно цілих форм керамічних посудин. У ході обстеження пам'ятки вперше було виявлено кремацію пенківської культури, яка супроводжувалася фрагментами урни з валиком під зрізом вінця (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5412>)). – 2019. – 19.08).

***

З липня 2019 р. на місці кургану «Лита могила» працює Центральна скіфська експедиція Інституту археології НАН України (керівник – кандидат історичних наук Ю. В. Болтрик), ініційована Кіровоградською обласною радою з нагоди відзначення 80-річчя створення області.

У рамках урочистих заходів до 80-річчя створення області, серед іншого, вирішено встановити пам'ятний знак на місці, де розташовувався курган «Лита могила». Це – перша археологічна пам'ятка, розкопана на теренах Російської імперії. Вона має непросту історію досліджень. До того ж, сучасною емблемою області є золота платівка у вигляді орла, що походить з Мельгуновського скарбу 7 ст. до н. е., виявленого у верхньому шарі кургану. Речі з цього скарбу мають унікальну історію, оскільки є військовими трофеями, здобутими скіфами у Передній Азії.

Важливо, що вдалося з'ясувати обставини, пов'язані з двома етапами існування пам'ятки. Зокрема, традиційна версія – про існування ливарної майстерні у тілі кургану у 7 ст. до н. е. – не підтвердилася. Натомість підтвердилося припущення, висунуте академіком Г. Міллером у 18 ст. про розташування у кургані складної поховальної споруди, яка була спалена. Науковці припускають, що споруда, вірогідно, являла собою зрубну конструкцію, або кілька конструкцій, розташованих одна в одній. Про високу температуру горіння споруди свідчить численна кількість склоподібної глиняної маси, виявленої у підкурганній поверхні.

Експедиція Інституту археології НАН України також виявила складну поховальну конструкцію другого етапу існування кургану (4 ст. до н. е.), до якої ведуть мінімум дві вхідні ями. Рів, відкритий Н. Бокій, учені також датували етапом 4 ст. до н. е. На це вказує не лише наявність матеріалу цього часу, але й розташування катакомби у центрі рову, тоді як спалена дерев'яна конструкція 7 ст. до н. е. зміщена на південь стосовно центру кургану (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5409>). – 2019. – 19.08*).

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Представництва бібліотек у соціальних мережах як джерело професійних інформаційних ресурсів для бібліотечних працівників

Успішне функціонування сучасної бібліотеки, як важливого елемента інформаційно-комунікаційної сфери суспільства, сьогодні вже неможливо уявити без комп'ютерних технологій, онлайн-сервісів, інтерактивного спілкування з користувачами та зв'язку з глобальним інформаційним середовищем Інтернет. Утім, дієвість усіх цих елементів повною мірою залежить від професійних знань та умінь бібліотечних фахівців, які є

безпосередніми учасниками процесу створення, підтримки та вдосконалення умов для ефективної реалізації інформаційної, наукової, комунікативної, освітньої й інших функцій бібліотеки. Загальновизнаним є твердження, що фаховий рівень більшості працівників в умовах інформаційного суспільства напряду залежить від володіння новітніми інформаційними технологіями, вміння застосовувати їх для отримання корисної для професійного розвитку інформації та перетворення її на знання в процесі практичної діяльності. Ця думка цілковито видається слушною при розгляді питання забезпечення, підтримки та підвищення фахового рівня бібліотекарів завдяки розширенню і вдосконаленню можливостей пошуку та використання ними професійних інформаційних ресурсів. З огляду на переважаюче в сучасному світі переміщення інформаційно-пошукової діяльності в сферу електронних ресурсів, особливого значення набуває упорядкування та організація доступу до якісних, структурованих електронних інформаційних ресурсів, які у поєднанні з ефективними навігаційними, пошуковими й рекламними інструментами могли б сприяти мінімізації часових витрат на інформаційно-пошукові операції, уникненню необхідності верифікувати інформацію та, як наслідок, удосконаленню, розширенню й урізноманітненню бази фахових інформаційних ресурсів для бібліотекарів.

Інформаційні ресурси для бібліотекарів нині широко представлені в мережі Інтернет, де вони розташовуються як в загальних, так і спеціалізованих директоріях, тобто спеціальних інформаційних брамах для бібліотечних працівників. Загальні директорії мають предметні каталоги, що включають різногалузеві ресурси, у т. ч. бібліотекознавчу інформацію. Прикладами загальних світових директорій є: BUBL – директорія анотованих ресурсів, що має секцію, присвячену бібліотечній науці (Великобританія) (<http://bubl.ac.uk>); «Публічна бібліотека Інтернет» (The Internet Public Library) (<http://www.ipl.org>), що має розділ «Спеціально для бібліотекарів про Інтернет в бібліотеках», який збирає колекцію ресурсів щодо інтернет-навичок для бібліотекарів та стратегії впровадження Інтернету в бібліотеках з метою розширення бібліотечного сервісу; бібліотечний покажчик Інтернету (<http://sunsite.berkeley.edu/internetindex>) та ін.

В українському сегменті Інтернету фахові інформаційні ресурси для бібліотечних працівників можна знайти на сайтах професійних бібліотечних об'єднань та бібліотек різного рівня. Зокрема, на сайті Української бібліотечної асоціації в розділі «Професійні ресурси» розміщені гіперпосилання на сайти Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та установ IFLA, програми «Бібліоміст», надається вільний доступ до повних текстів наукових видань Інституту проблем сучасного мистецтва, сайтів бібліотечних асоціацій зарубіжних країн, бібліотек України загальнодержавного значення, бібліотек міст Києва та Львова [1].

У розділі «Професійні ресурси» можна також ознайомитися з програмами і проектами зі створення та реалізації різноманітних онлайн-бібліотечних сервісів (проект «Карта бібліотек України»); співпраці бібліотек

з громадськими організаціями та владними структурами (проект «Активні громадяни», проект «Мережа пунктів доступу громадян до офіційної інформації», проект «Бібліотека – громада: відкритий простір»; публічні бібліотеки – мости до е-урядування, навчальними проектами (проект «Бібліотеки і виборчий процес: навчаємо бібліотекарів і виборців конституційних прав», «Культура академічної доброчесності: роль бібліотек»), які реалізуються УБА за сприяння та співфінансування ЄС, США, бібліотечних асоціацій різних країн, міжнародних та благодійних фондів.

У рамках програми «Бібліоміст» на сайті УБА корисні для бібліотекарів ресурси структуровані за рубриками: в скарбницю бібліотекаря; бібліогід; бібліоновини; ресурси з адвокації; бібліотечні блоги; ІТ ресурси; тренінги; посібник проекту «Навчально-інноваційна бібліотека»; соціально-економічна цінність бібліотек; ІТ Довідник сталого розвитку; тренерський портал. Досвід роботи бібліотек висвітлює розділ «Успіхи бібліотек», який надає інформацію про діяльність місцевих громад та впровадження в бібліотечну практику інформаційних технологій, інформує про підтримку бібліотек органами влади тощо [2].

Бібліотекознавчі ресурси на сайті Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського представлені як акумульовані документальні ресурси з питань бібліотекознавства, документознавства, архівознавства, книгознавства. Надається доступ до каталогу бібліотекознавчої літератури, бібліотекознавчих видань України, публікацій співробітників НБУВ, видань НБУВ, інформаційних матеріалів у галузі бібліотечних електронних ресурсів та технологій тощо. Серед останніх розміщені гіперпосилання на сайти IFLA; «БібліоСинергія» – партнерського проекту бібліотек вишів, спрямованого на створення професійного середовища (сайту) для спілкування однодумців та втілення нових практик для підтримки наукових досліджень; «Бібліотечному фахівцю» – сайту розрахованого на фахівців публічних бібліотек України; наукового проекту Національної бібліотеки ім. Я. Мудрого «Українська бібліотечна енциклопедія»; сайту УБА; бібліотечних блогів [3].

Аналогічні фахові ресурси для бібліотечних працівників можна знайти на сайтах інших національних, публічних, спеціалізованих бібліотек України. Це переважно інформація загального характеру, використання якої потребує додаткового часу та аналітичних зусиль для пошуку й виокремлення з її масиву більш конкретних відомостей, надання їм певного рівня згортання, приведення до оптимального формату для використання в кожному окремому випадку. Нові можливості в поширенні більш конкретної та адресної фахової інформації для бібліотекарів виникли в результаті розвитку сучасного середовища соціальних мереж, зокрема створення та постійного вдосконалення бібліотечних мережевих представництв. Вони стали новим інструментом для професійного розвитку бібліотекарів, за допомогою якого відбувається формування фахової інформаційної ресурсної бази для бібліотекарів.

Доречним у цьому контексті є твердження Т. Павленко про те, що професійні мережеві спільноти є зручним інформаційним майданчиком і сучасною формою оперативного інформування потенційно необмеженої аудиторії. Коли більшість не тільки згодна споживати інформацію, а й прагне оцінювати та коментувати її, заявляти про свою позицію і, головне, здатна створювати професійно значущий контент, вартий подальшого репостінгу, спільнота стає середовищем продуктивної співпраці однодумців щодо відстеження тенденцій розвитку бібліотечної теорії та практики, узагальнення досвіду, обміну цікавими напрацюваннями, ідеями та знаннями. Соціальні медіа демонструють інтереси аудиторії, а руйнування традиційних механізмів передачі інформації підвищує динамічність використання контенту, створеного в результаті діалогової взаємодії [4].

Аналіз можливостей використання бібліотечних представництв у соціальних мережах як джерела професійних інформаційних ресурсів для бібліотечних фахівців доречно здійснювати, спираючись на засади ресурсної та соціокультурної концепцій інформаційного середовища як простору соціальних комунікацій [5, 6]. Ресурсний або технічний підхід до трактування інформаційного середовища передбачає його розгляд у контексті збереженої й циркулюючої в ньому інформації, яка, зазвичай, постає як об'єкт техніки, що слугує певним людським цілям, які є стосовно цієї техніки зовнішніми умовами функціонування. У рамках соціокультурної концепції інформаційне середовище представлено як засіб комунікації, що забезпечує передачу фактичних відомостей. Поєднання цих двох концепцій створює об'єктивні засади теоретичного пояснення та обґрунтування бібліотечних мережевих представництв як засобів соціальної комунікації, зокрема бібліотечної, що виступають у якості платформ для розміщення фахових інформаційних ресурсів для бібліотекарів та майданчиків для професійної комунікації бібліотечних працівників.

Зокрема, як відзначає С. Гарагуля, сучасна бібліотека створює можливості для членів суспільства задовольняти свої інформаційні потреби на знання через сукупність документів, накопичених у фондах, а також використовуючи для цієї мети інформаційні ресурси інших бібліотек та установ [7]. В. Ільганаєва схиляється до думки, що бібліотека являє собою багаторівневу соціально-комунікативну структуру, що забезпечує документально-інформаційну і когнітивно-комунікаційну функції [8].

К. Лобузін, розглядаючи бібліотеку як упорядковане сховище документально-інформаційних ресурсів, відзначає можливість створення на його основі нових комплексних та спеціалізованих ресурсів і сервісів із заданими параметрами [9]. Як стверджує дослідниця, для кожного зі спеціалізованих інформаційних комплексів повинні бути визначені його ресурсні складові (що забезпечать повноту представлення документів обраного профілю) та комунікаційні складові (що забезпечать інтелектуальний доступ до інформаційного ресурсу). При цьому ресурсну складову бази знань складають не окремі документи, а вже опрацьовані

інформаційні ресурси: електронні каталоги, бази даних, повнотекстові, мультимедійні, цифрові бібліотеки, електронні виставки та колекції. Завдяки комунікаційній складовій, яка визначає засоби інтелектуального доступу й поєднує всі ці інформаційні ресурси в єдиний комплекс, з'являється можливість отримати якісно новий ресурс, орієнтований на ефективне отримання знань та документальних джерел наукової інформації.

Інтеграція бібліотечних ресурсів на єдиній програмній платформі і за єдиною концепцією представлення знань, за висновком К. Лобузіню, виявила оригінальні можливості отримання нових комплексних інформаційних бібліотечних продуктів і сервісів. Тому наявність в електронному фонді крім документів, що надійшли на зберігання також і корпоративних бібліотечних знань, опрацьованих на тій же технологічній основі, дає змогу залучити їх для повноцінного подання користувачам інтелектуального здобутку наукової бібліотеки [9].

Важливим для розуміння досліджуваної проблеми є також огляд наукового доробку вчених-бібліотечознавців щодо теоретичних аспектів функціонування бібліотек у системі соціальних інформаційних комунікацій, особливостей використання ними середовища соціальних мереж, способів організації та використання фахових ресурсів для бібліотечних працівників. Питання ролі бібліотек у суспільних комунікаційних процесах, розвиток бібліотечних інформаційно-комунікаційних технологій у період формування суспільства знань сьогодні досліджує значна кількість бібліотечознавців та вчених у галузі інформатики, зокрема О. Онищенко [10], В. Горючий [11], К. Лобузіню [9], Г. Шемаєва [12], І. Давидова [13], В. Ільганаєва [8], Н. Кунанець [14], Л. Костенко [15] та багато ін. У сфері їх наукових інтересів перебувають питання забезпечення активного входження бібліотек у процеси формування суспільства знань шляхом розвитку та вдосконалення методів, засобів та інструментарію організації, упорядкування й забезпечення якісно нової системи доступу до інформаційних ресурсів бібліотек, перетворення їх на суспільні інформаційні центри, які є активними суб'єктами сучасних соціальних комунікацій.

Постійно в полі зору бібліотечного наукового співтовариства перебуває також проблема створення та ефективного функціонування мережових представництв бібліотек. Різні аспекти використання бібліотеками середовища соціальних мереж досліджували О. Мар'їна [16], Т. Ярошенко [17], Т. Гранчак [18], Ю. Половинчак [19], Л. Чуприна [20], В. Струнгар [21, 22], В. Бондаренко [23], Г. Булахова [24], Н. Тарасенко [25]. У низці їхніх монографій і наукових статей представлені теоретичні напрацювання та узагальнення досвіду практичної роботи бібліотек щодо їх представленості на мережових платформах, питань вироблення стратегії та аналізу ефективності присутності бібліотек у соціальних медіа, підходів до використання бібліотеками соціальних мереж та блогосфери як засобу рекламування, розкриття фондів та покращення комунікації у віртуальному середовищі, інформаційних продуктів і послуг бібліотек у соціальних медіа,

використання інформації соціальних медіа як джерела й інструменту дослідження суспільно-політичних процесів та проблем регіонального розвитку тощо.

Питання розвитку фахової ресурсної бази для бібліотечних працівників у контексті вивчення, забезпечення та розвитку інформаційних потреб бібліотекарів в умовах формування інформаційного суспільства розглядає Л. Ляшенко [26, ст. 2]. Під професійною інформаційною потребою дослідниця розуміє об'єктивну необхідність одержання інформації для виконання практичних, освітніх і наукових завдань. На її думку, формування інформаційних потреб бібліотекарів залежить від якісних перетворень у професійній діяльності в умовах інформатизації, від змін у потребах користувачів бібліотеки і від трансформації технологій створення, пошуку й доведення професійної інформації до бібліотечних фахівців.

Дотично питання забезпечення бібліотекарів професійними ресурсами висвітлювалося в рамках дослідження проблеми безперервної бібліотечної освіти та бібліотечної професії на етапі переходу до інформаційного суспільства. Наукові пошуки в цьому напрямі здійснюють В. Бабич, В. Загуменна, В. Ільганаєва, Н. Кушнарєнко, Л. Каліберда, Т. Новальська, В. Пашкова, В. Скнар, М. Слободяник, А. Соляник, А. Чачко, І. Шевченко, Ю. Трач та ін.

Утім, попри досить широкий спектр наукових розвідок щодо вивчення можливостей зростання професійного рівня бібліотекарів завдяки удосконаленню фахової бази інформаційних ресурсів, з одного боку, і розвитку мережевої комунікації бібліотек через їх представництва в соціальних мережах, з іншого, ці дослідження майже не перетинаються, що унеможливує комплексний розгляд проблем, дотичних до кожного з цих наукових напрямків, і створює істотні прогалини в розумінні подальших перспектив їхнього розвитку. Однією з проблем, які в цьому контексті варті наукової уваги, є вивчення можливостей використання бібліотечних представництв у соціальних мережах як джерела професійних інформаційних ресурсів для бібліотечних фахівців. З огляду на це, метою статті є визначення можливостей і переваг використання мережевих представництв бібліотек у якості платформ для розміщення фахових інформаційних ресурсів для бібліотекарів, аналіз досвіду щодо представлення таких ресурсів на мережевих сторінках українських бібліотек, з'ясування їх значення в розвитку професійної інформаційної ресурсної бази для бібліотекарів.

Змістовний аналіз контенту мережевих представництв ряду Національних бібліотек України дав змогу підсумувати, що на сторінках у соціальних мережах поширення бібліотекознавчих знань відбувається переважно через:

– рекомендації звернутися до визначеного переліку науково-методичної літератури в процесі підготовки до участі у фахових дискусіях, бібліотечних форумах, проектній діяльності;

- поширення інформації про досвід роботи українських та зарубіжних бібліотек;
- інформування про визначні події в бібліотечному співтоваристві;
- анонсування і надання гіперпосилань на матеріали конференцій, круглих столів, семінарів, що стосуються проблем бібліотекознавства;
- повідомлення про інновації в бібліотечному сервісі, інформаційних бібліотечних технологіях, зміни нормативно-правих аспектів бібліотечної діяльності;
- скеровування бібліотекарів до фахових періодичних видань, інтернет-платформ з розміщення електронних бібліотекознавчих ресурсів;
- надання професійних порад і рекомендацій лідерами думок бібліотечного співтовариства.

Наприклад, Facebook-сторінка Національної бібліотеки ім. Я. Мудрого (<https://www.facebook.com/nplu.org/>) інформує про досвід перетворення бібліотек Львова на сучасні інтерактивні простори. У розгорнутому матеріалі, до якого можна перейти за гіперпосиланням з мережевої сторінки, йдеться про те, що у Львові повністю оновлено 11 бібліотек, а згідно зі Стратегією розвитку міських бібліотек, прийнятої Львівською міськрадою, до 2020 р. влада Львова має на меті відремонтувати усі бібліотеки міста. Наразі є 40 бібліотек, з них 23 – дорослі, 17 – дитячих. Оновлені бібліотеки після ремонту стають публічними просторами, майданчиками для спілкування, а не просто книгосховищами. Вони змінюються інфраструктурно і контентно, кожна бібліотека має своє спрямування та специфіку. Зокрема, бібліотека URBAN – це відкритий простір, де роблять акцент на питаннях архітектурного проектування міст, соціального життя, побудови зв'язків, життя людини в місті. У 2017 р. ця бібліотека отримала статус «Бібліотека року» від Всеукраїнської асоціації бібліотек. З-поміж інших спеціалізованих бібліотек у Львові, існує сенсотека для людей з вадами зору, smart-бібліотека для дітей, пазл-бібліотека, медіатека. В оновлених бібліотеках зроблено чітке зонування: створено простори для читання, лекторії, оснащено приміщення сучасним обладнанням, забезпечено вільний доступ до Інтернету.

За посиланням зі сторінки Національної бібліотеки ім. Я. Мудрого в мережі Facebook також можна ознайомитися з цікавими ідеями щодо розвитку бібліотечної справи у Львові, висловлених директором Львівської обласної бібліотеки для юнацтва ім. Р. Іваничука Т. Пилипець та завідуючою бібліотеки-філії № 6 ім. О. Ольжича ЦБС для дорослих м. Львова А. Герус. Зокрема, Т. Пилипець розповідає про стратегію розвитку обласної бібліотеки, різноманітні форми роботи з користувачами, способи просування бібліотеки, у тому числі через соціальні мережі, та найгостріші проблеми – недосконалість технічної бази й недостатність фінансової підтримки. А. Герус ділиться досвідом роботи бібліотеки з різними групами користувачів: пенсіонерами, школярами, жителями приміських районів.

Серед інших фахових бібліотечних ресурсів на Facebook-сторінці Національної бібліотеки ім. Я. Мудрого варто виокремити повідомлення щодо проведення наукових конференцій. Так, 27 травня 2019 р. розміщено інформацію про XII Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Бібліотека і книга в контексті часу», що відбулася в НБУ ім. Я. Мудрого 21–22 травня 2019 р. Цьогорічна тема конференції – «Бібліотечні фонди: актуальні питання управління». Повідомляється, що в центрі уваги учасників заходу були питання управління документними ресурсами бібліотек у сучасному інформаційно-комунікаційному просторі, зокрема: тенденції формування, зберігання та використання фондів публічних бібліотек; створення й використання електронних ресурсів; лінгвістичне забезпечення інформаційно-пошукових систем; актуальні питання формування Державного реєстру національного культурного надбання (в частині книжкових пам'яток). Професійна користь такої інформації полягає в тому, що вона чітко окреслює коло бібліотекознавців та бібліотекарів-практиків, які вивчають чи вирішують певну проблему, пов'язану з бібліотеками, спонукає зацікавлених цими питаннями колег ознайомитися з науковим доробком або практичним досвідом цих фахівців, заохочує до обговорення й переосмислення бібліотечних проблем.

На Facebook-сторінці Національної історичної бібліотеки (<https://www.facebook.com/historicallib>) інформація щодо конференцій підпорядкована іншим завданням. Вона носить анонсуючий характер і заохочує бажаючих взяти участь у конференції до тематичних ресурсів з фондів бібліотеки, які можуть допомогти у підготовці доповіді чи написанні наукових статей. Наприклад, повідомлення про те, що в Одеській національній науковій бібліотеці відбудеться круглий стіл «Культурне розмаїття Південної України – вагомий чинник європейської інтеграції» супроводжується гіперпосиланнями на краєзнавчі ресурси НБУ, які згруповані на сайті НБУ за рубриками:

- нове в краєзнавчій роботі бібліотек;
- путівник по краєзнавчих веб-ресурсах;
- історія міст і сіл України;
- адміністративно-територіальний устрій України. Зміни і доповнення;
- теорія, методика і практика бібліотечного краєзнавства;
- книги з історії міст і сіл України.

Краєзнавчі ресурси НБУ є комплексним ресурсом, який надає доступ до збірників матеріалів Всеукраїнських науково-практичних конференцій з краєзнавства, бібліографічних покажчиків з питань теорії, методики і практики бібліотечного краєзнавства, відомості про наукові дослідження в краєзнавчо-бібліотечній діяльності, про інноваційні методи та технології в бібліотечному краєзнавстві тощо. До того ж путівник по краєзнавчих веб-ресурсах забезпечує централізований доступ до краєзнавчих веб-ресурсів обласних універсальних наукових бібліотек, Одеської національної наукової бібліотеки, Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка,

Публічної бібліотеки ім. Лесі Українки (м. Київ), бібліотек університетів, об'єднань краєзнавців, наукових установ [28].

Варто зауважити, що майже всі пости на Facebook-сторінці Національної історичної бібліотеки супроводжуються хештегами, при переході за якими формуються певні групи тематично споріднених ресурсів. Найпоширенішими є хештеги: #НІБУ, #бібліотека, #historicallylib, #історична_бібліотека, #Україна, #оцифрування, #стародруки, #новини, #Українська армія тощо. З огляду на присутність у стрічці мережевої сторінки НІБУ дописів, призначених для інформування або підвищення професійної обізнаності бібліотекарів, доцільним виглядає запровадження з метою їх цільового групування хештегів на кшталт #бібліотечному фахівцю, #професійний ресурс, #бібліотечний досвід тощо. Це сприятиме підвищенню ефективності пошуку професійної інформації та формуванню фахової інформаційної ресурсної бази для бібліотекарів.

Отже, як показав аналіз, серед можливостей бібліотечних представництв у соціальних мережах щодо розміщення на їх сторінках інформаційних ресурсів, здатних сприяти професійному розвитку бібліотекарів, варто виокремити публікування або скеровування через систему гіперпосилань до матеріалів, які стосуються питань бібліотечної теорії і практики, висвітлюють досвід роботи українських та зарубіжних бібліотек, повідомляють про інновації в бібліотечному сервісі, інформаційних бібліотечних технологіях, зміни нормативно-правих аспектів бібліотечної діяльності тощо. Використання бібліотечних представництв у соціальних мережах у якості майданчиків для розміщення фахових електронних інформаційних ресурсів дає змогу значно урізноманітнити ресурсно-інформаційне забезпечення бібліотечних працівників, покращити продуктивність інформаційно-пошукової діяльності, суттєво впливає на вдосконалення бібліотечно-інформаційної сфери як середовища накопичення, синтезування та формування ресурсної бази для бібліотечних фахівців та, в результаті, сприяє підвищенню рівня їх професіоналізму.

Список використаних джерел

1. Професійні ресурси [Електронний ресурс] // Сайт Української бібліотечної асоціації : веб-сайт. – Режим доступу: <https://ula.org.ua/profesiyni-resursi>. – Назва з екрана.

2. Бібліоміст. Ресурси [Електронний ресурс] // Сайт Української бібліотечної асоціації : веб-сайт. – Режим доступу: <https://ula.org.ua/bibliomist/resursi>. – Назва з екрана.

3. Бібліотекознавчі ресурси [Електронний ресурс] // Сайт Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського : веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/node/567>. – Назва з екрана.

4. Павленко Т. Б. Соціальні медіа в професійному розвитку бібліотечного фахівця // *Соціальні медіа для бібліотек : середовище, ресурс,*

сервіс : матеріали круглого столу, Харків, 31 жовтня 2017 року / редкол. : І. В. Киричок, Т. Б. Павленко, Н. Д. Гаєва; Харк. нац. мед. ун-ет. – Харків: ХНМУ, 2017. – 100 с. (іл.). с. 68–73. – Режим доступу: http://repo.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/19059/1/Соціальні%20медіа_Збірк а.pdf. – Назва з екрана.

5. *Соколов А. В. Общая теория социальной коммуникации: учебное пособие / А. В. Соколов // СПб. : Изд-во Михайлова В. А. – 2002. – 461 с.*

6. *Уэбстер Ф. Теории информационного общества / Ф. Уэбстер ; пер. с англ. М. В. Арапова, Н. В. Малызиной ; под ред. Е. Л. Вартановой. – М. : Аспект Пресс, 2004. – 400 с.*

7. *Гарагуля С. Бібліотеки в інформаційному суспільстві: орієнтація на користувача / С. Гарагуля // Бібл. вісн. – 2014. – № 6. – С. 17–23. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2014_6_6. – Назва з екрана.*

8. *Ильганаева В. А. Социальные коммуникации (теория, методология, деятельность) : словарь-справочник / В. А. Ильганаева // КП «Городская типография». – Харьков, 2009. – 392 с.*

9. *Лобузін К. В. Створення інтегрованого бібліотечного простору: основні проблеми та шляхи вирішення / К. В. Лобузін // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2012. – № 2. – С. 34–40. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2012_2_5. – Назва з екрана.*

10. *Онищенко О. С. Соціальні мережі як інструмент взаємовпливу влади та громадянського суспільства : монографія / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.] // НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – 260 с.*

11. *Горовий В. М. Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс : монографія / В. М. Горовий // НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2010. – 360 с.*

12. *Шемаєва Г. В. Тенденції розширення взаємозв'язків бібліотеки в системі соціальних комунікацій / Г. В. Шемаєва // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2012. – № 2. – С. 60–64. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2012_2_9. – Назва з екрана.*

13. *Давидова І. Соціально-комунікаційна теорія бібліотечної діяльності: становлення та шляхи розвитку / І. Давидова // Бібл. вісн. – 2014. – № 6. – С. 8–12.*

14. *Кунанець Н. Е. Особливості дослідження бібліотек у контексті соціальних комунікацій / Н. Е. Кунанець, С. А. Лупенко // Проблеми розвитку інформаційного суспільства : матеріали III міжнародного форуму. 20–23 листопада 2012 р. / Український інститут науково-технічної і економічної інформації, Асоціація Інформатіо-Консорціум. – Київ : УкрІНТЕІ, 2012. – Ч. 2. – С. 121–124 .*

15. *Костенко Л. Й. Бібліотека суспільства знань: концептуальна модель / Л. Й. Костенко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2006. – № 1. – С. 23–28.*

16. Мар'їна О. Бібліотеки та соціальні медіа: технологія взаємодії / О. Мар'їна // *Вісн. Книжк. палати*. – 2012. – № 8. – С. 19–21.

17. Ярошенко Т. О. Технології Веб 2.0 для бібліотек і користувачів: нові можливості розвитку бібліотечного середовища: посіб. для бібліотекарів за прогр. підвищ. кваліфікації / Т. О. Ярошенко, Т. О. Якушко // *Укр. бібл. асоц., Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтв, Центр безперервн. інформ.-бібл. освіти, Голов. тренінгов. центр для бібліотекарів*. – Київ : Самміт-книга, 2013. – 106 с.

18. Гранчак Т. Використання національними бібліотеками соцмереж для представлення бібліотечних продуктів і послуг / Т. Гранчак // *Бібл. вісн.* – 2016. – № 1. – С. 18–29.

19. Половинчак Ю. Стратегії дослідження соціальних медіа як дискурсивного простору / Ю. Половинчак // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. – Київ, 2016. – Вип. 43. – С. 366–381.

20. Чуприна Л. Роль бібліотек у підвищенні соціальної значущості інформаційних обмінів у соціальних медіа / Л. Чуприна // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського : зб. наук. пр.* – 2018. – Вип. 50. – С. 65–78. – Режим доступу: http://np.nbuv.gov.ua/doc/nprnbuimviv_2018_50_7. – Назва з екрана.

21. Струнгар В. Представлення бібліотеки в інтерактивному медіа-середовищі: змістовий аналіз / В. Струнгар // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського : зб. наук. пр.* – 2017. – Вип. 46. – С. 329–344. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nprnbuimviv_2017_46_22. – Назва з екрана.

22. Струнгар В. Формування стратегії бібліотечного представництва в соціальних медіа: досвід провідних бібліотек / В. Струнгар // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського : зб. наук. пр.* – 2018. – Вип. 50. – С. 329–343. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nprnbuimviv_2018_50_27. – Назва з екрана.

23. Бондаренко В. Бібліотечне інтернет-обслуговування: стан та перспективи : монографія / наук. ред. Т. Гранчак. – Київ, 2016. – 278 с.

24. Булахова Г. Рекламна стратегія просування продуктів і послуг бібліотек у соціальній мережі Facebook / Г. Булахова // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського : зб. наук. пр.* – 2016. – Вип. 43. – С. 331–345.

25. Тарасенко Н. Інформаційні комунікації в середовищі соціальних мереж: аспекти стандартизації бібліотечного сегмента / Н. Тарасенко // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського : зб. наук. пр.* – 2017. – Вип. 46. – С. 455–477. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nprnbuimviv_2017_46_30. – Назва з екрана.

26. Ляшенко Л. В. Вивчення, забезпечення та розвиток інформаційних потреб бібліотекарів в умовах формування інформаційного суспільства : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 07.00.08 / Л. В. Ляшенко // *Київ. нац. ун-т культури і мистецтв*. – Київ, 2002. – 21 с.

27. Facebook-сторінка Національної бібліотеки ім. Я. Мудрого. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/nplu.org/>. – Назва з екрана.

28. Нове в краєзнавчій роботі бібліотек // Сайт Національної історичної бібліотеки України : веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.nibu.kiev.ua:8087/jirbis2/?fbclid=IwAR0n0rnIbBbsPh2pIDjnVvmZ0l3oMXJdbdDjWbE52qJlavcnePSTargKR4I>. – Назва з екрана.